

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งที่เป็นเอกสารตำราตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการในรูปแบบเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางพื้นฐานและกรอบความคิดในการศึกษา โดยนำเสนอการค้นคว้า ดังต่อไปนี้

1. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ
 - 1.1 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 1.2 ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ
 - 1.3 ประโยชน์และความสำคัญของการประเมินโครงการ
2. แนวคิดและหลักการประเมินโครงการ
 - 2.1 แนวคิดและหลักการประเมินของไทเลอร์
 - 2.2 แนวคิดและหลักการประเมินของครอนบาค
 - 2.3 แนวคิดและหลักการประเมินของสคริฟเวน
 - 2.4 แนวคิดและหลักการประเมินของอัลคิน
 - 2.5 แนวคิดและหลักการประเมินของสตัฟเฟิลบีม
 - 2.6 แนวคิดและหลักการประเมินของสเดก
 - 2.7 แนวคิดและหลักการประเมินของแฮมมอนด์
 - 2.8 แนวคิดและหลักการประเมินของโปรวิส
 - 2.9 แนวคิดและรูปแบบของแบบจำลองการประเมินซีโป
3. ห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.1 ความหมายของห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.2 ลักษณะของห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.3 รูปแบบของห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.4 องค์ประกอบของห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.5 แนวทางการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต
 - 3.6 โครงการห้องสมุดมีชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

1. ความหมายของการประเมินโครงการ

สมหวัง พิริยานูวัฒน์ (2541, หน้า 3) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีระบบ และเป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ สำหรับตัดสินคุณค่าของผลผลิต กระบวนการ จุดมุ่งหมายของโครงการหรือทางเลือกต่างๆ ที่นำไปปฏิบัติให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

สุภาวดี ขอร่ม (2541, หน้า 9) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อใช้ตีค่าและตัดสินใจในการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น

นุช รัตนวิบูลย์ (2542, หน้า 3) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการเป็นการวัดคุณค่าของการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน โครงการ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนด

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 73) กล่าวว่า การประเมินโครงการหมายถึง การประเมินผล (evaluation) เป็นขบวนการตีความหมาย (interpretation) และตัดสินคุณค่า (value judgement) จากสิ่งที่วัดได้จากการวัดผลประเมินผล ต้องอาศัยวิธีการที่มีระบบแบบแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนเหตุผลประกอบการพิจารณา เพื่อตัดสินว่ากิจกรรมนั้นเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมประการใด

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 29) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการหรือแผนงาน ตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการหรือแผนงานนั้นๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด

กรวีร์ ศรีกิจการ (2543, หน้า 16) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการเป็นการประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมเพื่อตัดสินและพัฒนาโครงการด้านการวางแผน ติดตามประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการทางสังคมรวมทั้งการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงจากการนำนโยบายและแผนงาน โครงการไปปฏิบัติ

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 381) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการ หาแนวทางวิธีการปรับปรุง วิธีการจัดการเกี่ยวกับโครงการและหาผลที่แน่ใจว่าเกิดจากโครงการเพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

ประชุม รอดประเสริฐ (2547, หน้า 74) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาชี้ให้ทราบถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินว่าจะปรับปรุงแก้ไขโครงการนั้นเพื่อการดำเนินงานต่อไปหรือจะยุติการดำเนินโครงการนั้น

มัลลิกา คงพันธ์ (2548, หน้า 36) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่ให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้ทราบข้อบกพร่องจุดเด่น จุดด้อยของโครงการและทราบว่าโครงการ ได้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายเพียงใดและที่สำคัญ คือช่วยให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต

ศิริรัตน์ นิ่มมา (2548, หน้า 10) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับโครงการและวิธีการศึกษาอย่างเป็นระเบียบ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจพิจารณาหาทางเลือกในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ดำเนินงานต่อไป หรือยุติโครงการ เป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

สุวิมล ติรกานันท์ (2548, หน้า 2-3) กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สามารถใช้ในการพิจารณาการดำเนินการ ซึ่งจะทำให้การดำเนินการเป็นไปได้อย่างทันที่ทันที่ ภายในเวลาที่เหมาะสม

พิสนุ พงศ์ศรี (2550, หน้า 68) กล่าวว่า การประเมินโครงการโดยรวมแล้วเป็นกระบวนการตัดสินใจคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่งระยะใดหรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่องปรับเปลี่ยน ระวัง ปรับปรุง ขยายผล หรือยกเลิกโครงการนั่นเอง

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, p.128) กล่าวว่า การประเมินโครงการว่าเป็นการบรรยาย เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมาย การวางแผน การดำเนินการ และผลกระทบ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการตัดสินใจ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของโครงการ

เวิร์ธเธิน, และแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.73) กล่าวว่า การประเมินโครงการหมายถึง การกำหนดคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย การแสวงหาสารสนเทศเพื่อใช้ในการตัดสินใจคุณค่าของโครงการเกี่ยวกับผลผลิต กระบวนการและการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือการพิจารณาศักยภาพของแนวทางปฏิบัติที่กำหนดขึ้นเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากการศึกษาถึงความหมายของการประเมินโครงการ สรุปได้ว่าการประเมินโครงการเป็นกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทราบข้อบกพร่องจุดเด่น จุดด้อยของโครงการ เปรียบเทียบผลการดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจ ยุติโครงการ หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานโครงการ เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

2. ความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 31) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมาย 3 ประการ

1. เพื่อแสดงผลการพิจารณาถึงคุณค่าของโครงการ
2. เพื่อช่วยให้ผู้ตัดสินใจมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง
3. เพื่อการบริการข้อมูลแก่ฝ่ายการเมือง เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย

สำราญ มีแจ้ง (2543, หน้า 8-9) กล่าวว่า การประเมินโครงการทางการศึกษามีความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1. ช่วยชี้ให้เห็นว่าจุดประสงค์ของการดำเนินงานนั้นเหมาะสม และเป็นไปได้เพียงใด
2. ทำให้ทราบว่า การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

3. กระตุ้นให้มีการเร่งรัด ปรับปรุงการดำเนินงาน
4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน
5. ช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ
6. ช่วยให้ข้อสนเทศแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน
7. ใช้เป็นแนวทาง ในการกำหนดวิธีการดำเนินงาน ที่เหมาะสมในครั้งต่อไป

ประชุม รอดประเสริฐ (2547, หน้า 74-75) กล่าวว่า การประเมินโครงการมีความมุ่งหมายเฉพาะดังต่อไปนี้

1. เพื่อแสดงถึงเหตุผลที่ชัดเจนของโครงการอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจว่าลักษณะใดของโครงการมีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งจะต้องทำการประเมินเพื่อหาประสิทธิภาพ และข้อมูลชนิดใดที่จะต้องเก็บรวบรวมไว้เพื่อการวิเคราะห์

2. เพื่อรวบรวมหลักฐานความเป็นจริง และข้อมูลที่จำเป็นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาถึงประสิทธิผลของโครงการ

3. เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล และข้อเท็จจริง เพื่อนำไปสู่การสรุปผลของโครงการ
4. การตัดสินใจว่าข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใดที่สามารถนำไปใช้ได้

จากการศึกษาถึงความมุ่งหมายของการประเมินโครงการ สรุปได้ว่าการประเมินโครงการมีความมุ่งหมายเพื่อหาประสิทธิผลของโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจ วิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพราะผลการประเมินจะเป็นตัวกระตุ้นในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของแต่ละโครงการให้มากยิ่งขึ้น

3. ประโยชน์และความสำคัญของการประเมินโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 30) กล่าวว่าประโยชน์ของการประเมินโครงการคือ

1. ช่วยให้ข้อมูลและสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนงานและโครงการ ตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรและความเป็นไปได้ของกิจกรรม
2. ช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ มีความชัดเจน
3. ช่วยในการหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของในดำเนินงาน
4. ช่วยให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจและวินิจฉัยว่าจะดำเนินโครงการต่อไปหรือไม่
5. ช่วยให้ข้อมูลที่บอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินงานตามโครงการว่าคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ,

6. เป็นแรงจูงใจให้กับผู้ปฏิบัติงานในโครงการ เพราะจะทำให้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาโครงการให้ดียิ่งขึ้น

สุนทร เกิดแก้ว (2542, หน้า 12) กล่าวว่าประโยชน์ของการประเมินโครงการมีดังนี้

1. เพื่อดูว่าการปฏิบัติงานตามโครงการนั้นจะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด
2. เพื่อศึกษาดูว่าวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้แต่เดิมนั้น ยังคงเป็นเป้าหมายที่แท้จริงในปัจจุบันหรือเปล่าและเป็นเป้าหมายที่เหมาะสมหรือไม่เพียงใด

บังเอิญ ถนอมทอง (2545, หน้า 26-27) กล่าวว่าโครงการประเมินโครงการมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ และมาตรฐานของการดำเนินงานมีความชัดเจน กล่าวคือ ก่อนที่จะนำโครงการไปใช้ย่อมจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมิน ส่วนใดที่ไม่ชัดเจนจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนก่อน
2. ประโยชน์เต็มที เพราะจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ ปัจจัยใดที่เป็นปัญหา จะได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สามารถใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมคุณค่าทรัพยากรทุกชนิดจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน
3. ช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ เพราะโครงการเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน
4. ช่วยในการแก้ไขปัญหาค้นเกิดมาจากผลกระทบของโครงการ และทำให้โครงการมีความเสียหายลดน้อยลง
5. มีส่วนช่วยอย่างสำคัญ ในการควบคุมคุณภาพของงาน
6. ช่วยในการสร้างขวัญ และกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานตามโครงการ ซึ่งย่อมจะนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง
7. ผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางแผนหรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารและฝ่ายการเมือง
8. ช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
วันที่.....	22 ส.ค. 2555
เลขทะเบียน.....	248024
เลขเรียกหนังสือ.....	

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 398-399) กล่าวว่าประโยชน์ของการประเมินโครงการคือ

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจก่อนจะเริ่มจัดทำโครงการ โดยศึกษาความเป็นไปได้
 2. เพื่อช่วยสำหรับการตัดสินใจว่าจะขยาย ดำเนินการต่อ หรือรับรองยุติโครงการ เป็นการประเมินผลลัพธ์รวม
 3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงโครงการในจุดใดจุดหนึ่งซึ่งเป็นการประเมินแบบแผนรวมทั้งหมด
 4. เพื่อเป็นประจักษ์พยานและเป็นเครื่องมือในการหาการสนับสนุนเกี่ยวกับโครงการ
 5. ในทางตรงกันข้ามก็อาจจะเป็นเครื่องมือช่วยให้ถูกโจมตีในเรื่องดังกล่าวได้
 6. เพื่อช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและความรู้พื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสังคม
 7. เพื่อจัดข้อผิดพลาดทั้งหลาย ก่อนที่จะมีการดำเนินโครงการ ทำให้การวางแผนและการปฏิบัติมีโอกาสสอดคล้องกันได้ง่าย
 8. ในระหว่างการปฏิบัติงานถ้าเกิดข้อผิดพลาดไม่สอดคล้องกันระหว่างแผนกับการปฏิบัติยังสามารถปรับปรุงแผนหรือการปฏิบัติให้สอดคล้องกันได้โดยไม่ต้องเสียเวลาไปเริ่มใหม่
 9. การประเมินผลหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ จึงทราบความสำเร็จของการปฏิบัติงาน ผลกระทบของโครงการอื่น ข้อบกพร่องของโครงการ เพื่อที่จะได้นำไปปรับปรุงแก้ไขโครงการในลักษณะเดียวกัน
 10. เพื่อเป็นประโยชน์แก่การวางแผนในโครงการต่อเนื่อง
 11. เหมาะสำหรับโครงการที่มีการลงทุนมากและโครงการที่มีความเสี่ยงสูงโครงการเหล่านี้ควรมีการวางแผน และปฏิบัติเพียงครั้งเดียว ไม่ใช่รอประเมินผลครั้งสุดท้าย ถ้าวางแผนไม่ตรงกับการปฏิบัติแล้วค่อยวางแผนใหม่จะก่อให้เกิดความเสียหายมาก
 12. สามารถจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
- สุวิมล ติรกานันท์(2548, หน้า 2)กล่าวว่าลักษณะที่สำคัญของการประเมินโครงการคือ
1. การจัดเก็บข้อมูลที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการในทุกรูปแบบและทุกขั้นตอน
 2. มีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการวิเคราะห์
 3. มีการใช้ข้อมูลนั้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ
 4. สารสนเทศที่ได้จากข้อมูล สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

คมศร ม่วงมี (2549, หน้า 19) กล่าวว่าประโยชน์ของการประเมินโครงการมีดังนี้

1. ทำให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับการดำเนินโครงการ
2. ทำให้ทราบความพร้อมก่อนเริ่มโครงการ
3. ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
4. ทำให้ทราบผลการดำเนินงานของโครงการ

5. ทำให้ทราบข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ
 เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 93-95) กล่าวว่า การประเมินโครงการมี
 ประโยชน์และความสำคัญคือ

1. เป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการ ถึงแม้จะไม่สามารถประกัน
 ผลสัมฤทธิ์ขั้นสูงสุดของโครงการได้
2. ช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินลงทุนได้รับทราบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงาน
 ของโครงการโดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากสภาพการณ์ที่เป็นจริง
3. ช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. ช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง
5. ช่วยให้ได้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับบริการ เพื่อนำมาปรับปรุงโครงการ
6. ช่วยให้ทราบถึงผลผลิตของโครงการในทั้งทางด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์
 ควบคู่กันไป

จากการศึกษาถึงประโยชน์และความสำคัญในการประเมินโครงการ สรุปได้ว่าการ
 ประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ มีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาอันเกิดจาก
 ผลกระทบของโครงการ ช่วยในการควบคุมคุณภาพของงาน ดูว่าการปฏิบัติงานตามโครงการ
 นั้นจะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด ช่วยให้ได้ข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับบริการเป็นแรงจูงใจ
 ให้กับผู้ปฏิบัติงาน ผลของการประเมินโครงการเป็นข้อมูลบ่งบอกถึงประสิทธิภาพ การทำงานซึ่ง
 สำคัญในการวางแผนหรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหารต่อไป

แนวคิดและหลักการประเมินโครงการ

1. แนวคิดและหลักการประเมินของไทเลอร์ (Tyler)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 43-45) ได้กล่าวถึงแนวคิดการประเมินโครงการของไทเลอร์โดยเสนอเป็นกรอบแนวคิด ครั้งแรกในปี ค.ศ.1943 โดยเน้นการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้อยู่ในรูปของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมแล้วประเมินความสำเร็จของวัตถุประสงค์เหล่านั้น โดยมีแนวความคิดว่าโครงการประสบความสำเร็จหรือไม่ ดูได้จากผลผลิตของโครงการว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่แรกหรือไม่เท่านั้น แนวคิดลักษณะนี้เรียกว่าแบบจำลองยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก

ในปี ค.ศ. 1986 ไทเลอร์ ได้นำเสนอกรอบความคิดของการประเมินโครงการใหม่โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 6 ส่วนคือ

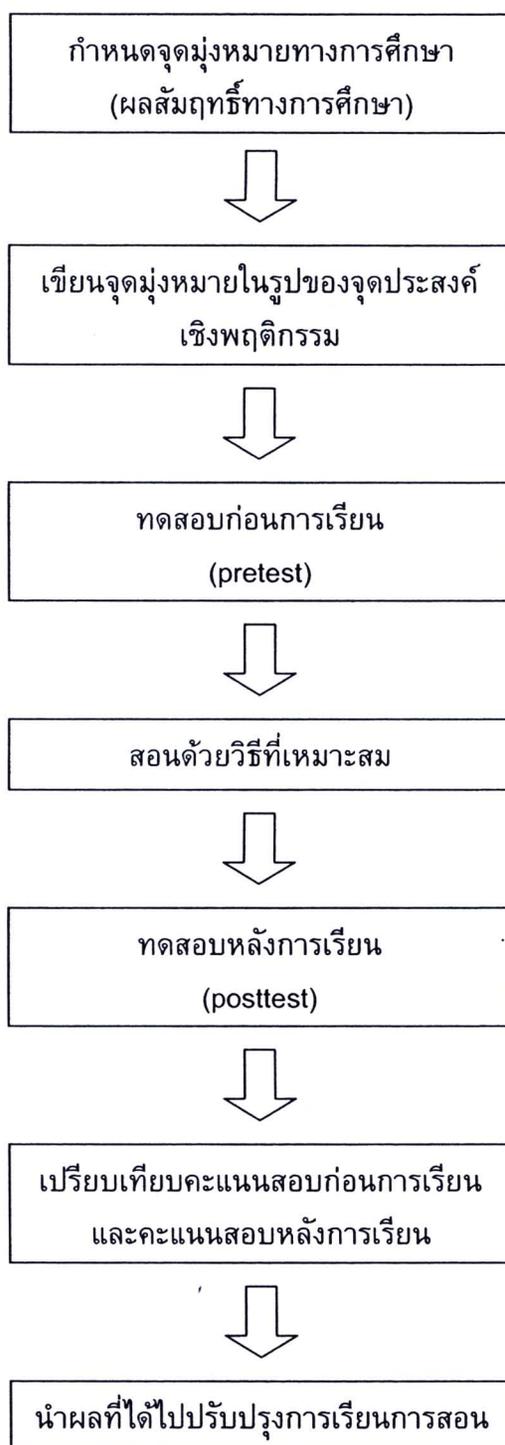
1. การประเมินวัตถุประสงค์ (appraising objectives)
2. การประเมินแผนการเรียนรู้ (evaluating the learning plan)
3. การประเมินเพื่อแนะแนวในการพัฒนาโครงการ (evaluating to guide program development)
4. การประเมินเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (evaluating program implementation)
5. การประเมินผลลัพธ์ของโครงการทางการศึกษา (evaluating the outcome of an educational program)
6. การติดตาม (follow up) และการประเมินผลกระทบ (impact evaluation)

สำราญ มีแจ้ง (2543, หน้า 112-115) ได้กล่าวถึงไทเลอร์ว่าเป็นนักประเมินรุ่นแรกๆ ในปี ค.ศ.1930 เป็นผู้เริ่มต้นบุกเบิกแนวคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินโครงการ โดยการประเมินคือการเปรียบเทียบพฤติกรรมเฉพาะอย่างกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่วางไว้โดยมีความเชื่อว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจน รัดกุม และจำเพาะเจาะจงแล้วจะเป็นแนวทางช่วยในการประเมินได้เป็นอย่างดี

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 383) ได้กล่าวถึงแนวความคิดการประเมินโครงการของไทเลอร์ว่าเป็นการเปรียบเทียบผลงานที่คาดหวังกับผลงานที่เกิดขึ้นจริงและยังต้องเปรียบเทียบกันภายในระหว่างผลงานที่เกิดขึ้นจริงกับวัตถุประสงค์ของโครงการ จึงกล่าวได้ว่ายุคของไทเลอร์เป็นการประเมินโครงการที่เน้นผลงานของโครงการมากกว่าข้อมูลนำเข้าของโครงการ และการวัดเพื่อการประเมินจะมีขอบเขตกว้างขวางมากกว่าที่จะยึดอยู่กับมาตรฐานแต่เพียงอย่างเดียว

สุวิมล ติรกานันท์ (2548, หน้า 42-43) ได้กล่าวถึงว่าไทเลอร์ได้พัฒนาแบบจำลองนี้ขึ้นในปี ค.ศ.1942 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการประเมินผลทางการศึกษา ประเด็นที่ใช้ในการประเมินคือ วัตถุประสงค์ เป็นการตรวจสอบว่าผลการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มุ่งเน้นที่การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่เป็นผลมาจากการเรียนการสอนในโรงเรียนมี

ขั้นตอนดังภาพ 2 โดยมีจุดอ่อนคือการมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้การประเมินขาดสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในด้านอื่นๆ

ภาพ 2 แบบจำลองการประเมินของไทเลอร์

ที่มา : สุวิมล ตีรกาพันธ์ (2548, หน้า 42)

เยาเวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 30-32) ได้กล่าวถึงแนวคิดทางการประเมินของไทเลอร์ ในปี ค.ศ.1936 ว่าการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน โดยเริ่มต้นการนำเสนอแนวความคิดทางการประเมินโดยยึดกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก โดยนิยามว่าการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่จัดขึ้น เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในตัวของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้จุดเน้นของการเรียนการสอนจึงขึ้นอยู่กับการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียนตามที่มุ่งหวัง กระบวนการดังกล่าวควรมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

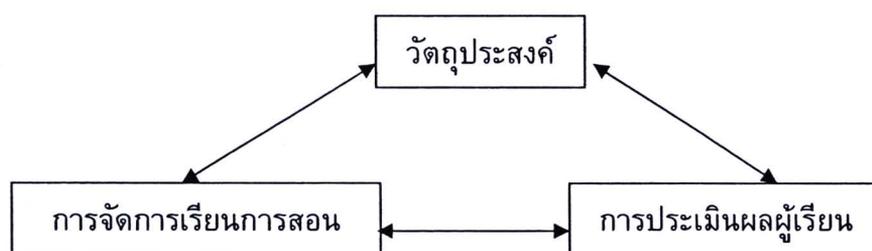
ขั้นที่ 1 ต้องมีการระบุหรือกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนลงไปว่าเมื่อสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนควรเกิดพฤติกรรมใด หรือสามารถกระทำสิ่งใดได้บ้าง ลักษณะของวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนหรือที่เรียกว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ขั้นที่ 2 ต้องระบุต่อไปว่า จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังกล่าวนั้นมีเนื้อหาใดบ้างที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ หรือมีสาระใดบ้างที่เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้ว จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 1

ขั้นที่ 3 หารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ตามที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นที่ 4 หามาตรการในการตรวจสอบหลังจากสิ้นสุดการจัดการเรียนการสอนว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในข้อใดบ้าง และมีวัตถุประสงค์ข้อใดบ้างที่ผู้เรียน ยังไม่เกิดการเรียนรู้

แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดในช่วงต้นๆ ของไทเลอร์ ต่อมาได้มีการสร้างวงจรของวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลซึ่งเขียนเป็นโมเดลเป็นพื้นฐานได้ดังภาพ 3

ภาพ 3 วงจรของไทเลอร์

ที่มา : เยาเวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 31)

จากโมเดลดังกล่าวจะเห็นว่า หัวลูกศรจะชี้ไปยังทั้งสองทิศทางขององค์ประกอบมีความหมายว่า ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ตามทัศนะของไทเลอร์ทั้ง 3 คือ 1) วัตถุประสงค์ 2) การจัดการเรียนการสอน และ 3) การประเมินผลผู้เรียน จะต้องดำเนินการให้ประสานสัมพันธ์กันไปเสมอ

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 81-82) ได้กล่าวว่า ไทเลอร์ได้พัฒนารูปแบบการประเมินแบบที่ยึดจุดมุ่งหมาย (goal-based model) จากแนวคิดว่าการกระทำโดยอ้อมมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน หรือถ้ายังไม่ชัดเจนผู้เกี่ยวข้องก็ต้องอภิปรายหาข้อสรุปจนชัดเจนก่อน รูปแบบที่คิดขึ้นจึงใช้เพื่อศึกษาความสอดคล้องของวัตถุประสงค์การเรียน หรือวิชาหลักสูตรระดับต่างๆ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอนคือ

1. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้ชัดเจน สามารถวัดได้จากวัตถุประสงค์ที่อยู่ในระดับกว้างหรือเป็นนามธรรมมากกว่า

2. กำหนดเนื้อหา สถานการณ์ที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน

3. เลือกพัฒนาหรือสร้างเครื่องมือวัดผล

4. ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

5. ประเมินผลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลกับวัตถุประสงค์

จากแนวคิดและขั้นตอนรูปแบบการประเมินของไทเลอร์ จะเน้นความชัดเจนของวัตถุประสงค์ ซึ่งมีจุดเด่นคือมีความสะดวกและชัดเจนในการประเมิน เพราะสามารถประเมินเปรียบเทียบกันได้ และง่ายต่อการนำไปใช้ ถ้ามีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจน จุดด้อยคือการประเมินที่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก จะทำให้ละเลยสิ่งอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ทำให้อาจารย์ที่ได้ออกจากการประเมินมีจำกัด

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของไทเลอร์ จึงสรุปได้ว่าเป็นรูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก มุ่งให้ความสนใจเปรียบเทียบผลที่ได้รับจากโครงการกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งหมายถึง การเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ผู้เรียนสามารถกระทำได้จริงหลังการจัดการเรียนการสอน กับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมซึ่งได้กำหนดขึ้นไว้ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอน

2. แนวคิดและหลักการประเมินของครอนบาค (Cronbach)

สำราญ มีแจ้ง (2543, หน้า 116-121) ได้กล่าวถึงแนวคิดของครอนบาคมีความเห็นว่าการประเมินผลโครงการนั้นควรทำการทดสอบ ทั้งจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้และผลพลอยได้อื่นของโครงการนั้นด้วย ไม่ควรแต่จะทำการประเมินเฉพาะแต่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เพียงอย่างเดียวควรทดสอบความรู้ความสามารถทั่วไปของผู้เรียน ซึ่งสำคัญมากกว่าการทดสอบความรู้ความจำเพาะเจาะจงของแต่ละรายวิชา โดยครอนบาคแบ่งวิธีการประเมินผลออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ การติดตามผล การวัดทัศนคติ การวัดความสามารถทั่วไป และการศึกษากระบวนการ

สุวิมล ติรภานันท์ (2548, หน้า 43) ได้กล่าวถึงว่าครอนบาคได้พัฒนาแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ.1963 เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในแบบจำลองของไทเลอร์ จุดเน้นของแบบจำลองนี้เป็นการประเมินเพื่อสร้างสารสนเทศในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องในด้านอื่นๆ ด้วย

เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 32-34) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักการประเมินของครอนบาคในปี ค.ศ.1963 ว่าได้พัฒนาโมเดลเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของไทเลอร์โดยมีจุดเน้นเพื่อสร้างสารสนเทศในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงรายวิชาการปรับปรุงตัวนักเรียนและการจัดการบริหารได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. การตัดสินใจเพื่อปรับปรุงรายวิชา มีจุดเน้นที่สำคัญอยู่ตรงการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน รวมทั้งการหาจุดหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาที่ควรมีการปรับปรุงหรือพัฒนา เช่น การปรับปรุงแผนการสอน ตลอดจนการเลือกใช้สื่อการสอนแบบใหม่

2. การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนเป็นรายบุคคล เช่น การจัดกลุ่มนักเรียนให้เหมาะสมกับความสามารถ รวมทั้งการจัดสอนซ่อมเสริม

3. การจัดการบริหารโรงเรียน เช่น การพัฒนาระบบคุณภาพของโรงเรียน รวมทั้งการคัดเลือกและพัฒนาคุณภาพของครู

วิธีการประเมินนั้นไม่ควรกระทำโดยใช้แต่แบบทดสอบเพียงอย่างเดียว แต่ควรมีมาตรการอื่นประกอบด้วย โดยเสนอแนวทางการประเมินเพิ่มเติมไว้อีก 4 แนวทางคือ

1. การศึกษากระบวนการ (process studies) ได้แก่การศึกษาภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนี้สามารถจะนำมาเป็นข้อมูลที่ใช้เพื่อการพัฒนาหรือปรับปรุงรายวิชาได้เป็นอย่างดี

2. การวัดศักยภาพของผู้เรียน (proficiency measurement) ครอนบาคได้ให้ความสำคัญ ต่อคะแนนรายข้อมากกว่าคะแนนจากแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยให้ทัศนะว่าคะแนนจากแต่ละข้อ สามารถชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้แล้ว และสิ่งที่พัฒนาต่อไป ด้วยเหตุนี้ ความสำคัญต่อการสอบเพื่อวัดสมรรถภาพของผู้เรียนระหว่างการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญมากกว่า การสอบประจำปลายภาคเรียนหรือการสอบปลายปี

3. การวัดทัศนคติ (attitude measurement) การวัดทัศนคติเป็นผลที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนส่วนหนึ่งมีความสำคัญเช่นกัน การวัดทัศนคติอาจทำได้หลายวิธี เช่นการสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม และอื่น ๆ

4. การติดตามผล (follow-up studies) เป็นการติดตามผลการทำงานหรือสภาวะการเลือกศึกษาต่อในสาขาต่างๆ รวมทั้งการให้บุคคลที่เรียนในระดับชั้นพื้นฐานที่ผ่านมาแล้วได้ประเมินถึงข้อดีและข้อจำกัดของวิชาต่าง ๆ ว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อช่วยในการพัฒนาหรือปรับปรุงรายวิชาเหล่านั้นต่อไป

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของครอนบาค จึงสรุปได้ว่าการประเมินที่เหมาะสมนั้นต้องพิจารณาหลายๆ ด้าน ไม่ควรประเมินเฉพาะแต่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่ควรประเมินหรือตรวจสอบผลข้างเคียงของโครงการด้วย โดยใช้แนวทางการประเมินอีก 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การศึกษากระบวนการ 2) การวัดศักยภาพของผู้เรียน 3) การวัดทัศนคติ 4) การติดตามผล ซึ่งหน้าที่สำคัญก็คือการค้นพบข้อบกพร่องของโครงการ เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

3. แนวคิดและหลักการประเมินของสคริฟเวน (Scriven)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 49-52) ได้กล่าวถึงหลักการประเมินของสคริฟเวนในปี ค.ศ.1967 ว่าการประเมินมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการคือ

1. การประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation) เป็นการประเมินในระหว่างที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุง และพัฒนาโครงการให้ดีขึ้น
2. การประเมินผลสรุป (summative evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินในคุณค่าของโครงการ ตลอดจนค้นหาสิ่งที่ดีของโครงการเพื่อนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันต่อไป

วิธีการประเมิน ในการประเมินมีวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้ 2 วิธีคือ

1. การประเมินก่อนมีการปฏิบัติงาน (intrinsic evaluation) คือ ประเมินคุณค่าของเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการประเมินก่อนที่จะนำไปปฏิบัติงาน
2. การประเมินคุณค่าการปฏิบัติงาน (pay-off evaluation) คุณค่าจากผลที่เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมือวัด การประเมินคุณค่าการปฏิบัติงานให้ความสนใจเกี่ยวกับผลของโครงการที่เกิดกับผู้รับบริการ จึงจัดว่าเป็นการตัดสินคุณค่าของโครงการโดยอิงเกณฑ์ภายนอก

สคริฟเวนมีความเห็นที่แตกต่างกับครอนบาค ในเรื่องของการใช้กลุ่มเปรียบเทียบมาใช้ในการประเมิน โดยเห็นว่าการใช้กลุ่มเปรียบเทียบมีข้อดีมากกว่าการไม่ใช้กลุ่มเปรียบเทียบ ซึ่งจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลา นอกจากนี้สคริฟเวนยังเชื่อว่าการศึกษากลุ่มย่อย (micro-studies) ด้วยวิธีการเปรียบเทียบจะเป็นประโยชน์มากกว่าการศึกษาประชากรทั้งหมด (cross-studies) และทำได้ง่ายและบ่อยครั้งกว่า

สคริฟเวน เป็นนักประเมินที่ให้ความสำคัญในการประเมินค่าใช้จ่ายกับผลที่ได้รับ โดยเชื่อว่าการประเมินจะขาดความสมบูรณ์ ถ้านักประเมินไม่ได้พิจารณาในเรื่องคุณค่าที่ได้รับโดยการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของโครงการ สิ่งที่ต้องพิจารณามี 3 ประการคือ

1. ความเป็นประโยชน์ ความคุ้มค่ากับการลงทุน
2. ขวัญกำลังใจ หรือคุณธรรม จากผลของโครงการ
3. ค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 385-387) ได้กล่าวถึงหลักการประเมินของสคริปเวนว่าจะแบ่งเป็นช่วงๆ ดังนี้คือ

1. การประเมินระหว่างโครงการ เป็นการประเมินในขณะที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอข้อมูลที่จำเป็นให้กับผู้บริหารได้ปรับปรุงแก้ไขโครงการให้ดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีคุณค่าต่อกระบวนการวางแผนเป็นอย่างมาก

1.1 การประมาณการระบบ หมายถึง การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการประเมินความต้องการในการจัดทำโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ก่อนที่จะนำไปใช้เพื่อการดำเนินงานโครงการ วิเคราะห์ผลตอบแทนที่จะได้รับการจัดทำโครงการรวมทั้งการคาดคะเนผลกระทบต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ การประเมินโครงการประเภทนี้บางที่เรียกว่า การประเมินก่อนตกลงใจดำเนินงานโครงการ

1.2 การวางแผนโครงการ หมายถึง การจัดทำโครงการหรือรูปแบบของโครงการให้เหมาะสม และสอดคล้องกับส่วนประกอบ รายละเอียด และข้อมูลต่างๆ ที่โครงการมีอยู่ การประเมินโครงการประเภทนี้เป็นการจัดทำโครงการให้พร้อมก่อนการดำเนินโครงการหรือการนำโครงการไปปฏิบัตินั่นเอง

1.3 การนำโครงการไปปฏิบัติหมายถึงการประเมินกระบวนการในการดำเนินงานของโครงการให้เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้การประเมินประเภทนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น การประเมินผลขณะปฏิบัติงาน หรือเรียกว่าการประเมินกระบวนการ เป็นต้น

2. การประเมินเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ เป็นการประเมินหลังจากการดำเนินงานโครงการได้สำเร็จลงแล้วและผู้ประเมินวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจว่า โครงการนั้นมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด สมควรที่จะดำเนินงานต่อหรือไม่

2.1 การปรับปรุงโครงการ หมายถึงการตรวจสอบค้นหาข้อบกพร่องของโครงการแล้วปรับปรุงโครงการนั้นให้ดำเนินการต่อไป การประเมินโครงการประเภทนี้เป็นการประเมินเมื่อโครงการได้เสร็จสิ้นแล้วอย่างทันทีทันใด นำผลที่ได้จากการประเมินมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการแล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อมูลย้อนกลับที่เกิดขึ้นเพื่อให้โครงการมีผลงานตามวัตถุประสงค์ที่คาดไว้

2.2 การตัดสินใจยอมรับโครงการ หมายถึง การประเมินผลกระทบต่างๆ หลังจากที่ได้โครงการได้เสร็จสิ้นแล้วว่าโครงการที่ดำเนินการนั้นก่อให้เกิดผลต่อองค์กรหรือสังคมอย่างไรสมควรที่โครงการนี้จะดำเนินการต่อไป หรือจะต้องสิ้นสุดลง การประเมินโครงการประเภทนี้อาจเรียกว่า การประเมินหลังโครงการสิ้นสุด

สุวิมล ติรกานันท์ (2548, หน้า 45) ได้กล่าวว่าสคริปเวนได้เสนอแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ.1967 โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ส่วนคือ

1. การประเมินความก้าวหน้าของโครงการ หมายถึง ประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการโดยบุคคลภายในโครงการเป็นการเก็บข้อมูลเป็นระยะๆ

2. การประเมินผลสรุปของโครงการ หมายถึงการประเมินเพื่อยุติหรือขยายโครงการ โดยบุคคลภายในและภายนอกโครงการเป็นการเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการเพียงครั้งเดียวตอน สิ้นสุดโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 35-38) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักการ ประเมินของ สคริฟเวนในปี ค.ศ.1967 ว่าได้จำแนกประเภท และบทบาทของการประเมินเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การประเมินระหว่างดำเนินการ เป็นการประเมินโครงการที่บ่งชี้ถึงข้อดีและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน ผลจากการประเมินจะสามารถนำไปใช้พัฒนางานได้ ดีขึ้น จึงอาจเรียกการประเมินประเภทนี้ว่า เป็นการประเมินเพื่อการปรับปรุง

2. การประเมินผลรวม เป็นการประเมินเมื่อกิจกรรมหรือโครงการสิ้นสุดลงเพื่อเป็น ตัวบ่งชี้ถึงคุณค่าความสำเร็จของโครงการนั้น รวมทั้งนำเอาความสำเร็จหรือแนวทางที่ดีไปใช้กับ งานหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในโอกาสต่อไป จึงอาจเรียกการประเมินประเภท นี้ว่าเป็นการประเมินสรุป แนวคิดนี้ได้การสนับสนุนว่ามีผลดีในการทำงาน การวางแผนงาน ต่างๆ ส่วนที่ไม่สนับสนุนมีความเห็นว่าในทางปฏิบัติคงยากที่จะติดตามผลการประเมินที่เกิดขึ้น ให้ครบทั้งหมด เพราะเป็นการยากที่จะกำหนดแนวทาง และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินให้ ครอบคลุมหลักการและผลทุกๆ ด้านที่เกิดขึ้น

ในแนวคิดที่สนับสนุนได้มีการนำวิธีการประเมินที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก ประยุกต์ใช้กับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และวิธีการประเมินโครงการประเภทให้บริการสังคมได้เป็น จำนวนมาก ซึ่งมักจะเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีความซับซ้อนในการดำเนินโครงการมี องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อโครงการ ดังนั้นควรออกแบบการประเมินให้ยืดหยุ่นได้ นอกจาก พิจารณาวัตถุประสงค์แล้วยังต้องมีการคัดเลือกข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ โครงการ โดยอาศัยพื้นฐานของการตัดสินใจคุณค่าอย่างมีคุณธรรม รวมทั้งมีการเปรียบเทียบกับ เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ด้วย โดยนักประเมินต้องมีอิสระในการเลือกเกณฑ์มาตรฐานเองจึง จำเป็นต้องมีการออกแบบการประเมินให้สามารถรวบรวมสารสนเทศ ทั้งผลผลิตโดยตรงและ ผลกระทบอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการทั้งหมดที่มีคุณค่าต่อการตัดสินใจโครงการนั้นๆ

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของสคริฟเวน จึงสรุปได้ว่าเป้าหมาย สำคัญของการประเมินคือการให้ข้อตัดสินคุณค่าของกิจกรรม ดังนั้นประเภทของการประเมินจึง มี 2 ลักษณะคือการประเมินระหว่างดำเนินการ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับปรุงโครงการ และการประเมินผลรวม เป็นแนวทางที่ดีกับโครงการอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและประเมิน โดยไม่ยึดวัตถุประสงค์คือการประเมินไม่ควรให้ความสนใจเฉพาะจุดมุ่งหมายของโครงการที่ตั้ง ไว้เพียงอย่างเดียวแต่ควรให้ความสนใจกับผลที่เกิดขึ้นกับโครงการ ซึ่งนอกเหนือจาก จุดมุ่งหมายของโครงการ ไม่ว่าผลอันนั้นจะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งผล บางอย่างอาจเป็นสารสนเทศที่มีความสำคัญและคุณค่ามาก ซึ่งจะช่วยให้การประเมินโครงการมี

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติ และสามารถให้ข้อมูลข่าวสารที่กว้างขวางและใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

4. แนวคิดและหลักการประเมินของอัลคิน (Alkin)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 45-46) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินของอัลคินที่เรียกว่าซีเอสอี (CSE) โดยจุดเน้นของการประเมินตามแนวความคิดของอัลคินคือ การประเมินเพื่อการตัดสินใจ โดยประกอบไปด้วยการจัดหาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจในการประเมินจำเป็นต้องประเมินในเรื่องต่างๆ 5 ด้านดังนี้

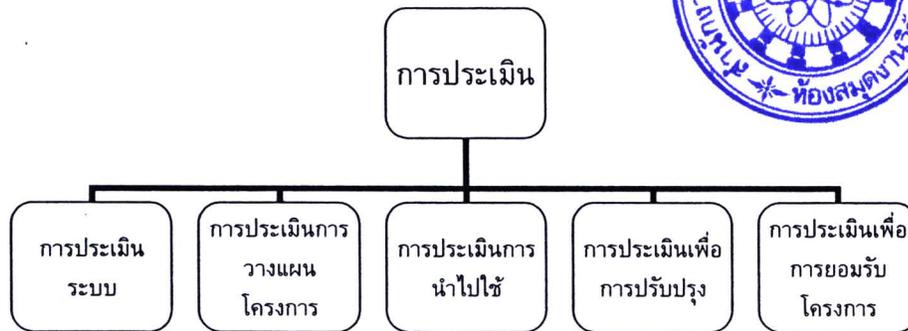
1. การประเมินระบบ (system assessment) เป็นการอธิบายสภาพของระบบเพื่อเปรียบเทียบสภาพที่แท้จริงและความคาดหวังที่จะให้เกิดขึ้น การประเมินระบบจะช่วยให้สามารถกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์ที่เหมาะสม สิ่งที่จะต้องศึกษาสำหรับการประเมินระบบแต่ละส่วนจำเป็นต้องใช้เทคนิคและวิธีการต่างๆ กัน

2. การประเมินการวางแผนโครงการ (program planning) เป็นการประเมินก่อนที่จะมีการดำเนินโครงการ เพื่อหาข้อมูลข่าวสารมาใช้ในการตัดสินใจพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมของโครงการ

3. การประเมินการดำเนินโครงการ (program implementation) เป็นการประเมินขณะที่โครงการกำลังดำเนินงาน เพื่อตรวจสอบดูว่าการดำเนินของโครงการนั้นได้เป็นไปตามขั้นตอนต่างๆ ที่ได้วางแผนไว้หรือไม่ ผลที่เกิดมีความสอดคล้องกับสิ่งที่วางแผนไว้ หรือคาดหวังไว้เพียงใด

4. การประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ (program improvement) เป็นการประเมินเพื่อหาข้อมูล ที่นำมาใช้ในการดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมายและมีผลที่ไม่คาดคิดมาก่อน เกิดขึ้นบ้างหรือไม่ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงโครงการต่อไป

5. การประเมินเพื่อยอมรับโครงการ (program certification) ขั้นตอนนี้นักประเมินต้องหาข้อมูลข่าวสาร รายงานต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจ เพื่อใช้ข้อมูลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของโครงการ และศักยภาพในการนำไปใช้กับโครงการในสถานการณ์อื่นๆ ได้กว้างขวางเพียงใด ในขั้นนี้ข้อมูลที่ได้อาจจะทำให้ผู้บริหารตัดสินใจได้ว่าควรจะดำเนินการกับโครงการในลักษณะใด อาจจะยกเลิก ปรับปรุงใหม่ หรืออาจจะขยายโครงการออกไปอีก

ภาพ 4 รูปแบบการประเมินโครงการของอัลคิน

ที่มา : สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 46)

สุวิมล ติรกันันท์ (2548, หน้า 47) ได้กล่าวว่าอัลคินได้พัฒนาวิธีการประเมินที่เรียกว่า center for the study of evaluation approach ในปี ค.ศ.1969 โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 5 ด้านดังนี้

1. การประเมินสภาพของระบบที่เป็นอยู่ โดยเป็นการประเมินสภาพทั้งหมดของพื้นที่เป้าหมาย โดยนำข้อมูลที่ได้มากำหนดขอบเขตของงานและวัตถุประสงค์ของโครงการ
2. การประเมินเพื่อวางแผนโครงการ เป็นการประเมินก่อนเริ่มโครงการเพื่อพิจารณาตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการดำเนินการ
3. การประเมินเพื่อการดำเนินโครงการ เป็นการประเมินในระหว่างที่ดำเนินโครงการเพื่อติดตามกำกับงานให้เป็นไปตามแผน
4. การประเมินเพื่อการปรับปรุงโครงการ เป็นการประเมินในระหว่างดำเนินโครงการเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาแก้ไข ปรับปรุงโครงการ
5. การประเมินเพื่อการยอมรับผลของโครงการ เป็นการประเมินเพื่อศึกษาผลที่ได้จากโครงการและรวบรวมข้อมูลไว้เพื่อการปรับปรุง ยกเลิกหรือขยายโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 45-47) ได้กล่าวถึงแนวคิดและหลักการประเมินอัลคินในปี ค.ศ.1969 ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 5 ส่วน คือ

1. การประเมินเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นการประเมินที่เกิดขึ้นก่อนที่จะทำโครงการ เป็นการประเมินเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับภาวะความต้องการที่เป็นอยู่
2. การประเมินเพื่อการวางแผนโครงการ เป็นการประเมินเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการที่จะวางแผนในการดำเนินการโครงการ ได้วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
3. การประเมินกำลังดำเนินโครงการ จะเน้นถึงการพิจารณาขั้นตอนการทำงานว่าจะจะเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้หรือไม่ หรือได้ดำเนินการไปตามขั้นตอนที่ควรจะเป็นเพียงใด

4. การประเมินเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นการประเมินเพื่อค้นหา รูปแบบ แนวทาง หรือข้อเสนอแนะใดๆ ในการทำงานที่กำลังดำเนินการอยู่ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

5. การประเมินเพื่อรับรองผลงานและเพื่อการยุบ ขยายหรือปรับเปลี่ยนโครงการ เป็นการประเมินภายหลังการดำเนินงานตามโครงการมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบผลที่ได้กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งการประมวลผล ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้กับโครงการต่อไปและเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการที่จะยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยน โครงการในช่วงระยะเวลาต่อไป

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของอัลคิน จึงสรุปได้ว่าการประเมินเป็นกระบวนการของการคัดเลือกข้อมูลและการจัดระบบสารสนเทศที่มีประโยชน์ เพื่อนำเสนอต่อผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ หรือเพื่อเลือกแนวทางในการทำโครงการ นับเป็นการประเมินที่มีระบบคือ มีการประเมินการวางแผนโครงการเพื่อช่วยให้ได้วิธีการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ มีการประเมินดำเนินโครงการเพื่อหาทางปรับปรุงจากการตรวจสอบและสุดท้ายคือการประเมินเพื่อรับรองโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

5. แนวคิดและหลักการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 55-58) ได้กล่าวถึงสตัฟเฟิลบีมและคนอื่นๆ ในปี ค.ศ.1967 ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า ชิปปี้โมเดล เป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยมีจุดเน้นที่สำคัญคือใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมินคือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ คำว่า CIPP เป็นคำย่อมาจากคำว่า context, input, process และproduct สตัฟเฟิลบีมได้ให้ความหมายว่า การประเมินเป็นกระบวนการของการบรรยาย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ เลือกทางเลือกที่เหมาะสม ซึ่งการประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศที่สำคัญ มุ่งประเมิน 4 ด้านคือ

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (context evaluation: C) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (input evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อใช้ข้อมูลในการตัดสินใจโดยดูว่าปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยดูว่าปัจจัยที่ใช้จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation: P) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้และเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการนั้นด้วย

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation: P) เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้น เมื่อสิ้นสุดโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ โดยอาศัยข้อมูลจากรายงานผล ที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย

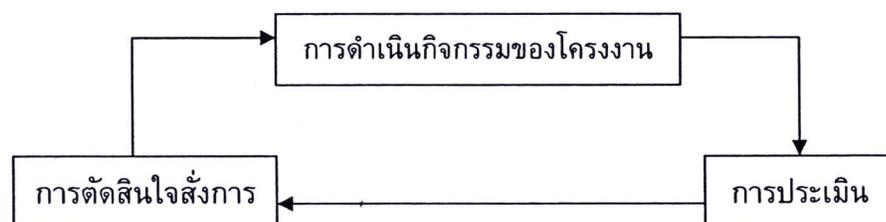
สุวิมล ตีรกาพันธ์ (2548, หน้า 47-48) ได้กล่าวว่าสตฟเฟิลบีมได้พัฒนาแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ.1971 โดยมีแนวคิดในการสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ แบ่งการประเมินเป็น 4 ประเด็นตามประเภทของการตัดสินใจ และการนำไปใช้ประโยชน์ ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมเพื่อการวางแผนใช้กำหนดนโยบายหรือเป้าหมายเพื่อการคัดเลือกโครงการที่เหมาะสม
2. ปัจจัยนำเข้าเพื่อกำหนดโครงสร้างของการดำเนินงาน ยุทธวิธี วิธีการ แผนในการดำเนินงาน
3. กระบวนการเพื่อกำกับและติดตามการดำเนินงานตามแผน เพื่อปรับปรุงวิธีในการดำเนินงาน รายงานความก้าวหน้าของโครงการ
4. ผลผลิต เพื่อตัดสินใจยุติ ชะลอ หรือขยายโครงการ

เยาวดี รามชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 56-62) ได้กล่าวถึงแนวคิดของสตฟเฟิลบีมว่าการประเมินเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นกระบวนการคือ มีความต่อเนื่องกันในการดำเนินงานอย่างครบวงจร จะต้องมีการระบุหรือบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้ระบุหรือบ่งชี้ไว้ แล้วนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้นั้นจัดทำเป็นสารสนเทศ โดยสารสนเทศที่ได้มานั้น จะต้องมีความหมายและประโยชน์ เพื่อนำไปเสนอใช้ประกอบการตัดสินใจในการกำหนดทางเลือกใหม่หรือแนวทางดำเนินการต่อไป

แนวคิดของสตฟเฟิลบีมมีลักษณะที่จะแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหาและนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหา และนำผลการประเมินที่ได้นั้นไปใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อดำเนินการต่อไป

ทั้งในส่วนที่เป็นรายละเอียดของการประเมินตามนิยามของสตฟเฟิลบีมนั้นสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นโมเดลพื้นฐานได้ดังภาพ 5

ภาพ 5 โมเดลพื้นฐานของสตฟเฟิลบีม

ที่มา : เวิร์ธเร็น, และแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.134)

สตีฟเฟิลบีมและคนอื่นๆ ได้แบ่งการประเมินออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. การประเมินสภาพแวดล้อม เป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือดำเนินโครงการมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดหลักการและเหตุผล รวมทั้งเพื่อพิจารณาความจำเป็นจะต้องจัดทำโครงการ การชี้ประเด็นปัญหาตลอดจนการพิจารณาความเหมาะสมของเป้าหมายของโครงการ

2. การประเมินตัวป้อนเข้า การประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมความเพียงพอของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ ตลอดจนเทคโนโลยีและแผนของการดำเนินโครงการ

3. การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ เพื่อทำการแก้ไขให้สอดคล้องประกอบกับการหาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่จะสั่งการเพื่อการพัฒนางาน โดยบันทึกภาวะของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

4. การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้น เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้แต่ต้น รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยายหรือปรับเปลี่ยนโครงการ

การจัดประเภทการประเมินดังกล่าว แสดงถึงการประเมินที่พยายามให้ครอบคลุมกระบวนการทำงานในทุกๆ ขั้นตอน สิ่งที่ต้องคู่กับการประเมินได้แก่การตัดสินใจเพื่อดำเนินการใดๆ ซึ่งสามารถจะแบ่งออกได้อีก 4 ประเภทคือ

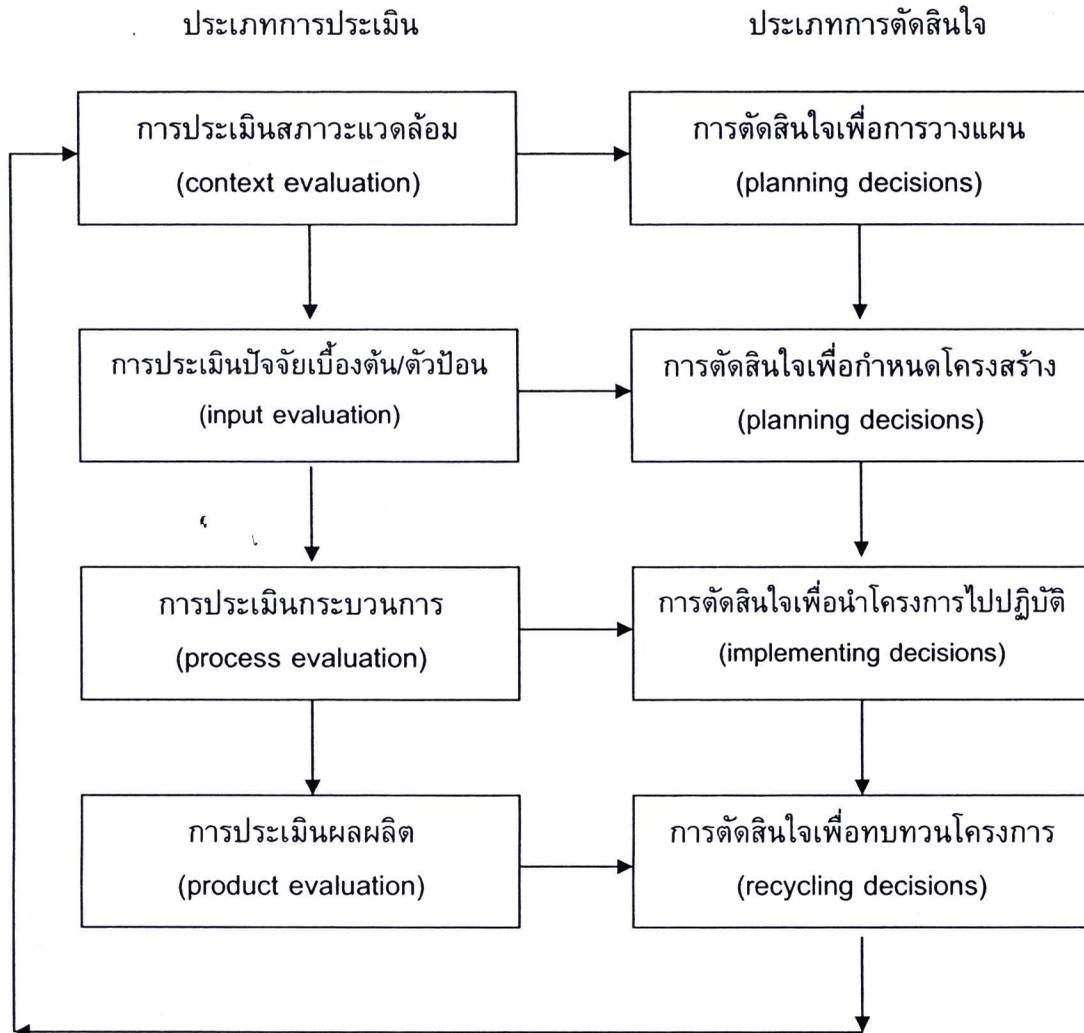
1. การตัดสินใจเพื่อการวางแผน เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินสภาวะแวดล้อมมีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับแผนในการดำเนินงาน

2. การตัดสินใจการกำหนดโครงสร้างของโครงการ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินตัวป้อน มีบทบาทสำคัญคือ การกำหนดโครงสร้างของแผนงานและขั้นตอนการทำงานต่างๆ ของโครงการ

3. การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยการประเมินกระบวนการ มีบทบาทสำคัญคือ ควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด และเพื่อปรับปรุงแก้ไขแนวทางการทำงานให้ได้ผลดีที่สุด

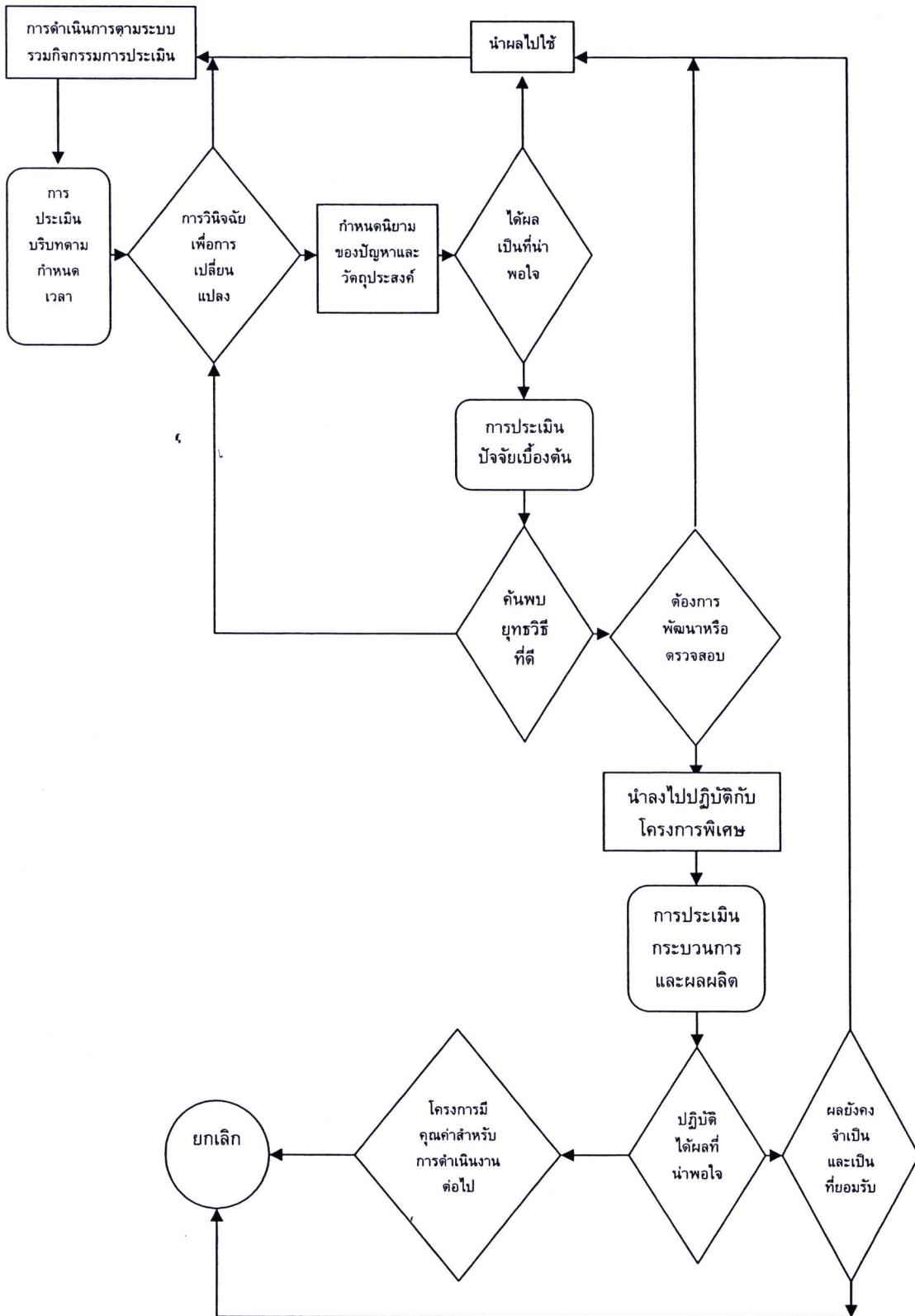
4. การตัดสินใจเพื่อการทบทวนโครงการ เป็นการตัดสินใจที่อาศัยผลจากการประเมินที่เกิดขึ้น มีบทบาทหลักคือการตัดสินใจเกี่ยวกับการยุติ ล้มเลิก หรือขยายโครงการในช่วงเวลาต่อไป

แนวคิดและเป้าหมายของการประเมินตามที่สตีฟเฟิลบีมได้เสนอมานั้นก็นั้นก็เพื่อประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการดำเนินโครงการแต่ละประเภทจะเห็นได้ชัดว่า การประเมินแต่ละประเภทดังกล่าว จะต้องเอื้ออำนวยต่อการนำไปตัดสินใจ ดังภาพ 6

ภาพ 6 ความสัมพันธ์ของการตัดสินใจและประเภทของการประเมินตามโมเดลของสตีฟเฟิลบีม
ที่มา : ยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 59)

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสตีฟเฟิลบีมในปี ค.ศ.1989 นับว่าเป็นต้นแบบของการประเมินอย่างมีระบบ พิจารณาได้จากโมเดลการประเมินที่แสดงถึงการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงตัดสินใจผลทุกขั้นตอน เป็นกระบวนการประเมินที่มีประสิทธิภาพดังภาพ 7

ภาพ 7 โมเดลซีปป์ในการประเมินและปรับปรุงระบบ
ที่มา : เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 62)

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 84-86) ได้กล่าวถึงว่าสตฟเฟิลบีมได้พัฒนารูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์สิ่งที่จะประเมินอย่างครอบคลุม เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกของผู้บริหารที่เรียกว่ารูปแบบการประเมินชิปปี้โมเดลตั้งแต่ปี ค.ศ.1965 และมีการปรับปรุงมาเรื่อยๆ จนกระทั่งล่าสุดในปี ค.ศ.2003 ซึ่งสามารถใช้กับการประเมินโครงการ แผน บุคลากร ผลิตภัณฑ์ องค์กร และระบบต่างๆได้โดยใช้วิธีเชิงระบบ การใช้รูปแบบการประเมินชิปปี้โมเดลอย่างถูกต้องและก่อประโยชน์สูงสุดต้องลงมือประเมินตั้งแต่ก่อนเริ่มงาน ขณะดำเนินงาน และการประเมินหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงาน

1. การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงาน เพื่อวางแผนอันเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน ซึ่งจะทำการประเมินใน 2 ส่วนคือ

1.1 การประเมินบริบท เป็นการประเมินความต้องการจำเป็น เพื่อที่จะกำหนดการดำเนินงาน วิธีการประเมินจะใช้การบรรยายและเปรียบเทียบปัจจัยนำเข้าที่ได้รับจริงกับสิ่งที่คาดหวัง รวมทั้งวิเคราะห์สาเหตุของความไม่สอดคล้องระหว่างความเป็นจริงและสิ่งที่คาดหวัง

1.2 การประเมินปัจจัยนำเข้า เป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบบริหารจัดการที่วางแผนไว้เพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ วิธีการประเมินใช้การบรรยายและวิเคราะห์ทรัพยากรที่มีอยู่รวมถึงกลยุทธ์และกระบวนการดำเนินงานที่เป็นไปได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ เป็นการประเมินกระบวนการ เป็นการศึกษาคัดค้านจุดแข็ง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ เพื่อจัดหาสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันที่ การประเมินขั้นตอนนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ

3. การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลผลิตของโครงการ เพื่อจะตอบคำถามให้ได้ว่า การดำเนินโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการจะพิจารณาผลลัพธ์ ผลกระทบของโครงการทุกๆ ด้าน ซึ่งมักใช้เทคนิคการติดตามผลหรือประเมินผลด้วยการติดตามหลังโครงการเสร็จ ผลการประเมินจะให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการว่าควรจะคง ปรับ ขยายโครงการ หรือควรถอยโครงการตามเวลาที่กำหนดไว้

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของสตฟเฟิลบีม จึงสรุปได้ว่าชิปปี้โมเดลเป็นการประเมินที่มีความต่อเนื่องกันในการดำเนินงานอย่างครบวงจร มีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้กำหนดไว้ แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นจัดทำเป็นสารสนเทศ เพื่อนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ 1) การประเมินสถานะแวดล้อม เป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือดำเนินโครงการ ซึ่งประเมินความต้องการ

จำเป็นเพื่อกำหนดหลักการและเหตุผล 2) การประเมินตัวป้อน การตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการทั้งปริมาณและคุณภาพ เพื่อกำหนดโครงสร้าง วิธีการดำเนินงาน 3) การประเมินกระบวนการ เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการเพื่อปรับปรุงการดำเนินโครงการได้อย่างทันท่วงที 4) การประเมินผลผลิตที่เกิดขึ้นเพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินโครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยายหรือปรับเปลี่ยนโครงการ

6. แนวคิดและหลักการประเมินของสเตก (Stake)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 52-55) ได้กล่าวถึงว่าสเตกได้เสนอรูปแบบการประเมินเคาน์ทิแนนซ์ (countenance model) ซึ่งได้จำแนกข้อมูลการประเมินออกเป็น 2 ส่วนคือเมตริกบรรยาย (description matrix) และเมตริกตัดสินคุณค่า (judgement matrix) และได้เสนอก่อนบรรยายหรือตัดสินคุณค่าของโครงการนักประเมินควรทำการวิเคราะห์หลักการและเหตุผลของโครงการนั้นด้วย การประเมินโครงการตามแนวคิดของสเตก ผู้ประเมินจะต้องรวบรวมข้อมูลแท้จริงให้ได้ เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีมากมาย และวิธีการเก็บข้อมูลมีหลายวิธี ข้อมูลที่ต้องการคือข้อมูลที่น่ามาใช้เพื่อการอธิบาย และการตัดสินใจ ตามรูปแบบการประเมินนี้ได้จำแนกสิ่งที่จะต้องพิจารณาในการประเมินออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. สิ่งนำหรือปัจจัยเบื้องต้น(antecedents)หมายถึงสภาพเงื่อนไขที่มีอยู่ก่อนแล้วหรือปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินโครงการ

2. การปฏิบัติ (transaction) หมายถึง กิจกรรมดำเนินการ กิจกรรมที่ปฏิบัติ

3. ผลการดำเนินงาน (outcomes) หมายถึงผลผลิตที่เกิดขึ้นจากโครงการ

การเก็บข้อมูลผู้ประเมินจะต้องบันทึกข้อมูล ทั้งสามชนิดนี้ แบ่งแยกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความคาดหวังหรือแผนงาน (intents) หมายถึง สิ่งที่คาดหวังไว้ จำแนกเป็นความคาดหวังที่เกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงานโครงการ

2. สิ่งที่เกิดขึ้นจริง (observations) หมายถึง สภาพที่เกิดขึ้นจริงซึ่งจะเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงาน

3. มาตรฐาน (standards)หมายถึงแนวทางการดำเนินงานและคุณลักษณะที่ควรจะมีหรือควรจะได้รับเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงาน

4. การตัดสินใจ (judgement) หมายถึงการพิจารณาผลการตัดสินใจเป็นการพิจารณาสรุปเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลการดำเนินงาน

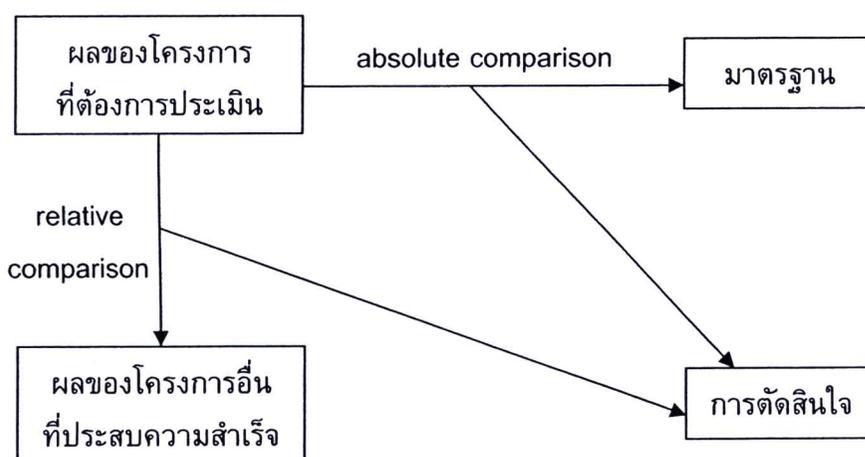
ในการประเมินต้องพิจารณาข้อมูลเพื่อบรรยายและต้องมีการศึกษาความสอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลลัพธ์ เมื่อได้ผลอย่างไรแล้วจึงเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้และมาตรฐานที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแล้วจึงตัดสินใจ

สุวิมล ตีรพานันท์ (2548, หน้า 43-45) ได้กล่าวถึงว่าสเตกได้พัฒนาแบบจำลองขึ้นในปี ค.ศ.1967 เป็นการประเมินใน 3 ประเด็นหลักคือ บัจจยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลลัพธ์โดยแบ่งวิธีการเป็น 2 เมตริกซ์ ประกอบด้วยเมตริกซ์การบรรยาย และเมตริกซ์การตัดสินคุณค่าโดยจะพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ

1. การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบัจจยเบื้องต้น การปฏิบัติ และผลลัพธ์
2. การพิจารณาความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คาดหวังและส่วนของสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

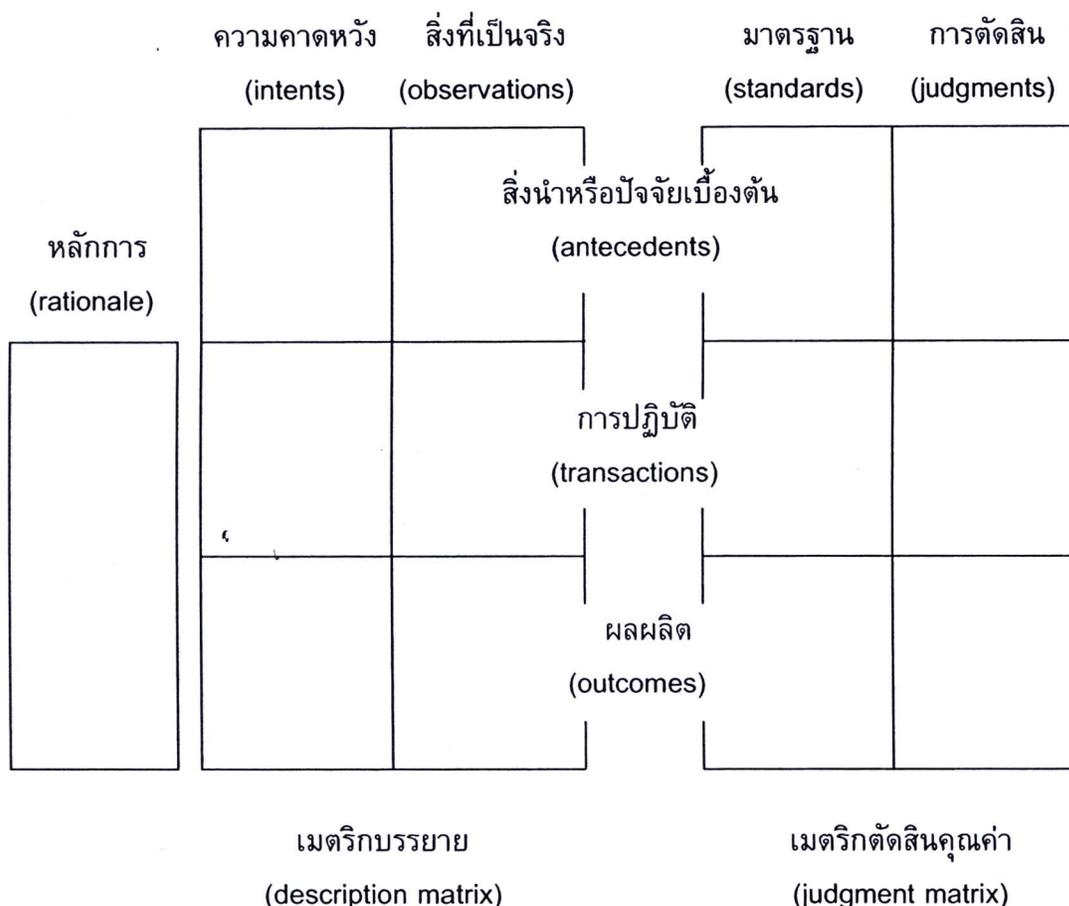
การเปรียบเทียบผลที่ได้จากโครงการแบ่งเป็น 2 แบบคือ

1. การเปรียบเทียบสัมบูรณ์(absolute comparison) เป็นการนำผลที่ได้จากโครงการไปเปรียบเทียบกับมาตรฐาน โดยมีการกำหนดไว้ล่วงหน้า
2. การเปรียบเทียบสัมพัทธ์ (relative comparison) เป็นการนำผลที่ได้จากโครงการไปเปรียบเทียบกับโครงการในลักษณะเดียวกันที่ประสบความสำเร็จ

ภาพ 8 การเปรียบเทียบสัมบูรณ์และการเปรียบเทียบสัมพัทธ์
ที่มา : สุวิมล ตีรพานันท์ (2548, หน้า 44)

เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 39-45) ได้กล่าวถึงการประเมินในทัศนะของสเตกว่าเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายๆแห่งเพื่อนำมาจัดให้เป็นระเบียบและมีความหมายในการประเมิน โดยสเตกสร้างแบบจำลองทางความคิดเกี่ยวกับการประเมินขึ้น เรียกว่าโมเดลเคาร์ทีเนนซ์ ดังภาพ 9

ภาพ 9 โมเดลเคอร์รี่ที่เน้นของสแตก

ที่มา : เวิร์ทเธินและแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.113)

โมเดล ตามความคิดของสแตกนั้นมีมิติทางการประเมินอยู่ 2 มิติ คือ

1. มิติในแนวตั้ง

1.1 สิ่งนำ หมายถึง สภาวะของสิ่งต่างๆ ที่เป็นอยู่ก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาเช่น ในเรื่องของการเรียนการสอนก็จะหมายถึงภูมิหลัง ความสามารถ ความถนัด ความสนใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเดิมของนักเรียน เป็นต้น

1.2 การปฏิบัติ หมายถึง ภาวะของการกระทำ การเคลื่อนไหว หรือกิจกรรมใดๆ ตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของงานในโครงการนั้น เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับครูและนักเรียน

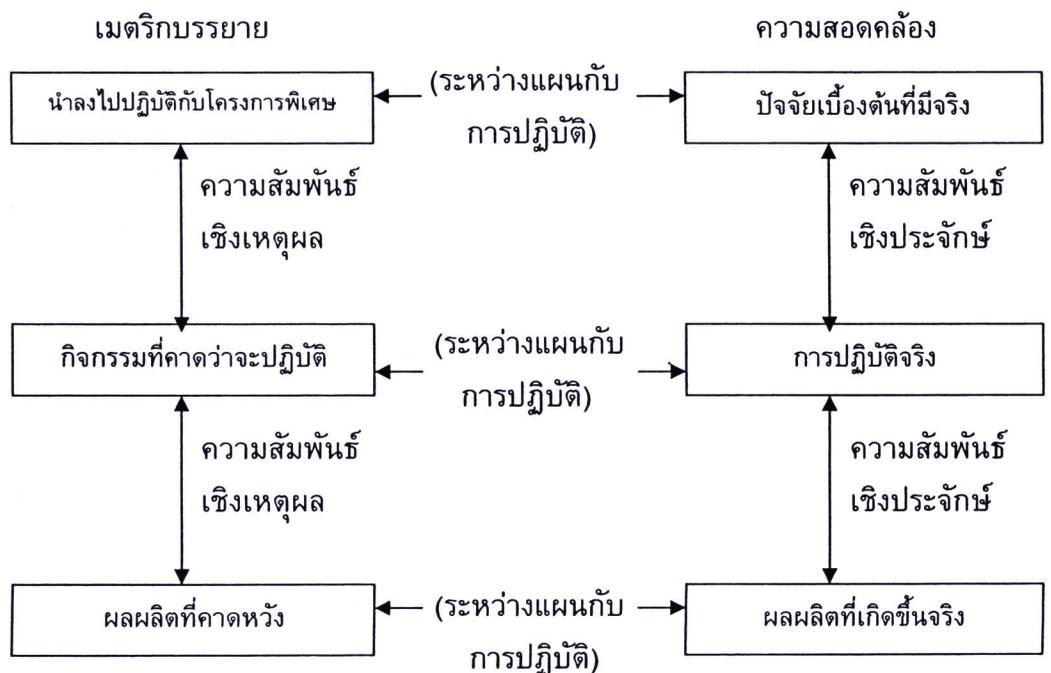
1.3 ผลผลิต หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการที่มีสภาวะของการกระทำในโครงการ เช่น เรื่องของการจัดการเรียนการสอน ผลผลิตที่คาดหวังหมายถึง การที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี มีทักษะ มีความสามารถ หลังจากที่ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนไปแล้ว

2. มิติในแนวนอน

2.1 ส่วนของการบรรยาย หมายถึงภาวะที่ได้เกิดขึ้นจริงหรือต้องการจะให้เกิดขึ้น ซึ่งสามารถสังเกตได้ โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนย่อยคือความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นและผลผลิตที่สังเกตได้

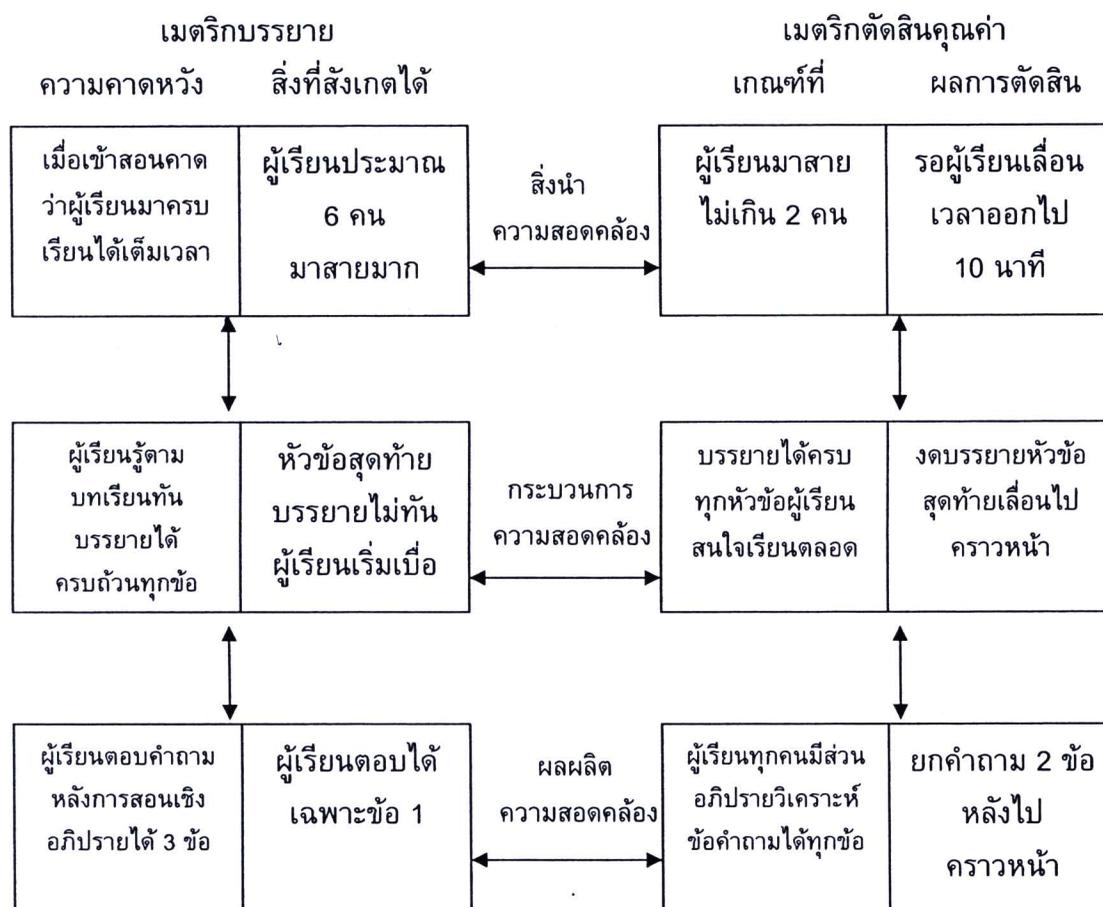
2.2 ส่วนของการตัดสิน หมายถึง ภาวะของการตัดสินใจเชิงประเมิน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ส่วนย่อยคือเกณฑ์ ได้แก่ ภาวะที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เทียบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีคุณภาพระดับใดและการเลือกตัดสินใจได้แก่การนำผลที่เกิดขึ้นมาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

สเตกใช้คำว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในความหมายที่เป็นความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์ในแนวตั้ง ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (logical contingency) และความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ (empirical contingency) จากภาวะของปัจจัยเบื้องต้น ภาวะปฏิบัติการและผลผลิตที่คาดหวัง ส่วนคำว่าความสอดคล้องใช้ในความหมายที่เป็นความสอดคล้องภาวะของความหวังกับภาวะที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นความสอดคล้องในแนวนอนและเป็นความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ โดยได้เขียนโมเดลที่แสดงความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้น และความสอดคล้องในเมตริกบรรยายดังภาพ 10

ภาพ 10 แบบจำลองแสดงการประเมินความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์และความสอดคล้อง
ที่มา : เวิร์ธเชิน, และแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.118)

เมตริกการตัดสินคุณค่าประกอบด้วย มาตรฐานการตัดสิน 3 ประการคือ 1) ปัจจัยเบื้องต้น 2) การปฏิบัติ และ 3) ผลผลิต นักประเมินต้องหามาตรฐานในแต่ละส่วนแล้วตัดสินคุณค่าโดยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ดังภาพ 11

ภาพ 11 ตัวอย่างการประเมินการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามโมเดลของสเตกที่มา : ยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 42)

นอกจากแนวคิดตามรูปแบบการประเมินดังกล่าวแล้วในปี ค.ศ.1974 สเตกยังได้เสนอแนวคิดการประเมินที่สนับสนุนมโนทัศน์ของการประเมินในรูปแบบที่ไม่มีวัตถุประสงค์เป็นหลักของสคริปเวเนในปี ค.ศ.1973 ด้วยโดยเรียกว่า การประเมินตอบสนอง (responsive evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินที่ต้องอาศัยการบรรยายและตีความข้อมูลข่าวสารเป็นระบบจากการสังเกตกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และค้นหาคุณค่าจากความเห็นที่แตกต่างกันของบุคคล เน้นกระบวนการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่เกี่ยวกับโครงการ ด้วยการกำหนดประเด็น องค์ประกอบที่สำคัญและอภิปรายจุดเด่น จุดด้อย หรือจุดบกพร่องที่สัมพันธ์กับประเด็นเหล่านั้นและ

ทุกลักษณะของสิ่งที่ถูกประเมินควรได้รับการพิจารณาด้วยกันตั้งแต่เริ่มต้นโดยไม่มีองค์ประกอบใดที่คิดว่าสำคัญกับองค์ประกอบอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย แหล่งทรัพยากร กระบวนการหรือผู้ร่วมโครงการ ฯลฯ นั่นคือการประเมินจะต้องดูผลผลิตที่มีคุณค่าทั้งหมดควบคู่กันไป

สเดกยังได้เสนอแนะแนวทางการประเมินที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักว่าประกอบด้วยกระบวนการประเมินอย่างมีระบบ ดังนี้

1. พูดคุยกับบุคคลและผู้รับบริการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
2. กำหนดขอบเขตของโครงการ
3. ศึกษาทบทวนกิจกรรมทั้งหมดของโครงการ
4. ศึกษาจุดมุ่งหมายและสิ่งที่เกี่ยวกับโครงการ
5. รวบรวมประเด็นและปัญหาต่าง ๆ ที่นำประเมิน
6. กำหนดข้อมูลที่เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่กำหนด
7. คัดเลือกผู้สังเกต ผู้ตัดสิน และเครื่องมืออย่างเป็นระบบ
8. สังเกตข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนำเข้าหรือปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการปฏิบัติรวมทั้ง

ผลผลิตของโครงการ

9. เตรียมการพรรณนาและกรณีศึกษา
 10. ชี้ประเด็นปัญหาของผู้เกี่ยวข้อง
 11. เตรียมและนำเสนอรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์อย่างเป็นทางการ
- อย่างไรก็ตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่จำเป็นจะต้องดำเนินการตามลำดับเสมอไป ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยได้มากหรือน้อยตามควรแก่กรณี

พิสนุ พงศ์ศรี (2550, หน้า 83-84) ได้กล่าวว่าสเดกได้พัฒนารูปแบบการประเมินสนองความต้องการ (responsive model) จากแนวคิดว่ามีผู้ต้องการใช้ผลการประเมินหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงควรมีสารสนเทศจากการประเมินที่หลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของแต่ละฝ่าย ดังนั้น การประเมินจะต้องบรรยายโครงการประเมินอย่างละเอียดครอบคลุมเพียงพอที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เกี่ยวข้องได้ การตัดสินจะอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการประเมินแบบนี้มี 2 ประการคือ

1. การบรรยาย ซึ่งแบ่งย่อยเป็น 2 ส่วนดังนี้

- 1.1 ความคาดหวัง ในส่วนนี้ผู้ประเมินหรือผู้บรรยายจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่ประเมินให้มากที่สุด ประกอบด้วยส่วนย่อยที่สำคัญ 3 ส่วนคือ

- 1.1.1 สิ่งนำ ซึ่งเป็นสภาพของสิ่งที่มีอยู่เป็นพื้นฐานก่อนจะดำเนินการโดยสิ่งที่มีอยู่ก่อนกับสิ่งที่จะดำเนินการมีความเกี่ยวข้อง หรือสัมพันธ์กัน

- 1.1.2 การปฏิบัติ เป็นกระบวนการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์

- 1.1.3 ผลลัพธ์ เป็นผลที่ได้จากการดำเนินโครงการ

- 1.2 สิ่งที่เกิดขึ้นจริง ประกอบด้วย 3 ส่วนย่อยเช่นเดียวกับข้อ 1.1.1-1.1.3

2. การตัดสิน ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อยคือ

2.1 มาตรฐานหรือเกณฑ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อเตรียมไว้เปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจริง ว่าจะมีคุณภาพอยู่ในระดับใด

2.2 การตัดสินใจ เป็นการนำสารสนเทศจากการเปรียบเทียบมาตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่ประเมิน

จากการศึกษาถึงแนวคิดการประเมินโครงการของสเตก จึงสรุปได้ว่าเป็นการประเมินที่มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง เพื่อนำมาจัดทำให้เป็นระบบระเบียบและมีความหมายในการประเมินจะสื่อความหมายที่เป็นความสอดคล้องเชิงเหตุผลคือ ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปัจจัยเบื้องต้น รวมทั้งการปฏิบัติและผลผลิต ซึ่งนักประเมินจะต้องหามาตรฐานในแต่ละส่วนแล้วตัดสินคุณค่าให้เหมาะสม แนวคิดนี้แตกต่างไปจากของคนอื่นๆ ตรงที่ถ้าพบว่าผลลัพธ์ยังไม่ได้หมายความว่า การวางแผนไม่ดีหรือหลักสูตรไม่ดี แต่อาจบกพร่องที่องค์ประกอบอื่นๆ การประเมินตามรูปแบบนี้ จะได้สารสนเทศครอบคลุมกว่ารูปแบบของไทเลอร์ แต่การประเมินก็ยุ่งยากกว่าเพราะต้องพิจารณาสาระต่างๆ ของสิ่งที่ประเมินมากกว่า

7. แนวคิดและหลักการประเมินของแฮมมอนด์ (Hammond)

เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 47-52) ได้กล่าวถึงว่าแฮมมอนด์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโปรแกรมการศึกษา โดยเน้นหนักทางด้านโครงการนวัตกรรมในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะเป็นโมเดล 3 มิติของเวิร์ธเธนและแซนเดอร์ (Worthen & Sanders) ในปี ค.ศ.1973 ดังนี้

1. มิติด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนย่อยคือ

1.1 พุทธิพิสัย หมายถึง การเรียนรู้เนื้อหาวิชาการต่างๆ ที่ต้องใช้ปัญญาและสมองเป็นที่ตั้ง

1.2 จิตพิสัย หมายถึง การอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี มีความประพฤติที่ถูกต้องมีความสนใจในค่านิยมที่เหมาะสม

1.3 ทักษะพิสัย หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นทางด้านการทำงานด้วยการใช้ทักษะทางกล้ามเนื้อ

2. มิติด้านการจัดการเรียนการสอน แบ่งรายละเอียดได้ดังนี้

2.1 การจัดระบบ การจัดระบบส่วนนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย คือ

2.1.1 เวลา หมายถึง ช่วงเวลาและลำดับขั้นตอนของการใช้เวลาในการจัดการเรียนการสอน

2.1.2 การจัดกลุ่มนักเรียน แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะย่อย คือ การจัดกลุ่มนักเรียน ตามระดับของพัฒนาการทางการเรียนรู้ และการจัดกลุ่มนักเรียน เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.2 เนื้อหา หมายถึง องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน

2.3 วิธีการ หมายถึง กระบวนการที่นำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม

2.4 สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์ที่อำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

2.5 ค่าใช้จ่าย หมายถึง รายจ่ายในการจัดวัสดุอุปกรณ์ และครุภัณฑ์ที่จำเป็นต้องใช้รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการจัดโปรแกรมการศึกษา

3. มิติด้านสถาบัน แบ่งออกได้เป็น 6 ด้าน คือ 1)ด้านนักเรียน 2)ครู 3)ผู้บริหาร 4)ผู้เชี่ยวชาญ 5)ครอบครัว และ 6)ชุมชนแวดล้อม โดยมีประเด็นที่ควรจะได้รับพิจารณาในแต่ละด้านดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 ตัวนักเรียน เช่น อายุ ระดับชั้นเรียน เพศ ภูมิหลังทางครอบครัว ภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม สุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิต ผลการเรียนรู้ ความสามารถ ความสนใจและความเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมต่าง ๆ

3.2 ครู ผู้บริหารและผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

3.2.1 ข้อมูลส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนาและบุคลิกภาพ

3.2.2 ข้อมูลทางการศึกษาและประสบการณ์การทำงาน เช่น วิชาเอก วิชาโทที่สำเร็จการศึกษา วุฒิสูงสุด ประสบการณ์ทางการศึกษาและประสบการณ์ด้านอื่นๆ

3.2.3 ข้อมูลด้านสภาวะแวดล้อม เช่น เงินเดือน สมาชิกชมรมวิชาชีพ สมาชิกชมรมอื่นๆ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม นิสัยทางการอ่าน และงานอดิเรก

3.2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับทางการมีส่วนร่วมในโปรแกรมต่างๆ

3.3 ครอบครัวประกอบด้วย

3.3.1 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนวัตกรรมการเรียน เช่น มีบุตรอยู่ในโรงเรียน และมีส่วนร่วมในด้านนวัตกรรม หรือไม่มีบุตรอยู่ในโรงเรียน

3.3.2 ลักษณะทั่วไปของครอบครัว เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนาดของครอบครัว การกระจายของอายุ สถานภาพด้านการสมรส และรูปแบบของครอบครัว

3.3.3 รายได้ เช่น ระดับของรายได้ แหล่งของรายได้และอาชีพ

3.3.4 สถานที่พักอาศัย เช่น ในเมือง ชานเมือง ชนบท

3.3.5 ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดาพี่น้องและญาติที่เกี่ยวข้อง

3.3.6 สมาชิกชมรมต่างๆ เช่น ชมรมทางศาสนา การเมือง สังคม วิชาชีพ

3.3.7 อัตราการเคลื่อนย้าย เช่น ภูมิลำเนาของบิดามารดา ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน อัตราการย้ายถิ่น

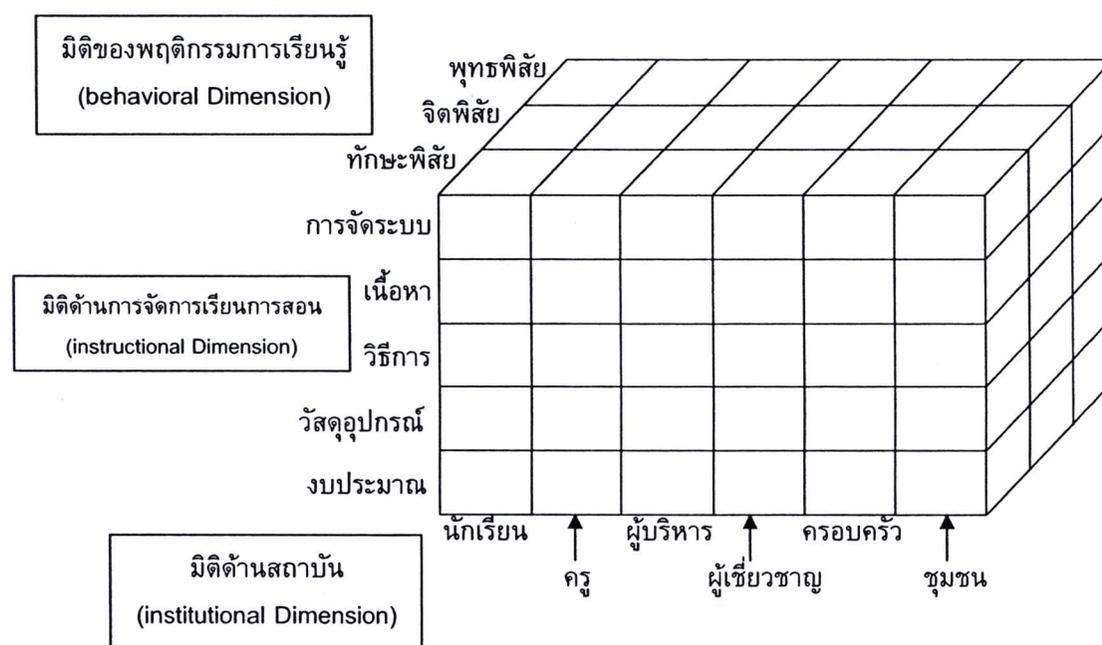
3.4 ชุมชนแออัด ประกอบด้วยสภาพทั่วไปของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

3.4.1 สภาพทั่วไปของสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ท่าเลที่ตั้งและสภาพแวดล้อมทั่วไป

3.4.2 ลักษณะทางด้านภูมิหลังของประชากร เช่น ความหนาแน่น อัตราการเกิดการตาย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ระบบการเคลื่อนย้ายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

3.4.3 ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เช่น ธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม รายได้และภาษีอากร

3.4.4 ลักษณะทางด้านภูมิหลังของสังคม เช่น การปกครอง การศึกษา ศาสนา บริการ การเงิน การพักผ่อน และความปลอดภัย

ภาพ 12 โมเดลโครงการทางการประเมินของแสมมอนด์

ที่มา : เวิร์ธเร็น, และแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.158)

แนวคิดที่สำคัญจากโมเดลการประเมินของแสมมอนด์ ก็คือการชี้ประเด็นที่ว่าในการจัดการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ปลายทางคือ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านพฤติกรรมพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยนั้น ย่อมมีความจำเป็นที่ผู้ดำเนินการจะต้องคำนึงถึงมิติที่สำคัญในอีกสองส่วนควบคู่กันไปคือ 1) มิติด้านการจัดการเรียนการสอน และ 2) มิติด้านสถาบัน นอกจากนี้การประเมินยังมีจุดเน้นสำคัญที่กำหนดและการวัดผลตามวัตถุประสงค์เชิง

พฤติกรรมโดยใช้ผลการดำเนินการเป็นปัจจัยพื้นฐานเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนขององค์กรศึกษา รวมทั้งผลสัมฤทธิ์ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

การประเมินตามแนวคิด และโมเดลการประเมินของแฮมมอนด์ถือว่าเป็นการประเมินอย่างมีระบบและมีความสำคัญทางการศึกษา ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการประเมินมักจะอิงนิยามของการวัดผลเพียงอย่างเดียวจึงไม่ครอบคลุมทุกมิติ แต่การประเมินตามโมเดลของแฮมมอนด์นับว่าเป็นโมเดลที่สมบูรณ์ เอื้อต่อการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา และสามารถให้ข้อมูลพื้นฐานเชิงระบบสำหรับการตัดสินใจคุณค่าทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจะมีความซับซ้อนและยากต่อการนำไปใช้แต่ถ้าให้ความสนใจและร่วมมือกันอย่างจริงจัง โมเดลการประเมินคงจะทวีความสำคัญและคงจะมีการนำไปประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการศึกษามากขึ้นกว่าเดิม

จากแนวคิดการประเมินโครงการของแฮมมอนด์ จึงสรุปได้ว่าเป็นการประเมินที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการประเมินทางการศึกษาระดับท้องถิ่น เป็นการประเมินอย่างมีระบบ มีจุดเน้นที่ควรกำหนดและมีการวัดผลตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ผลจากการประเมินเป็นปัจจัยเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

8. แนวคิดและหลักการประเมินของโปรวัส (Provus)

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 47-49) ได้กล่าวถึงแนวคิดการประเมินของโปรวัสในปี ค.ศ.1969 ว่าการประเมิน คือการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและค้นหาช่องว่างระหว่างภาวะที่เป็นจริงกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด เพื่อใช้ภาวะดังกล่าวเป็นตัวชี้หรือระบุข้อบกพร่องของกิจกรรมหรือโครงการ การประเมินเป็นการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับมาตรฐาน เพื่อเป็นการค้นหาความไม่สอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับผลปฏิบัติงานของแผนงาน ความไม่สอดคล้องที่ไม่สัมพันธ์กับขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การออกแบบโครงการคือการกำหนดปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดการดำเนินงาน กำหนดกระบวนการดำเนินงาน และกำหนดผลที่คาดหวังจะได้รับจากการดำเนินงาน

ขั้นที่ 2 การเตรียมความพร้อมคือการนำปัจจัยที่ทำให้เกิดการดำเนินงานเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการ

ขั้นที่ 3 การดำเนินการตามแผน

ขั้นที่ 4 ผลผลิตที่เกิดจากโครงการ

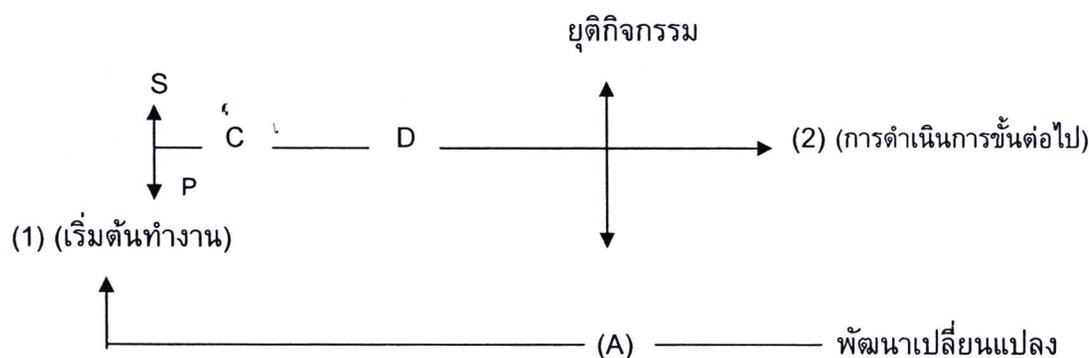
ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและกำไร

การประเมินต้องวางมาตรฐานตามความคาดหวังของโครงการเอาไว้ ต่อจากนั้นการประเมินต้องดำเนินไปโดยการหาข้อมูลใหม่ และทำการตัดสินใจโดยใช้มาตรฐานที่วางเอาไว้เป็นเกณฑ์นับเป็นรูปแบบที่ช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ในทุกขั้นตอนของการประเมินและตลอดโครงการอย่างต่อเนื่อง

สุวิมล ทิรพานันท์ (2548, หน้า 46) ได้กล่าวถึงว่าโปรวัสได้พัฒนารูปแบบการประเมินขึ้นในปี ค.ศ.1969 ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนของโครงการประกอบด้วยการ

ออกแบบหรือการวางแผนโครงการ การเตรียมปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิตที่ได้จากโครงการ และการวิเคราะห์การลงทุน ซึ่งการดำเนินงานจะนำผลมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานงาน ถ้าพบว่าไม่สอดคล้องจะมีทางเลือกอยู่ 3 ทางคือ ยุติโครงการ มีการเปลี่ยนแปลงหรือกลับไปเริ่มต้นใหม่ หากมีความสอดคล้องก็จะดำเนินการในกิจกรรมต่อไป

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 52-56) ได้กล่าวถึงแนวคิดการประเมินของโปรวิสว่า สามารถนำเสนอเป็นโมเดลการประเมินที่เรียกว่าการประเมินความไม่สอดคล้อง (the discrepancy evaluation model) ซึ่งมีรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย ดังภาพ 13

ภาพ 13 การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับมาตรฐานตามโมเดลของโปรวิส
ที่มา : เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 54)

จากแผนภูมิดังกล่าว สัญลักษณ์ที่ใช้มีความหมายดังนี้

1. เกณฑ์มาตรฐาน – standard (S)
2. การปฏิบัติงานของโครงการ – program performance (P)
3. การเปรียบเทียบ – comparison (C)
4. สารสนเทศที่แสดงความแตกต่าง – discrepancy information (S)
5. ทางเลือกเพื่อการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาโครงการให้ดียิ่งขึ้น – alternative (A)

ผลของภาวะความแตกต่างระหว่างเกณฑ์มาตรฐานกับการปฏิบัติงานของโครงการซึ่งส่งผลทำให้เกิดสารสนเทศที่แสดงความแตกต่าง สามารถนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อดำเนินการในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

1. การดำเนินการขั้นตอนต่อไป
2. กลับไปพัฒนางานเฉพาะในส่วนของขั้นตอนที่ได้ดำเนินการมาแล้ว
3. กลับไปเริ่มต้นงานหรือกิจกรรมใหม่ทั้งหมด
4. ยุติกิจกรรมหรือโครงการ

ขั้นตอนการประเมินกิจกรรมนั้นโปรวัตส์ถือว่าการประเมินเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับโครงการ โดยการประเมินดังกล่าวแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนคือ

1. การประเมินรายละเอียดของการออกแบบโครงการซึ่งได้แก่ การพิจารณาถึงจุดประสงค์ของโครงการ ทีมงานที่เกี่ยวข้อง วัสดุ สื่ออุปกรณ์ แผนงาน กิจกรรม ตลอดจนการกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

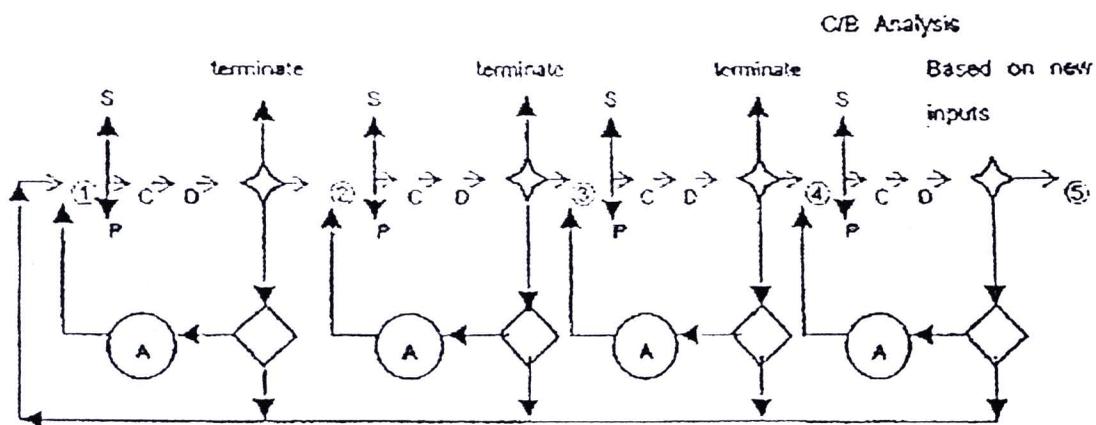
2. การปฏิบัติและการกำหนดแผนในการดำเนินงานตามโครงการ

3. การดำเนินงานตามแผนการที่กำหนด

4. การติดตามผลที่เกิดขึ้นจริงตามโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนด

5. การพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายของโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนด

การประเมินในขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอนนั้นสามารถที่จะนำแนวคิดตามโมเดลที่โปรวัตส์ได้พัฒนาขึ้นมาประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินโครงการได้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้โมเดลในขั้นตอนดังกล่าวจึงได้รับการนำมาเชื่อมโยงให้ต่อเนื่องเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบที่ขยายเพิ่มขึ้นได้ดังภาพ 14

ภาพ 14 แบบจำลองแนวคิดการประเมินของโปรวัตส์ในส่วนของขยายความต่อเนื่อง
ที่มา : เวิร์ธเธ็น, และแซนเดอร์ (Worthen, & Sanders, 1973, p.174)

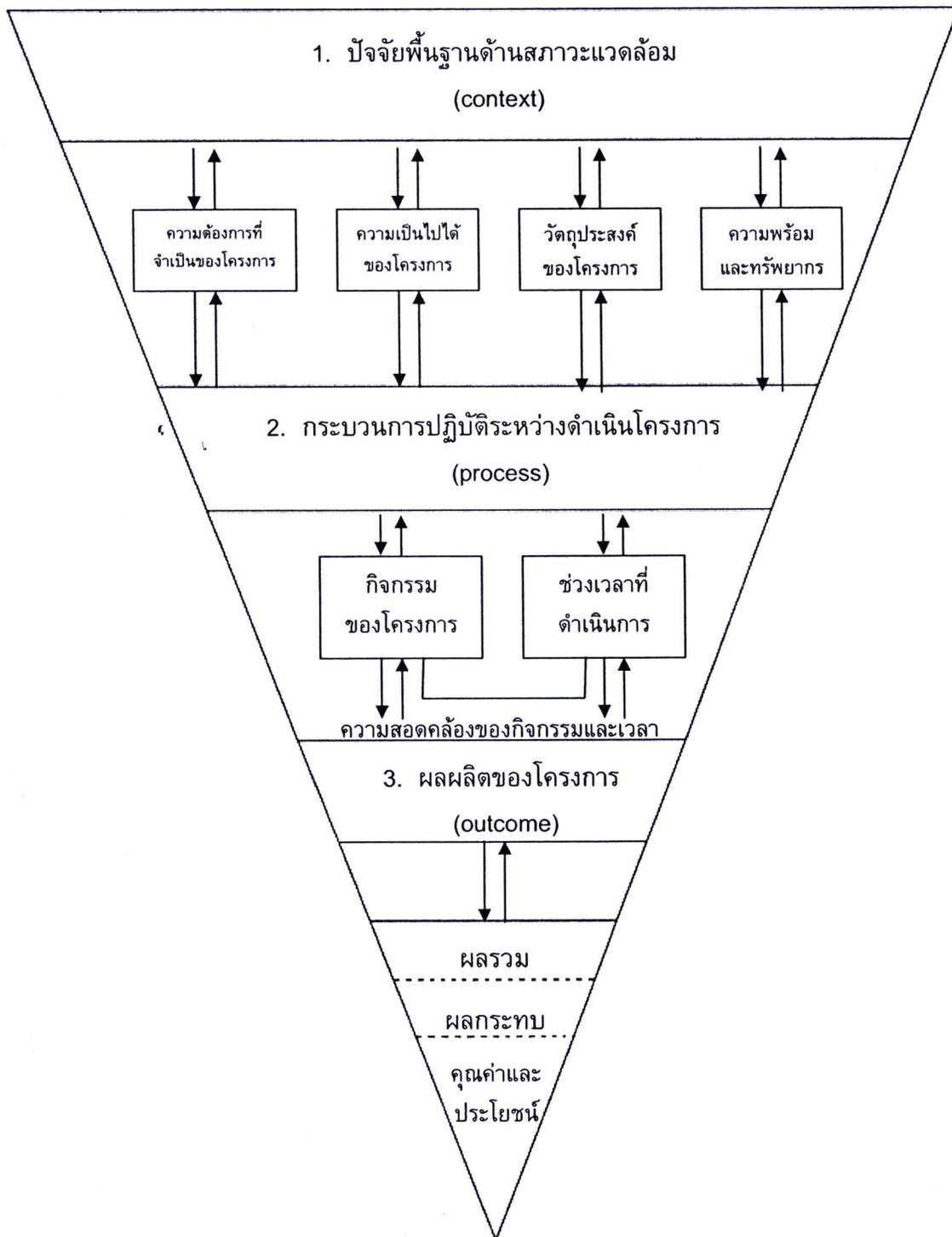
แนวคิดและโมเดลการประเมินที่นำเสนอโดยโปรวัตส์นั้นจะเห็นว่ามีความพยายามในการประยุกต์ทฤษฎีการประเมินรวมกันกับทฤษฎีการจัดการการประเมินโครงการ โดยการประเมินเพื่อการพัฒนาโครงการ และช่วยให้โครงการดำเนินไปในลักษณะที่เป็นพลวัต (dynamics) ควบคู่ไปกับการดำเนินโครงการ นับว่าเป็นการประเมินเพื่อพัฒนาโครงการและช่วยให้โครงการดำเนินต่อไป นอกจากนั้นแนวคิดของโปรวัตส์มีจุดเน้นที่สำคัญของการประเมินก็คือการหาความแตกต่างหรือความไม่สอดคล้องกันระหว่างมาตรฐานกับการปฏิบัติโดยใช้การทำงานเป็นทีม และโดยใช้บทบาทของนักประเมินเป็นอิสระจากคณะผู้ดำเนินโครงการ ในขณะที่เดียวกันผู้ดำเนินโครงการจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการประเมิน

ดังนั้นความเห็นเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่างคณะผู้ประเมินกับคณะผู้ปฏิบัติโครงการจึงต้องมีความสัมพันธ์กันซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากแต่ก็มีคุณค่ามากต่อการประเมิน ถ้าหากว่าสามารถดำเนินไปตามกฎเกณฑ์หรือตามหลักฐานต่างๆ ได้โดยปราศจากความลำเอียงส่วนบุคคลและโดยใช้นักประเมินทำหน้าที่แต่เพียงการให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือช่วยกระตุ้นให้ผู้ดำเนินการได้ตัดสินใจดำเนินโครงการอย่างอิสระเท่านั้น การประเมินตามแนวคิดนี้จะต้องอาศัยหลักการที่สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโดยมีเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นปรนัยและมีความเป็นไปได้ควบคู่กันไป

จากแนวคิดการประเมินโครงการของโปรวัส จึงสรุปได้ว่าเป็นการกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน และการค้นหาช่องว่างระหว่างภาวะที่เป็นจริงกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด เป็นการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐาน เพื่อค้นหาความไม่สอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับผลปฏิบัติงานของแผนงาน เพื่อใช้ภาวะดังกล่าวเป็นตัวชี้หรือระบุข้อบกพร่องของโครงการ ถ้าพบว่าไม่สอดคล้องจะมีทางเลือกอยู่ 3 ทางคือ ยุติโครงการ มีการเปลี่ยนแปลง หรือกลับไปเริ่มต้นใหม่ หากมีความสอดคล้องก็จะดำเนินการในกิจกรรมต่อไป แนวความคิดนี้ถือว่าการประเมินจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับการดำเนินโครงการ

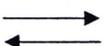
9. แนวคิดและหลักการประเมินของซีโป (CPO)

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 305-317) ได้กล่าวว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็น เกี่ยวกับปัจจัยขั้นพื้นฐานของโครงการ ตลอดจนจนกระบวนการที่ปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ และผลผลิตของโครงการ ภายใต้กิจกรรม และช่วงเวลาที่ได้กำหนดหรือวางแผนไว้ โดยสารสนเทศนั้นจะนำไปสู่การตัดสินใจความสำเร็จ รวมทั้งแก้ไขปรับปรุง พัฒนา ตลอดจนการสร้างและการกำหนดทางเลือกใหม่ในการดำเนินโครงการ

ภาพ 15 แบบจำลองการประเมินซีโป (CPO's evaluation model)
ที่มา : เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 307)

จากภาพ 15 สัญลักษณ์ที่ใช้มีดังนี้

1. หมายถึง เส้นแบ่งระหว่างองค์ประกอบ ซึ่งแยกกันไม่เด็ดขาด
2. หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแต่ละองค์ประกอบในลักษณะของการ

สื่อสารแบบสองทางอย่างครบวงจร

จากแบบจำลองข้างต้นจะเห็นได้ว่าการประเมินโครงการประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนใหญ่ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องดังนี้

1. ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (context) หมายถึง บริบทต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด การประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อมของโครงการว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

สุรารัญ มีแจ้ง (2543, หน้า 130-132) กล่าวว่า การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม คือการประเมินเพื่อให้ได้ซึ่งด้วยเหตุผลในการกำหนดวัตถุประสงค์ ความต้องการ ความจำเป็นและเงื่อนไขต่างๆ การวินิจฉัยปัญหา การกำหนดขอบเขต การบรรยาย และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ตัวแปรที่เกี่ยวข้องและตัวแปรที่สำคัญหรือความคาดหวังและความสอดคล้องให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นความสอดคล้องที่อาจเกิดขึ้น เพื่อดูว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

สุวิมล ติรกานันท์ (2548, หน้า 9) กล่าวว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการหมายถึงการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับโครงการว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ประกอบด้วย ความจำเป็นของโครงการ ความต้องการโครงการของกลุ่มเป้าหมาย ความเหมาะสมของโครงการต่อกลุ่มเป้าหมายและความเหมาะสมต่อพื้นที่ดำเนินโครงการ

จากการศึกษาถึงปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินสภาพแวดล้อมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง จุดมุ่งหมายของโครงการ เป้าหมายและความต้องการจำเป็นหาเวลาและโอกาสที่ต้องการสนองความต้องการ การวินิจฉัยปัญหาภายใต้ความต้องการนั้นๆ การตัดสินใจว่าวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับโครงการควรเป็นอย่างไร

- 1.1 ความต้องการจำเป็นของโครงการ (need assessment) เพื่อให้ทราบถึงความจำเป็นหรือความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 32) กล่าวว่า ความต้องการจำเป็นของโครงการเป็นการประเมินเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความจำเป็นของการทำโครงการ ซึ่งเป็นการตรวจสอบขั้นต้นเพื่อกำหนดปัญหา กำหนดความจำเป็น และเหตุผลที่สำคัญในการริเริ่มโครงการ

สุวิมล ติรกานันท์ (2548, หน้า 9) กล่าวว่า ความต้องการจำเป็นของโครงการ หมายถึงการประเมินความต้องการขององค์กรหรือกลุ่มสังคม เพื่อนำมาทำนโยบาย แผนงานหรือโครงการเป็นการประเมินก่อนเริ่มทำแผนหรือทำโครงการ

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 91-92) กล่าวว่า การประเมินความต้องการจำเป็นของโครงการ เป็นการประเมินโดยเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างสภาพจริงกับสภาพที่ควรจะเป็นว่ามีความแตกต่างหรือช่องว่างเพียงใด ยิ่งต่างกันมากก็ยิ่งมีความต้องการจำเป็นมาก เพื่อการวางแผนโดยจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับโครงการที่จะดำเนินการ

จากการศึกษาถึงความต้องการจำเป็นของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความจำเป็นของการจัดทำโครงการ เพื่อนำข้อมูลมากำหนดนโยบาย แผนงานหรือโครงการ เป็นการประเมินก่อนเริ่มทำโครงการ ซึ่งเป็นการตรวจสอบขั้นต้นและเป็นเหตุผลที่สำคัญในการริเริ่มวางแผนโครงการโดยจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับโครงการที่จะดำเนินการ

1.2 ความเป็นไปได้ของโครงการ (feasibility) เพื่อให้ทราบโอกาสในการจัดทำโครงการ

สมคิด พรหมจัญ (2542, หน้า 30) กล่าวว่า การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินใจเลือกโครงการ ตรวจสอบความเหมาะสม ความสมเหตุสมผลของการวางแผนดำเนินโครงการ

สุวิมล ติรภานันท์ (2548, หน้า 9) กล่าวว่า ความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง การประเมินเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ของทางเลือกเพื่อนำมาจัดทำเป็นนโยบายโครงการ นิยมประเมินใน 6 ด้านคือ

1. ด้านเศรษฐกิจ เป็นการพิจารณาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผลตอบแทนที่ได้รับ
2. ด้านสังคมเป็นการพิจารณาว่าโครงการไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณี และวิถีการดำรงชีวิต ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคม
3. ด้านการเมือง เป็นการพิจารณาว่าในการดำเนินงานจะมีข้อขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้นหรือไม่ ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนทางการเมือง
4. ด้านบริหาร เป็นการพิจารณาถึงขีดจำกัดความสามารถขององค์กรที่เกี่ยวข้องว่ามีความสามารถที่จะดำเนินการตามแผนได้หรือไม่
5. ด้านเทคนิคเป็นการพิจารณาถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ด้านเกี่ยวกับเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการดำเนินงาน
6. ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการพิจารณาว่าโครงการหรือแผนงานที่จัดทำขึ้นมีผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 93) กล่าวว่า การประเมินความเป็นไปได้หรือปัจจัยนำเข้า โดยรวมแล้วน่าจะเป็นการประเมินความพร้อม คือมีปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรเพียงพอเหมาะสมต่อการจะดำเนินโครงการหรือไม่

จากการศึกษาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินความสามารถ ความพร้อมของปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรว่าเพียงพอเหมาะสมต่อการจะดำเนินโครงการหรือไม่ ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดต่อการดำเนินโครงการ เพื่อให้ทราบถึงโอกาสในการจัดทำโครงการ ตรวจสอบความเหมาะสมความสมเหตุสมผลของการวางแผนดำเนินโครงการ เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดทำเป็นแผนงานของโครงการ

1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อระบุถึงสิ่งที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นจากโครงการ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2541, หน้า 45) กล่าวว่า วัตถุประสงค์มีลักษณะเป็นนามธรรม วัตถุประสงค์แตกต่างจากจุดมุ่งหมายที่วัตถุประสงค์มีขอบเขตในเรื่องระยะเวลาสั้นกว่าและมีขอบเขตความหมายแคบกว่า

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 390) กล่าวว่าการศึกษาและพิจารณาถึงรายละเอียดของวัตถุประสงค์โครงการ เป็นการประเมินเพื่อให้ทราบว่าโครงการที่กำหนดขึ้นนั้นมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่สามารถดำเนินการได้หรือไม่ ในขั้นตอนนี้ถือได้ว่าเป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือปฏิบัติงานจริง เป็นการตรวจสอบและทบทวนความเรียบร้อยของวัตถุประสงค์โครงการเป็นสำคัญ

สุวิมล ติรพานันท์ (2548, หน้า 39) กล่าวว่า การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ หมายถึง การประเมินที่สามารถจะกำหนดประเด็นในการประเมินได้ตามลักษณะกิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดมุ่งหมายตามลำดับ ทำให้การติดตามนโยบายจากระดับบนลงมายังระดับล่างมีความเป็นรูปธรรม

เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 127) กล่าวว่า วัตถุประสงค์เป็นการแสดงถึงเป้าหมายที่ต้องการ แต่ละโครงการมีการคาดหวังให้บรรลุผลที่เฉพาะเจาะจงอะไรบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาของการดำเนินโครงการ

จากการศึกษาถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินเพื่อให้ทราบว่าโครงการที่กำหนดขึ้นนั้น มีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่สามารถดำเนินการได้หรือไม่ เป็นการพิจารณาถึงรายละเอียดตรวจสอบและทบทวนความเรียบร้อยของวัตถุประสงค์โครงการ ซึ่งสามารถจะกำหนดประเด็นในการประเมินได้ตามลักษณะของกิจกรรม

1.4 ความพร้อมและทรัพยากรในด้านต่างๆ เช่นเงินทุนหรืองบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร เป็นต้น

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 390) กล่าวว่า เป็นการประเมินข้อมูลและทรัพยากรต่างๆ ที่จะต้องใช้ดำเนินการว่ายังมีความเหมาะสมเพียงพอที่จะใช้ปฏิบัติงานหรือไม่ ข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่สามารถที่จะสนองตอบวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใดและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้หรือไม่ การประเมินในขั้นตอนนี้เป็น การตรวจสอบทบทวนความเหมาะสมของทรัพยากรที่จะต้องใช้ในการบริหารโครงการนั่นเอง

สุวิมล ติรภานันท์ (2548, หน้า 9) กล่าวว่าความพร้อมและทรัพยากร หมายถึงการประเมินความพร้อมของสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกนำเข้ามาพร้อมในการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย บุคลากร งบประมาณ แนวทางการจัดการ วัสดุอุปกรณ์

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 93) กล่าวว่าการประเมินเกี่ยวกับต้นทุนจะมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง หรืออาจมองว่าเป็นการประเมินเชิงประสิทธิภาพส่วนหนึ่ง คือความประหยัดในเรื่องเงิน

จากการศึกษาถึงความพร้อมและทรัพยากร สรุปได้ว่าเป็นการประเมินความเหมาะสม ความพอเพียงของทรัพยากรเช่น บุคลากร งบประมาณ แนวทางการจัดการ วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ว่าจะสามารถใช้ดำเนินการและตอบสนองวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด

2. กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (process) หมายถึงขั้นตอนหรือกรรมวิธีที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับก่อนหลังอย่างเป็นระบบและครบวงจร ในระหว่างดำเนินโครงการกระบวนการดังกล่าวอาจแตกต่างกันไปตามเป้าหมายในเชิงปรัชญาของแต่ละโครงการ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 33) ได้กล่าวถึงการประเมินในระหว่างการดำเนินงาน เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ เพื่อศึกษาถึงการปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ จุดเด่น จุดด้อย ปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

สุวิมล ติรภานันท์ (2548, หน้า 9) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ หมายถึงการประเมินการปฏิบัติงานตามนโยบาย แผนงานหรือโครงการว่ามีความถูกต้องเหมาะสมเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 95-96) กล่าวว่าการประเมินระหว่างดำเนินโครงการเพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงาน มุ่งนำข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจปรับปรุงกิจกรรมและตรวจสอบความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

จากการศึกษาถึงกระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินในระหว่างการดำเนินงาน เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ มีจุดเด่น จุดด้อย ปัญหาอุปสรรคอย่างไร มุ่งนำข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจปรับปรุงกิจกรรมและตรวจสอบความก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

2.1 กิจกรรม (activity) เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมนั้น มีความสอดคล้องหรือตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ และมีการจัดลำดับที่เหมาะสมต่อเนื่องกันมากน้อยเพียงใด

สุวิมล ติรภานันท์ (2548, หน้า 53) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย แผนงาน หรือโครงการที่วางไว้หรือไม่

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 40) กล่าวว่า กิจกรรมคือภารกิจต่าง ๆ ที่ต้องกระทำตามที่กำหนดไว้ในโครงการ ซึ่งจะต้องระบุขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ

จากการศึกษาถึงกิจกรรมของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการตรวจสอบว่า กิจกรรมการดำเนินงานมีความสอดคล้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ และมีการ จัดลำดับที่เหมาะสมต่อเนื่องกันมากน้อยเพียงใด

2.2 ช่วงเวลา (timing) เพื่อให้ทราบว่าช่วงเวลาที่จะดำเนินโครงการทางด้าน กิจกรรมนั้น มีความเหมาะสมเพียงไร มีข้อจำกัดประการใด และช่วงเวลาที่กำหนดไว้ นั้น สามารถจะปรับเปลี่ยนไปจากเดิมได้ตามความจำเป็นหรือไม่ และเพราะเหตุใด

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 57) กล่าวว่า การประเมินกระบวนการเป็น การประเมินกิจกรรมและช่วงเวลาระหว่างดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของ การดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้

สุวิมล ตีรกานันท์ (2548, หน้า 53) การประเมินความก้าวหน้าของ โครงการเมื่อดำเนินโครงการไปได้ระยะหนึ่ง เพื่อนำผลไปใช้แก้ไขปรับปรุงโครงการ

จากการศึกษาถึงช่วงเวลาของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมิน ความก้าวหน้าของโครงการเพื่อให้ทราบว่าช่วงเวลาที่จะดำเนินโครงการ มีความเหมาะสม หรือไม่ เมื่อดำเนินโครงการไปได้ระยะหนึ่ง เพื่อนำผลที่ได้มาศึกษาว่าสามารถปรับเปลี่ยน ช่วงเวลาที่กำหนดไว้หรือปรับปรุงแก้ไขโครงการ

3. ผลผลิตของโครงการ (outcome) คำว่าผลผลิตนั้นมีความหมายครอบคลุมถึง 1) ผลิตผล (product) 2) ผลลัพธ์ (output) 3) ผลผลิต (outcome) ด้วยเหตุนี้คำว่าผลผลิตของ โครงการจึงหมายถึง ผลงานหรือผลที่ได้รับจากการกระทำกิจกรรมใดๆ ของแต่ละโครงการโดย สามารถแบ่งผลงานดังกล่าวเป็น 3 ประเภทคือ

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 33) กล่าวว่า การประเมินผลสรุป หมายถึงการ ประเมินหลังการดำเนินงาน เป็นการประเมินเพื่อตอบคำถามว่าโครงการประสบผลสำเร็จตาม แผนที่วางไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นโดยเทียบกับวัตถุประสงค์เพื่อเป้าหมาย ที่กำหนด

สุวิมล ตีรกานันท์ (2548, หน้า 10) กล่าวว่า การประเมินผลผลิตของโครงการ หมายถึงการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากโครงการทั้งหมด ทั้งที่คาดหวังและที่ไม่ได้คาดหวัง

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 53) กล่าวว่า ผลผลิตที่ได้จาก โครงการนั้นหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึง ประสงค์ของผู้เกี่ยวข้องกับโครงการก็ได้

จากการศึกษาถึงผลผลิตของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินหลังการ ดำเนินงาน ประเมินผลที่เกิดขึ้นจากโครงการทั้งหมด เพื่อตอบคำถามว่าโครงการประสบ ผลสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ โดยรวมผลที่คาดหวังและที่ไม่ได้คาดหวัง

3.1 ผลรวม (overall) เพื่อให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากกิจกรรมของ โครงการทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

สุวิมล ตีรภานันท์ (2548, หน้า 10) กล่าวว่า การประเมินผลรวมหมายถึง การประเมินผลสรุปของโครงการ หลังจากสิ้นสุดการดำเนินโครงการนั้น เพื่อนำผลไปประกอบการตัดสินใจว่า ควรปรับปรุง แก้ไข สานต่อ หรือยุติโครงการ

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 98) กล่าวว่า การประเมินผลผลิตอาจเรียกผล โดยตรงของโครงการตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งบางโครงการก็สามารถจะประเมินผลผลิตได้ง่ายในเชิงปริมาณ บางโครงการก็ประเมินได้ยาก

จากการศึกษาถึงผลรวมของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการประเมินผลสรุป ทั้งหมดจากกิจกรรมของโครงการตามวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ซึ่งรวมทั้งผลทางตรงและ ทางอ้อม ซึ่งประเมินหลังจากสิ้นสุดการดำเนินโครงการ เพื่อนำผลไปประกอบการตัดสินใจว่า ควรปรับปรุง แก้ไข สานต่อ หรือยุติโครงการ

3.2 ผลกระทบ (impact) เพื่อให้ทราบถึงผลที่ตามมาจากการดำเนินโครงการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งจากที่คาดหวังไว้และมีได้คาดหวังไว้ด้วย

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 389) กล่าวว่า การประเมินผลกระทบ หมายถึง การประเมินผลของการกระทำของโครงการที่มีต่อผลลัพธ์และผลกระทบ ถ้าผลของ โครงการที่มีต่อผลลัพธ์ล้มเหลวแล้ว ผลของผลลัพธ์มีต่อผลกระทบก็จะต้องล้มเหลวด้วย

พิสนุ ฟองศรี (2550, หน้า 100) กล่าวว่า การประเมินผลกระทบ เป็นการ ประเมินในลักษณะเงื่อนไขที่ส่วนใหญ่มีผลต่อเนื่องมาจากผลลัพธ์ นั่นคือถ้าไม่มีผลลัพธ์ก็จะมี ผลกระทบ เพียงแต่ผลกระทบจะมีได้ทั้งทางบวกและทางลบ การประเมินผลกระทบโดยรวม เพื่อพิจารณาว่าโครงการได้ส่งผลกระทบต่อองค์การ ชุมชน หรือสังคมอย่างไรบ้าง

จากการศึกษาถึงผลกระทบของโครงการ สรุปได้ว่าทำให้ทราบถึงผลที่ตามมา จากการดำเนินโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งผลที่คาดหวังและมีได้คาดหวังการ ประเมินผลของการกระทำของโครงการที่มีต่อผลลัพธ์ว่ามีผลกระทบต่อสิ่งใดบ้าง ซึ่งผลกระทบ จะมีได้ทั้งทางบวกและทางลบ

3.3 คุณค่าหรือประโยชน์ (utility) เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าหรือความสำคัญ ของผล ที่ได้จากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจหรือเพื่อนำไป ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

สมคิด พรหมจ้อย (2542, หน้า 32) กล่าวว่า การวิเคราะห์ผลตอบแทนจาก การดำเนินโครงการ ดูจากการวิเคราะห์ต้นทุนและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ดูจากการ วิเคราะห์รายจ่ายโดยเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ หรือการวิเคราะห์อรรถประโยชน์

ณรงค์ นันทวรรณ (2547, หน้า 395) กล่าวว่า การประเมินโครงการ ผู้ประเมินจะต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับเป็นสำคัญ จึงจะทำให้คุณภาพ ของการประเมินเป็นไปตามความมุ่งหวังที่ต้องการ และเป็นวิธีการประเมินโครงการที่ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

สุวิมล ตีรกาพันธ์ (2548, หน้า 11) กล่าวว่า การประเมินคุณค่าหรือประโยชน์ เป็นมาตรฐานที่กล่าวถึงเงื่อนไขที่ทำให้การประเมินเกิดประโยชน์ เป็นแนวทางที่บอกถึงประเด็นและสิ่งที่ผู้ประเมินควรให้ความสนใจ นับตั้งแต่การพิจารณาผู้ใช้ผลการประเมิน การเลือกใช้ข้อมูลและตลอดไปจนถึงการรายงานผลการประเมิน

จากการศึกษาถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของโครงการ สรุปได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการดำเนินโครงการ โดยวิเคราะห์จากต้นทุนเปรียบเทียบกับผลประโยชน์และประสิทธิภาพ เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าหรือความสำคัญของผลที่ได้จากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจหรือเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

การประเมินผลผลิตของโครงการเป็นการประเมินผลรวมในลักษณะสรุป ซึ่งจะช่วยให้ทราบข้อมูลที่แท้จริงและที่จำเป็นได้อย่างครบถ้วน แม้ว่าบางครั้งสามารถดำเนินการได้ยาก เพราะเหตุผลสำคัญบางประการ ทำให้การประเมินโครงการในบางครั้งไม่สามารถครอบคลุมทุกขั้นตอนที่กำหนดไว้ได้ บางโครงการจึงอาจจะประเมินเฉพาะผลผลิตที่เป็นผลรวมหรือบางโครงการก็อาจจะประเมินเฉพาะความรู้สึกทั่วไปของผู้เกี่ยวข้องที่มีต่อโครงการเท่านั้นด้วย เหตุนี้การประเมินผลผลิตของโครงการจึงต้องยืดหยุ่นไปตามสภาพที่เหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละโครงการเป็นหลัก

จากแนวคิดการประเมินโครงการของซีโป จึงสรุปได้ว่าแบบจำลองการประเมินซีโปได้พัฒนามาเพื่อให้เหมาะที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินโครงการในประเทศไทยโดยเฉพาะ โดยเน้นการประเมินในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การประเมินปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการและผลผลิตของโครงการ นำมาประยุกต์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ภายใต้กิจกรรมและช่วงเวลาที่ได้กำหนดหรือวางแผนไว้โดยสารสนเทศนั้นจะนำไปสู่การตัดสินใจความสำเร็จ รวมทั้งแก้ไขปรับปรุงพัฒนา ตลอดจนการสร้างและการกำหนดทางเลือกใหม่ในการดำเนินโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549, หน้า 303-305) กล่าวว่า หลักการและเหตุผลที่สำคัญ ซึ่งเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานสำหรับนำมากำหนดเป็นเงื่อนไขในการคิดและวางรูปแบบของการประเมิน เพื่อให้การประเมินโครงการตามรูปแบบซีโปมีความคล่องตัวและมีความน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการควบคู่กันไปด้วยดังนี้

1. แนวโน้มของรูปแบบจำลองการประเมินในยุคปัจจุบันเน้นหนักไปในการเจาะจาดำเนินการ โดยรูปแบบการประเมินซีโปนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแนวโน้มได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย
2. ต้องให้ความสำคัญต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้ได้รับทราบความเหมาะสมของปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดต่างๆ ในการดำเนินโครงการ เพื่อจะสามารถพัฒนาและปรับปรุงโครงการให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี

3. ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบครบวงจร โดยคำนึงถึงคุณค่า ความถูกต้องและคุณธรรมเป็นสำคัญ

4. ต้องคำนึงถึงสภาวะแวดล้อมต่างๆ ให้ครบถ้วน และไม่ควรมีติดรูปแบบที่ตายตัว เสมอไป แต่ควรพัฒนาปรับปรุงให้ทันสมัยและทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

จากคุณลักษณะรูปแบบการประเมินโครงการต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย จุดเด่นและจุดด้อยของรูปแบบการประเมินโครงการต่างๆ แล้วเห็นว่ารูปแบบการประเมินโครงการแบบซีโปมีจุดเด่นหลายประการมีความเหมาะสมที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินโครงการในประเทศไทย เพราะแบบจำลองการประเมินซีโป พัฒนาขึ้นโดยคนไทย ซึ่งได้ศึกษารูปแบบต่างๆ ของการประเมินที่ได้รับการยอมรับและรู้จักกัน อย่างแพร่หลายในต่างประเทศ ซึ่งยังไม่เหมาะที่จะนำมาใช้เพื่อประเมินโครงการในประเทศไทย โดยตรง เพราะเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยพื้นฐานทางสภาวะแวดล้อมบางประการที่ไม่เหมือนกัน จึงได้มีการปรับปรุงพัฒนาผสมผสานกับแนวคิดในเชิงทฤษฎีและประสบการณ์ นำมาประยุกต์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบจนได้รูปแบบที่เหมาะสม จึงนับว่าเป็นรูปแบบการประเมินที่ครบวงจร ถึงแม้ว่าตามโครงสร้างของแบบจำลองซีโปนี้ การประเมินจะไม่สามารถเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่ ตอนเริ่มต้นของการพัฒนาโครงการ แต่ผู้ประเมินก็สามารถจะหาข้อมูลหรือสารสนเทศต่างๆ ที่ จำเป็นของโครงการนั้นๆ จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการทุกขั้นตอนทำให้ทราบ ปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติโครงการเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบ การประเมินแบบอื่นๆ แล้ว แบบจำลองการประเมิน ซีโปสามารถประเมินได้ครอบคลุม องค์ประกอบที่สำคัญๆ และมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการประเมินโครงการห้องสมุด มีชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 ได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนกว่าแบบอื่นๆ

ห้องสมุดมีชีวิต

1. ความหมายของห้องสมุดมีชีวิต

ชลลดา พงศ์พัฒนโยธิน, และคนอื่นๆ (2548, หน้า 2)กล่าวว่าห้องสมุดมีชีวิตหมายถึง ห้องสมุดที่มีการพัฒนาก้าวหน้าหรือเติบโตต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งผสมผสานกับความสดชื่น แจ่มใสมีชีวิตชีวา เพราะสิ่งที่มีชีวิตก็ย่อมยังไม่ตายและมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2548, หน้า 27) กล่าวว่า ห้องสมุดมีชีวิตหมายถึง ห้องสมุดที่มี หนังสือที่ทันสมัยหลากหลายรูปแบบ รวบรวมสารสนเทศออนไลน์ และมีการจัดระบบเทคโนโลยี สารสนเทศเพื่อรองรับการศึกษาค้นคว้า ให้บริการผ่านอินเทอร์เน็ต มีการเรียนรู้ซึ่งสัมพันธ์กับ ชุมชน เทคโนโลยี และชีวิตประจำวัน สามารถจูงใจให้ผู้ใช้ได้รับประโยชน์จากห้องสมุดอย่าง เต็มที่ ทำให้บุคคลมีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเสมือนเป็นห้องสมุดมีชีวิต เป็นแนวคิด หนึ่งใน การเผยแพร่สิ่งพิมพ์โดยการส่งหนังสือต่อไปยังผู้อ่าน หรือการรวบรวมหนังสือไปมอบให้ บุคคล หรือองค์กรในวาระพิเศษต่างๆ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549, หน้า 4) ได้กล่าวว่า ห้องสมุดมีชีวิต (living library) หมายถึงห้องสมุดที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศให้ทันสมัยครบถ้วน สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสร้างนิสัยรักการอ่านอย่างยั่งยืนสำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัย ด้วยบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเรียนรู้ สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว มีการบริการและกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

ปัญญา สุขแสน (2551) กล่าวว่า ห้องสมุดมีชีวิตหมายถึง การบริการวัสดุห้องสมุดที่หลากหลายรูปแบบใหม่ ทันสมัย มีคุณค่าต่อผู้ใช้บริการ รวมทั้งการจัดองค์การให้อำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ใช้บริการมากที่สุด ให้ผู้ใช้บริการพึงพอใจกลับมาใช้บริการเป็นประจำ ที่สำคัญคือให้ผู้ใช้บริการนำสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในด้านการศึกษา ค้นคว้า เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม หรือด้านอื่นๆ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือต้องการให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ใช้ความรู้เป็นพื้นฐาน (knowledge based society) ในการประยุกต์พัฒนาการงานต่างๆ

จากการศึกษาถึงความหมายของห้องสมุดมีชีวิต สรุปได้ว่า ห้องสมุดมีชีวิตหมายถึง การพัฒนาห้องสมุดให้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้มากที่สุด โดยมีกิจกรรมต่างๆ มาดึงดูดความสนใจ มีสารสนเทศที่ทันสมัยต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จัดบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ทำให้การใฝ่หาความรู้ด้วยตนเองเป็นไปอย่างเพลิดเพลินและมีความสุข โดยรูปแบบห้องสมุดมีชีวิตจะมีความแตกต่างกันตามห้องสมุดแต่ละแห่งจะศึกษาสภาพโดยทั่วไปของห้องสมุดตนเองและปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม

2. ลักษณะของห้องสมุดมีชีวิต

สัมพันธ์ พลันสังเกตุ (2546, หน้า 19) กล่าวว่าลักษณะของห้องสมุดมีชีวิตดังนี้

1. มีอาคารหรือห้องสมุดมีชีวิตที่สะดวกสบาย นำเข้าใช้บริการ
 2. มีวารสาร และหนังสือที่หลากหลาย มีบริการอาหารเครื่องดื่ม มีกิจกรรมความบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจไปในตัว
 3. มีการให้บริการข้อมูลสารสนเทศในระบบออนไลน์แก่ประชาชน อย่างกว้างขวางเพียงพอต่อความต้องการ
 4. ให้บริการที่ประทับใจ สร้างความพอใจให้แก่ผู้ใช้บริการให้มากที่สุด
- ชลลดา พงศ์พัฒนโยธิน, และคนอื่นๆ (2548, หน้า 2-3) กล่าวว่า ลักษณะของห้องสมุดมีชีวิตเป็นดังนี้

1. เป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้ทุกรูปแบบ
2. ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนและเป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรมของชุมชน
3. มีเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย มีการให้บริการแบบออนไลน์
4. สามารถเข้าถึงข้อมูลหรือเปิดบริการตลอดเวลา
5. มีบริการสำหรับทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

6. ผู้ให้บริการมีจิตสำนึกในการให้บริการและมีความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

7. ผู้ใช้มีความพึงพอใจในการใช้บริการและใช้บริการอย่างมีความสุข

สมคิด ดวงจักร์ (2548, หน้า 41-42) ได้กล่าวถึงลักษณะของห้องสมุดมีชีวิตไว้ดังนี้

1. เป็นสถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรเรียนรู้ อย่างครบถ้วนตามหลักสูตรและพันธกิจของสถาบัน ที่ระบบห้องสมุดที่น่าสมัย มีเทคโนโลยีเครือข่ายที่สามารถจัดเก็บสารสนเทศในรูปแบบดิจิทัลและมัลติมีเดีย ผู้ใช้สามารถสืบค้นได้รวดเร็ว และเชื่อมโยงกับห้องสมุดอื่นๆ ฐานข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ ความรู้ได้ทั่วโลก และมีผู้เชี่ยวชาญบริหารจัดการ และให้บริการแบบเบ็ดเสร็จ ครบวงจร และยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนรู้

2. เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่สามารถปรับเปลี่ยน ปรับปรุงคุณภาพ ประสิทธิภาพของการให้บริการ และยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นพลวัตได้อย่างสมบูรณ์

3. ให้ผู้อ่านได้มีโอกาสเลือกใช้สื่อต่างๆในห้องสมุดตามความสนใจและความสามารถของแต่ละบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งบุคคลผู้มีความสามารถและผู้ด้อยโอกาส โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

4. เป็นห้องสมุดที่มีชีวิตชีวา และเจริญเติบโตมีหนังสือและสารสนเทศใหม่ตลอดเวลา มีการจัดอาคารสถานที่ให้สวยงาม เป็นระเบียบ สะดวกสบาย สะดุดตา มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้และดึงดูดความสนใจของผู้ที่จะใช้บริการ ให้อยากใช้บริการของห้องสมุดตลอดวันตลอดคืน

5. มีการจัดเก็บและการบริการของห้องสมุดตามระบบสากลนิยม เพื่อที่ผู้ใช้จะได้ไม่ลำบากใจในเรื่องของวิธีการใช้วัสดุ และสื่อความรู้ในห้องสมุด และได้รับความสะดวก รวดเร็วประทับใจ

6. มีการให้บริการอย่างกว้างขวางคือพยายามให้บริการในทุกๆ ด้านอย่างครบถ้วน ครบวงจร โครงสร้างและกฎระเบียบยืดหยุ่น และลดขั้นตอนให้ประหยัดเวลา บรรยากาศเต็มไปด้วยความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส ผู้ใช้มีความสุขสบายใจในการเรียนรู้ พัฒนาการเองและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆได้

7. มีงบประมาณได้มาตรฐานเป็นประจำ เพื่อใช้จ่ายในการบริหารจัดการห้องสมุดให้มีการนำเครื่องมือและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในห้องสมุด เพื่ออำนวยความสะดวก และรวดเร็วต่อผู้ใช้บริการ ความเป็นเลิศสมบูรณ์แบบ ทันยุคทันสมัย ทันต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ

8. มีการร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อเป็นการประหยัดเวลาและงบประมาณห้องสมุด และประเทศชาติช่วยให้การบริการมีความสมบูรณ์แบบครบถ้วนยิ่งขึ้น

9. มีการขยายกิจการออกไปให้ถึงประชาชนให้มากที่สุด เพื่อให้ทุกคนได้รับบริการจากห้องสมุดอย่างเต็มที่และคุ้มค่า และเข้าถึงการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ได้ตลอดเวลา

10. เป็นห้องสมุดที่ได้คุณภาพและได้มาตรฐานขั้นสูง เป็นที่ยอมรับทั้งด้านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เครือข่ายความร่วมมือ การบริหารจัดการที่เป็นเลิศ และมีการพัฒนาบริการสารสนเทศอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ตอบสนองความต้องการของบุคคล สถาบัน สังคมและการพัฒนาประเทศชาติได้

11. เน้นการให้บริการเชิงรุก เดินเข้าหาผู้ใช้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้อย่างฉับไว ศึกษาความต้องการ ความคาดหวังใหม่ๆ ทั้งทั่วไปและเฉพาะด้านของผู้ใช้ และแนวทางการเรียนรู้และการเข้าถึงสารสนเทศของผู้ใช้ด้วยรูปแบบ และวิธีการต่างๆ และฝึกใช้ทรัพยากรแต่ละประเภทด้วยบทเรียนออนไลน์ จัดหาจัดเตรียมทรัพยากรที่ทันสมัยและมีคุณค่า พร้อมเครื่องมืออุปกรณ์ให้ผู้ใช้สามารถใช้งานได้ง่ายด้วยตนเองทำแผนประชาสัมพันธ์เชิงรุกเกี่ยวกับบริการใหม่ๆ แนะนำผู้ใช้ให้ได้รับความสะดวกสบายเมื่อใช้บริการ

12. มีระบบการพัฒนาคุณภาพ และประกันคุณภาพ มีเทคนิคการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้จากทั้งหน่วยงานภายใน และหน่วยงานภายนอก

จากการศึกษาถึงลักษณะของห้องสมุดมีชีวิต สรุปได้ว่า ห้องสมุดต้องอยู่ใกล้แหล่งชุมชน มีความสะดวกสบาย เป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้ทุกรูปแบบ มีหนังสือและสารสนเทศใหม่ตลอดเวลา มีการให้บริการในทุกๆ ด้านอย่างครบถ้วน ครบวงจร มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ และดึงดูดความสนใจของผู้ที่จะใช้บริการ มีเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย มีเครือข่ายเชื่อมโยงกับห้องสมุดอื่นๆ ฐานข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ ความรู้ได้ทั่วโลก ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ทุกวัย ทุกเวลา อย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจ ได้รับความสะดวก รวดเร็ว ประทับใจ และใช้บริการอย่างมีความสุข

3. รูปแบบของห้องสมุดมีชีวิต

สัมพันธ์ พลันสังเกตุ (2546, หน้า 18) กล่าวว่ารูปแบบของห้องสมุดที่มีชีวิตว่าการปรับปรุงเพื่อให้เกิดห้องสมุดที่มีชีวิตควรเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละห้องสมุด ซึ่งอาจแยกออกได้เป็น 2 ส่วนคือ หนึ่งการให้บริการข้อมูลสารสนเทศในระบบออนไลน์แก่ประชาชน ซึ่งเรื่องนี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณสูงเพื่อปรับปรุงระบบเทคโนโลยี ส่วนที่สองคือ การปรับปรุงห้องสมุดเดิมให้กลายเป็นห้องสมุดที่มีชีวิต โดยมีเป้าหมายหลักตามนโยบายของนายกรัฐมนตรี ที่ว่า “เป็นห้องสมุดที่มีผู้ใช้มีความพึงพอใจและมีความสุขในการใช้บริการ” ส่วนนี้จะใช้งบประมาณไม่มากเพราะห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ค่อนข้างมีความพร้อมในด้านสถานที่ ทรัพยากรสารสนเทศและบุคลากรอยู่แล้ว

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549, หน้า 4-6) กล่าวว่า ในการจัดห้องสมุดให้มีชีวิตชีวา มีการเคลื่อนไหว และมีความก้าวหน้าอย่างมีคุณภาพนั้น มีแนวทางการจัดห้องสมุดในมิติต่างๆ ดังนี้

1. ห้องสมุดที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ประสบผลสำเร็จได้ จะต้องได้รับการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องตามภารกิจและหน้าที่ซึ่งควรดำเนินการจัดสภาพอันพึงประสงค์เพื่อให้บริการที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้พัฒนาศักยภาพตนเองสูงสุด
2. ห้องสมุดที่เน้นแห่งภูมิปัญญาไทย ห้องสมุดโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนางานและอาชีพ ตลอดจนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ห้องสมุดต้องรวบรวม อนุรักษ์ และให้บริการภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมไทย
3. ห้องสมุดที่เน้นสะดวกใช้ ในรูปแบบของห้องสมุดอัตโนมัติและห้องสมุดดิจิทัล
4. ห้องสมุดที่เน้นสุนทรียภาพ ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้คนเป็นคนที่มีบุคลิกทำให้คนเกิดความซาบซึ้ง มองเห็นคุณค่าของความดีงาม มีจิตใจสงบ มีสมาธิ มีจินตนาการ และสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ฝึกให้รู้จักคิด ฝึกการเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก และสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาถึงรูปแบบของห้องสมุดมีชีวิต สรุปได้ว่า เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนางานและอาชีพ ตลอดจนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งศึกษาภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพตนเองให้สูงสุดได้ มีความสะดวกในการใช้บริการข้อมูลสารสนเทศในระบบออนไลน์ ทำให้ผู้ใช้มีความพึงพอใจและมีความสุขในการใช้บริการ

4. องค์ประกอบของห้องสมุดมีชีวิต

จเด็จ ทางเจริญ (2546, หน้า 11) กล่าวว่าห้องสมุดมีชีวิตจะต้องประกอบไปด้วย

1. ทำกายภาพ ให้มีชีวิตชีวา คือ การตกแต่งอาคาร สถานที่ และพื้นที่บริการทั้งในและนอกอาคารให้มีบรรยากาศเชิญชวนน่าเข้าใช้ ดูไม่อึดอัด ทึมทึบ มีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับบริการ เช่น การใช้ป้ายและสื่อสัญลักษณ์ รวมถึงบุคลากรผู้ให้บริการก็ต้องมีใจเปี่ยมด้วยความเป็นมิตร และพร้อมต้อนรับผู้ใช้บริการเสมอ จุดสมดุลของความมีชีวิตชีวา คือ ต้องทำให้ผู้ใช้บริการรู้สึกว่ามีที่ปรึกษา คือ ห้องสมุดของเขา โดยมีเราเป็นเพื่อน
2. ทำสารสนเทศให้มีชีวิตชีวา คือ นอกจากจะต้องมีทรัพยากรสารสนเทศฐานข้อมูลออนไลน์ และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและพอเพียงต่อการศึกษา การค้นคว้า เพื่อการเรียนการสอน และเพื่อการใช้ชีวิตประจำวันแล้ว ยังต้องทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งนี้ให้รวมถึงหน้าเว็บไซต์ของห้องสมุดด้วย

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2548, หน้า 3) กล่าวว่า ห้องสมุดมีชีวิตมีส่วนประกอบสำคัญดังนี้

1. คน ประกอบด้วยผู้ให้บริการ และผู้ใช้บริการ
2. สิ่งของประกอบด้วยอาคารสถานที่ รวมถึงบรรยากาศและการออกแบบ ทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงระบบงาน

ชลลดา พงศ์พัฒนโยธิน, และคนอื่นๆ (2548, หน้า 3-7) กล่าวว่า การที่จะพัฒนาห้องสมุดให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตมีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

1. ด้านที่ตั้ง หลักการตั้งห้องสมุดโดยทั่วไปมักคำนึงถึงความสะดวกของผู้ใช้บริการ เป็นสำคัญ

2. ด้านอาคารสถานที่ห้องสมุดได้ชื่อว่าเป็นชุมพลแห่งปัญญาดังนั้นอาคารห้องสมุด จึงควรมีความโอ่อ่า ภูมิสมดังฉายาที่ได้รับ ตามหลักการออกแบบอาคารห้องสมุด กล่าวคือผู้ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้อาคาร ควรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการออกแบบ อาคาร เนื่องจากห้องสมุดเป็นหน่วยงานที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนั้นผู้ใช้อาคารจะเป็นผู้ตระหนัก ดีที่สุดในเรื่องการจัดแบ่งส่วนต่างๆ ภายในอาคารให้เหมาะสมกับการใช้งานและใช้พื้นที่ให้เกิด ประโยชน์สูงสุด

3. ด้านการจัดบรรยากาศภายใน บรรยากาศของห้องสมุดเน้นการจัดบรรยากาศที่ เป็นกันเอง ซึ่งความเป็นกันเองนั้นเป็นองค์ประกอบร่วมกันระหว่างวัตถุและบุคคล กล่าวคือใน ด้านวัตถุหมายถึงวัสดุที่จัดตกแต่งภายใน โดยเลือกเฟอร์นิเจอร์ที่มีการออกแบบสำหรับใช้งาน เฉพาะด้านอย่างเหมาะสม ส่วนบรรยากาศในด้านบุคคล คือบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ที่ได้รับการฝึกอบรมให้มีจิตสำนึกในการบริการ

4. ด้านครุภัณฑ์ สิ่งที่ควรคำนึงในการเลือกจัดหาครุภัณฑ์ อาจจำแนกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านประเภทของครุภัณฑ์ เช่น ตู้ โต๊ะ ชั้น เป็นต้น ด้านลักษณะทางกายภาพของครุภัณฑ์ เช่น รูปแบบที่ทันสมัย ความใหม่ การจัดวาง เป็นต้น และด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น สามารถ เคลื่อนย้ายได้ง่าย ปรับเปลี่ยนขนาดและรูปร่างไปตามความเหมาะสมของประโยชน์ใช้สอย เหมาะสำหรับผู้เด็กและเยาวชน และมุมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นต้น

5. ด้านทรัพยากรสารสนเทศถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของห้องสมุดดังนั้นการที่จะทำให้ ห้องสมุดมีชีวิต จึงควรมีทรัพยากรสารสนเทศให้มีลักษณะครอบคลุมทุกสาขาวิชาและ ผู้ใช้บริการทุกกลุ่ม มีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ มีให้เลือกอย่างหลากหลายประเภท มี ปริมาณเพียงพอต่อความต้องการและอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549, หน้า 7) กล่าวว่า องค์ประกอบของ ห้องสมุดมีชีวิต คือ การนำองค์ประกอบของห้องสมุดโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร อาคาร สถานที่ ครุภัณฑ์ ทรัพยากรสารสนเทศ บุคลากร และเงินอุดหนุนที่ได้ มาประยุกต์ให้สอดคล้อง กับความก้าวหน้าของวิทยาการยุคใหม่ ดังนี้

1. องค์ความรู้ (knowledge) ประกอบด้วย ข้อมูลสารสนเทศ ทรัพยากรสารสนเทศ และความรู้ต่างๆ ที่อยู่ในห้องสมุด ทั้งที่เป็นข้อมูลประเภทสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และตรงตามความต้องการได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน เวลาใด (anyone anywhere anytime)

2. สภาพแวดล้อม (environment) ประกอบด้วยพื้นที่ของห้องสมุดมีการจัดมุมความรู้ มุมบริการ และมุมกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องและเหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ภายใน

ห้องสมุดและภายนอกห้องสมุด เพื่อช่วยให้ผู้ใช้บริการได้รับอรรถประโยชน์ทั้งความรู้ และความ จรรโลงใจ มีบรรยากาศภายในห้องสมุดที่สบาย เป็นกันเอง และนำเข้าไปใช้บริการ

3. เทคโนโลยี (technology) ประกอบด้วย ระบบที่ช่วยในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศ ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตในการสืบค้นข้อมูล การลงทะเบียน หรือการ สมัครสมาชิกผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ระบบจ่ายเงินอัตโนมัติ ระบบถ่ายเอกสารอัตโนมัติ ระบบ พิมพ์ข้อมูลอัตโนมัติ เป็นต้น

4. คน (people) ประกอบด้วยบุคลากรต่างๆที่เกี่ยวข้องได้แก่ บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ ให้บริการอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ผู้ใช้บริการห้องสมุด ซึ่งบุคคลที่ทำหน้าที่สำคัญที่สุดคือ บรรณารักษ์ เนื่องจากเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความรู้ในห้องสมุดและผู้ใช้บริการ โดยจะต้องเป็นผู้ ที่มีหัวใจรักการให้บริการ มีอัธยาศัยไมตรี ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีความสุขในการทำงาน

5. ระบบ (system) ประกอบด้วย การจัดระบบระเบียบ ช่องทางในการเข้าถึง การใช้ บริการและกิจกรรมต่างๆ ของห้องสมุด ในรูปแบบต่างๆ เช่น การส่งเสริมการอ่าน การใช้ระบบ ไร้สายในการเข้าถึงข้อมูล (wireless internet area) การจัดกิจกรรมดนตรีในห้องสมุด การจัด มุมอ่าน การจัดมุมดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกมต่างๆ เป็นสัดส่วนและเอื้ออำนวยแก่ผู้ใช้บริการ

จากการศึกษาถึงองค์ประกอบของห้องสมุดมีชีวิต สรุปได้ว่า ห้องสมุดมีชีวิตประกอบ ไปด้วย ผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ การตกแต่งอาคาร สถานที่ และพื้นที่บริการทั้งในและนอก อาคารให้มีบรรยากาศเชิญชวนนำเข้าไป บรรยากาศภายในของห้องสมุดเน้นการจัดบรรยากาศ ที่เป็นกันเอง พื้นที่ของห้องสมุด มีการจัดมุมความรู้ มุมบริการ และมุมกิจกรรมต่างๆ ให้ สอดคล้องและเหมาะสม มีข้อมูลสารสนเทศความรู้ต่างๆ และทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลาย เพียงพอต่อความต้องการ อีกทั้งระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ช่วยในการเข้าถึงสารสนเทศได้ อย่าง สะดวก รวดเร็ว

5. แนวทางการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต

ยุพิน เตชะมณี (2544, หน้า 14-17) กล่าวว่า การดำเนินการห้องสมุดมีชีวิตแบ่งเป็น 4 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การปรับปรุงพัฒนาห้องสมุดและแหล่งบริการสารสนเทศที่มีอยู่แล้วให้เป็น สถาบันที่มีชีวิต สามารถตอบสนองและดึงดูดเยาวชนและผู้ใหญ่เข้าไปอ่านศึกษาหาข้อมูล สารสนเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อความบันเทิงและจรรโลงใจ รวมทั้งการสร้างให้คนไทย ใฝ่รู้ใฝ่เรียน และเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยความสนุกสนานอย่างมีสาระโดยจัดห้องสมุดและกิจกรรม ดังนี้

1. ทำให้ห้องสมุดเป็นที่รวมกิจกรรมหรือเป็นศูนย์กลางของชุมชน
2. จัดกิจกรรมด้านวิชาการ ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและกิจกรรมที่จะสร้างนิสัย รักการอ่าน การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่หาข้อมูลสารสนเทศ เพื่อให้คนไทยเป็นคนเรียนรู้ตลอดชีวิตโดย จัดทำปฏิทินกิจกรรมเผยแพร่ให้ชุมชนทราบ

ระยะที่ 2 การกำหนดนโยบายแห่งชาติด้านบริการห้องสมุดและสารสนเทศเพื่อเป็นการประกันว่าคนไทยทุกคนจะได้รับบริการและเข้าถึงบริการสารสนเทศเท่าเทียมกัน (library for all & equal access to information & library services)

ระยะที่ 3 การสร้างห้องสมุดรูปแบบใหม่และห้องสมุดสำหรับประชาชนทุกคน (library for all) เพิ่มขึ้นในระดับตำบลเพื่อขยายแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเข้าถึงสารสนเทศผ่านทางเทคโนโลยี

ระยะที่ 4 การวิจัยปฏิบัติการ (operation research) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้คนไทยไม่อ่านหรืออ่านน้อยมาก และปัจจัยใดที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้คนไทยอ่านและรับสารสนเทศผ่านทางเทคโนโลยีและเครือข่ายคอมพิวเตอร์

สัมพันธ์ พลันสังเกตุ (2546, หน้า 18-19) กล่าวว่า การดำเนินการเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่ห้องสมุดมีชีวิตอาจทำได้ดังนี้

ขั้นตอนแรก จะต้องรู้สถานภาพตัวเอง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีหลายรูปแบบ มีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง มีงบประมาณ มีทรัพยากรสารสนเทศ และมีบุคลากรมากน้อยแตกต่างกัน ในส่วนนี้รัฐจำเป็นจะต้องช่วยเสริมให้มีสภาพใกล้เคียงกัน สิ่งที่ต้องเพิ่มเติมคือ การให้ความสำคัญแก่ห้องสมุดเด็กและเยาวชนให้มากขึ้น มีหนังสือและวารสารหลากหลาย มีเครื่องเล่นและอุปกรณ์เสริมสติปัญญา มีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตอย่างพอเพียง มีบรรณารักษ์ดูแลโดยเฉพาะ

ขั้นตอนที่สอง ผู้ที่มาใช้บริการหลักๆ เป็นใคร มีความพึงพอใจกับการบริการเพียงใด ต้องทำอะไรให้เกิดความพึงพอใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนนี้ห้องสมุดจะต้องให้บริการอย่างเต็มที่ อยู่แล้วและจะต้องทำให้ผู้มาใช้บริการมีความพอใจเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ขั้นตอนที่สาม ชักจูงคนให้เข้ามาใช้บริการเพิ่มมากขึ้น อันได้แก่บุคคลภายนอกคือ เด็กและเยาวชน ประชาชนทั่วไป ลองสำรวจดูว่าเพราะเหตุใดคนจึงไม่นิยมเข้ามาใช้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย อาจจะต้องปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับบางส่วนที่ไม่เอื้อต่อบุคคลภายนอกแล้วจะต้องมีการโฆษณาชักจูง เพื่อให้เข้ามาใช้บริการมากขึ้น ในการนี้มหาวิทยาลัยควรจัดให้มีห้องสมุดเคลื่อนที่เพื่อบริการแก่โรงเรียนและชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์

ขั้นตอนที่สี่ พยายามให้คนอยู่ในห้องสมุดนานเท่าที่จะนานได้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนเสริมความสุข คือมีวารสารและหนังสือหลากหลาย สิ่งพิมพ์ทุกชนิดล้วนมีคุณค่าในตัวเองทั้งสิ้น อันสังเกตได้จากแผงหนังสือริมถนนที่ได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างมาก ห้องสมุดน่าจะจัดให้มีสภาพอย่างเดียวกันมีบริการอาหาร เครื่องดื่ม มีกิจกรรมความบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจไปในตัว

จากการศึกษาถึงแนวทางการดำเนินงานของห้องสมุดมีชีวิต สรุปได้ว่า เพื่อชักจูงคนให้เข้ามาใช้บริการห้องสมุดเพิ่มมากขึ้น เพื่อศึกษาหาข้อมูลสารสนเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างห้องสมุดเพิ่มขึ้นในชุมชนเพื่อขยายแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ห้องสมุดจะต้องให้บริการ

อย่างเต็มที่จะต้องทำให้ผู้ใช้มีความพอใจเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา ลองสำรวจดูว่าทำไมผู้ใช้จึงไม่เข้ามาใช้ห้องสมุด แล้วนำผลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไข

6. โครงการห้องสมุดมีชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1

ชื่อโครงการ ส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน สพท. ลพบุรี เขต 1 (ห้องสมุดมีชีวิต) ปีงบประมาณ 2550

- สนอง กลยุทธ์ สพฐ. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ
- ตัวชี้วัดตามคำรับรอง มิตที่ 3 ตัวชี้วัดที่ 3.13 ชื่อตัวชี้วัด โรงเรียนแกนนำการจัดการห้องสมุดมีชีวิตให้มีความเข้มแข็ง สามารถเป็นแม่ข่ายในการส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการตามมาตรฐานห้องสมุดมีชีวิตที่เข้มแข็งแก่โรงเรียนแกนนำการจัดการห้องสมุดในเขตพื้นที่เดียวกัน
- ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของ สพฐ. มาตรฐานที่ 6
- ลักษณะและกิจกรรมโครงการตาม กิจกรรมสนับสนุน กิจกรรมรอง

กลุ่มรับผิดชอบ กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

ผู้รับผิดชอบโครงการ นายอำพล สมัครการ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพท. ลพบุรี เขต 1

1. หลักการและเหตุผล

ห้องสมุดมีความสำคัญต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นแหล่งรวมวิทยาการหลักของโรงเรียน ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งมีส่วนในการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ด้วยความสำคัญดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศเจตนารมณ์ “ปี 2549 ปีแห่งการปฏิรูปการเรียนการสอน” เพื่อเป็นการดำเนินการตามเจตนารมณ์ดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงให้ “โครงการห้องสมุดมีชีวิต” เป็นโครงการหนึ่งตามแนวปฏิรูปการเรียนการสอนและให้ทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้มีชีวิต โดยมีความมุ่งหมายให้ห้องสมุดสามารถบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศให้ทันสมัยครบถ้วน สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสร้างนิสัยรักการอ่านอย่างยั่งยืน ด้วยบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเรียนรู้ สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว มีการบริการและจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 เป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงรับนโยบายมาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติพัฒนาห้องสมุดให้มีชีวิตตามนโยบายดังกล่าว จึงได้ดำเนินโครงการนี้มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2549 โดยจัดให้มีโรงเรียนแกนนำห้องสมุดมีชีวิต 10 โรงเรียน เพื่อพัฒนาเป็นโรงเรียนต้นแบบ และพัฒนาห้องสมุดทุกโรงเรียนไปพร้อมๆ กัน ซึ่งโครงการนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ให้ดำเนินการต่อในปีการศึกษา 2550 และตลอดไป เพื่อพัฒนาทุกโรงเรียนมี “ห้องสมุดมีชีวิต” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 จึงจัดทำโครงการห้องสมุดมีชีวิตขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 ด้านผลผลิต (output)

2.1.1 เพื่อเพิ่มโรงเรียนแกนนำขึ้นอีก 4 โรงเรียน โรงเรียนเครือข่าย 9 โรงเรียน โรงเรียนนำร่อง 1 โรงเรียน

2.1.2 เพื่อพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนในโครงการให้มีมาตรฐานห้องสมุดมีชีวิต ในภาพรวมได้ร้อยละ 80.00

- 1) โรงเรียนต้นแบบได้มาตรฐานร้อยละ 100.00
- 2) โรงเรียนแกนนำได้มาตรฐานร้อยละ 100.00
- 3) โรงเรียนเครือข่ายได้มาตรฐานร้อยละ 60.00
- 4) โรงเรียนนำร่องได้มาตรฐานห้องสมุดมีชีวิต

2.2 ด้านผลลัพธ์ (outcome)

2.2.1 ได้โรงเรียนต้นแบบเพิ่มขึ้น 5 โรงเรียน

2.2.2 ได้โรงเรียนต้นแบบขนาดเล็ก 1 โรงเรียน

3. กิจกรรมและการดำเนินงาน

ที่	กิจกรรม	ข้อมูล ปีฐาน	เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ
1	จัดสรร งบประมาณให้โรงเรียนแกนนำ	10 ร.ร.	120,000บ.	มิ.ย. 2550	อำพล สมัครการ
2	จัดทำคู่มือแนวดำเนินงานตาม มาตรฐานห้องสมุดมีชีวิตให้ ร.ร.	-	350 เล่ม	มิ.ย. 2550	อำพล สมัครการ
3	คัดกรองโรงเรียนแกนนำปี 2549 10 โรงเรียน เป็นโรงเรียนต้นแบบ	-	10 ร.ร.	มิ.ย. 2550	คณะกรรมการ
4	คัดเลือกโรงเรียนแกนนำห้องสมุด ปี 2550 ร.ร.ขนาด 5-7	-	4 ร.ร.	มิ.ย. 2550	คณะกรรมการ
5	สัมมนาผู้บริหาร ครู ร.ร.แกนนำ เพื่อหารูปแบบห้องสมุดมีชีวิต	10 ร.ร.	1 วัน (15 คน)	มิ.ย. 2550	อำพล/วิทยากร
6	ครบรณรักษ์ ศึกษานิเทศก์ที่ เกี่ยวข้อง ศึกษาดูงานห้องสมุด โรงเรียนตามคำแนะนำ สพฐ.	10 ร.ร.	2 วัน (16 คน)	ก.ค. 2550	อำพล และคณะ

ที่	กิจกรรม	ข้อมูล ปีฐาน	เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ผู้รับผิดชอบ
7	นิเทศติดตาม/ประเมินมาตรฐาน	10 ร.ร.	14 ร.ร.	มิ.ย./ก.ค.50	อำพล และคณะ
	7.1 โรงเรียนแกนนำ	229 ร.ร.	229 ร.ร.	มิ.ย./ก.ค.50	ศน.ศุนย์ฯ
	7.2 โรงเรียนปกติที่ไม่ใช่แกนนำ	10 ร.ร.	14 ร.ร.	ส.ค. 2550	อำพล สมัครการ
8	ประเมินผลโครงการ	-	50 เล่ม	ก.ย. 2550	อำพล สมัครการ
9	จัดทำรายงาน				

4. งบประมาณที่ใช้ 209,200 บาท สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
จัดสรรมาให้ ดังนี้

4.1 งบประมาณสำหรับโรงเรียน 120,000 บาท แบ่งเป็น

4.1.1 จัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด 10 โรงเรียน ๆ ละ 6,000 บาทรวมเป็นเงิน
ทั้งสิ้น 60,000 บ.

4.1.2 พัฒนาห้องสมุดและบุคลากร 10 โรงเรียน ๆ ละ 6,000 บาทรวมเป็นเงิน
ทั้งสิ้น 60,000 บ.

4.2 งบประมาณสำหรับเขตพื้นที่ 89,200 บาทดังนี้

4.2.1 ค่าจัดพิมพ์คู่มือแนวดำเนินการตามมาตรฐานห้องสมุด 300 เล่ม
18,000บ.

4.2.2 ค่าวัสดุตลอดโครงการและการประชุมสัมมนา เป็นเงิน 5,320 บ.

4.2.3 ค่าอาหารว่าง อาหารกลางวัน ผู้เข้าสัมมนาและวิทยากร 15 คน
1,500 บ.

4.2.4 ค่านิเทศติดตามผล

1) นิเทศติดตามผลโรงเรียนแกนนำ 14 โรงเรียน 2 ครั้ง ๆ ละ 200
บาท/โรงเรียน เป็นเงิน 5,600 บาท

2) นิเทศติดตามผลโรงเรียนปกติ 229 โรงเรียน 2 ครั้ง ๆ ละ 100
บาท/โรงเรียน เป็นเงิน 45,800 บาท

4.2.5 ค่าจัดทำเอกสารรายงานผล 50 เล่ม ๆ ละ 150 บาท เป็นเงิน 7,500
บาท

4.2.6 การศึกษาดูงาน 3 โรงเรียน 15 คน 2 วัน

1) ค่าที่พัก ศึกษานิเทศก์ 6 คน ๆ ละ 300 บาท 1 คืน เป็นเงิน
1,800 บาท

2) ค่าเบี้ยเลี้ยง ศึกษานิเทศก์ (คศ.2,3) 5 คน ๆ ละ 180 บาท 2 วัน
เป็นเงิน 1,800 บาท ศึกษานิเทศก์ (คศ.4) 1 คน วันละ 240 บาท 2 วัน เป็นเงิน 480 บาท

4.2.7 ค่าจัดทำเกียรติบัตร(4สี) สำหรับผู้เข้ารับการอบรมและเกียรติบัตรโรงเรียน ผ่านมาตรฐานห้องสมุดมีชีวิต 300 แผ่นๆละ 8 บาท เป็นเงิน 2,400 บาท

5. การประเมินผล

ตัวชี้วัดความสำเร็จ	เป้าหมายตัวชี้วัด	วิธีการวัดและประเมินผล	เครื่องมือที่ใช้
ผลผลิต 1. มีโรงเรียนแกนนำโรงเรียนเครือข่าย 2. โรงเรียนมีคู่มือแนวดำเนินการตามมาตรฐานห้องสมุด 3. ได้มาตรฐานห้องสมุดมีชีวิต	1. ได้ ร.ร.แกนนำเพิ่มขึ้น ร.ร.เครือข่าย 9 โรงเรียน 2. จำนวน 227 โรงเรียน 3. ร.ร.ต้นแบบ 100% ร.ร.แกนนำ100%และ ร.ร.เครือข่าย 70%	1. สํารวจ 2. สํารวจ 3. ประเมินมาตรฐาน	1. แบบสำรวจ 2. แบบสำรวจ 3. แบบประเมินสภาพจริง
ผลลัพธ์ 1. ได้โรงเรียนต้นแบบเพิ่มขึ้น 2. ได้รูปแบบห้องสมุดมีชีวิต 3. ความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู นักเรียน	1.ต้นแบบร.ร.มัธยมฯ ร.ร.ขนาดใหญ่ 2 ร.ร. ขนาดเล็ก 3 ร.ร. 2. ต้นแบบ ร.ร.ขยายโอกาสทางการศึกษา ขนาดเล็ก 4 โรงเรียน ขนาดใหญ่ 1 ร.ร. 3. ต้นแบบโรงเรียนประถมศึกษา ขนาดเล็ก 5 โรงเรียน ขนาดใหญ่ 1 ร.ร.	1. ตรวจสอบข้อมูล/สัมภาษณ์/ดูสภาพจริงที่ห้องสมุดโรงเรียน แล้วทำการเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน 2. ตรวจสอบรูปแบบห้องสมุดมีชีวิต 3. สอบถาม	1. แบบประเมินชนิด analytic rubric สพท.ลบ.1 ประเมิน 17 มาตรฐาน 85 ตัวชี้วัด 2. ตรวจสอบโดยคณะกรรมการ 3. แบบสอบถาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ประภารัตน์ นววิภาพันธ์ (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการใช้ห้องสมุดของนักศึกษาปริญญาตรีสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ผลการศึกษาพบว่า วัสดุตีพิมพ์นักศึกษามีความต้องการมาก เช่น พจนานุกรม หนังสือคู่มือ บรรณานุกรม สารานุกรม หนังสือทั่วไป และวารสารวิชาการในแขนงที่ศึกษา เป็นต้น วัสดุไม่ตีพิมพ์ที่ต้องการมาก ได้แก่ แผนที่ วิทยุทัศน์ และฐานข้อมูลซีดีรอม ด้านบริการต่างๆ มีความต้องการมาก ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ คู่มือแนะนำการใช้ห้องสมุด และมีสภาพแวดล้อมของห้องสมุดที่มีระเบียบ สะอาด เป็นต้น นักศึกษาประสบปัญหาไม่มีเวลาไปใช้ห้องสมุด และห้องสมุดไม่มีเทคโนโลยีทันสมัยช่วยค้นหาสารสนเทศได้สะดวกและรวดเร็ว

พินิตา สมประจบ (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาทัศนคติการใช้และไม่ใช้มาตรฐานห้องสมุดของผู้บริหารห้องสมุดและบรรณารักษ์ห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล รวมทั้งเปรียบเทียบสภาพห้องสมุดกับมาตรฐานเชิงปริมาณ สมมติฐานคือ ผู้บริหารห้องสมุดและบรรณารักษ์ส่วนใหญ่เห็นว่า มาตรฐานมีความเหมาะสมในมาตรฐานทั่วไป และไม่เหมาะสมในมาตรฐานเชิงปริมาณ ทั้งสองกลุ่มใช้มาตรฐานเป็นแนวทางและเกณฑ์เบื้องต้นในการพัฒนาทรัพยากรและบริการของห้องสมุด และสภาพห้องสมุดต่ำกว่ามาตรฐานวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่งผู้บริหารห้องสมุดจำนวน 41 คนและบรรณารักษ์จำนวน 40 คน ในห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล 41 แห่ง ได้รับแบบสอบถามคืนมาร้อยละ 76.54 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารห้องสมุดและบรรณารักษ์ส่วนใหญ่เห็นว่ามาตรฐานมีความเหมาะสมทั้งมาตรฐานทั่วไป และมาตรฐานเชิงปริมาณ วัตถุประสงค์การใช้มาตรฐานคือ เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารในการให้การสนับสนุนและพัฒนาห้องสมุดให้บรรลุเป้าหมาย ส่วนสภาพห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลต่ำกว่ามาตรฐานเชิงปริมาณทุกด้าน ได้แก่ จำนวน วัสดุสารนิเทศ บุคลากร อาคาร ห้องสมุดและครุภัณฑ์ และงบประมาณ

ไพจิตร เกิดอยู่ (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาเหตุผลในการใช้ห้องสมุดของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยได้ทำการศึกษานักศึกษาระดับปริญญาตรีปีที่ 3 และปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2538 มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย จำนวน 424 คน พบว่า นักศึกษาใช้ห้องสมุดน้อยสาเหตุคือสภาพของห้องสมุดไม่น่าใช้ ไม่มีความเหมาะสมแก่การใช้ศึกษาค้นคว้า นักศึกษานิยมทบทวนตำราและวิชาที่เรียนในที่เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนมากกว่าห้องสมุดและอาจารย์ผู้สอนมักใช้เอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้าเท่าที่อาจารย์มีอยู่แล้วไม่ต้องใช้เอกสารจากห้องสมุดนักศึกษ ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนของแต่ละสถาบัน มีการใช้และไม่ใช้ห้องสมุดด้วยเหตุผลที่เหมือนกัน

ไพโรจน์ โพธิ์แก้ว (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการและการได้รับการสนองความต้องการเกี่ยวกับประเภทและการใช้บริการสารสนเทศในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา ของนิสิตระดับบัณฑิต พบว่า นิสิตมีความต้องการหนังสือตำราวิชาการ หนังสืออ่านประกอบตำราเรียน การสอน วิทยานิพนธ์ และหนังสืออ้างอิง ส่วนความต้องการด้านบริการอยากให้อ่านหอสมุดมีบริการแปลสรุปเนื้อหาเรื่องย่อของหนังสือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย เพื่อเป็นเอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้า ส่วนการได้รับการสนองความต้องการเกี่ยวกับสารสนเทศและการใช้บริการพบว่า นิสิตมีความต้องการสารสนเทศมาก แต่ได้รับการตอบสนองความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง

อรทัย เลียงจินดาถาวร (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับพฤติกรรมการใช้ห้องสมุดของนักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ชั้นปีที่ 3 พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าประกอบการเรียนตามหลักสูตร และใช้ห้องสมุดเพื่ออ่านหนังสือประกอบการเรียน โดยค้นหาหนังสือที่ต้องการโดยการเดินหาจากชั้นโดยตรง ส่วนใหญ่การยืมหนังสือประกอบการเรียนและวารสารวิชาการแขนงที่นักศึกษากำลังศึกษากลับไปอ่านที่พัก 1-2 ครั้ง/สัปดาห์ การใช้บริการสื่อโสตทัศนน้อยกว่า 1 ครั้ง/สัปดาห์ เพื่อประกอบการทำรายงานหรือ project ซึ่งในจำนวนนี้เป็นนักศึกษาที่มีผลการเรียนดีมากที่สุด ด้านความพึงพอใจในการใช้บริการของห้องสมุดพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการใช้ห้องสมุดระดับปานกลาง ซึ่งได้แก่ ที่ตั้งของห้องสมุด การเดินทางมาใช้ห้องสมุด จำนวนที่นั่งอ่านหนังสือในห้องสมุด บริการให้ยืมและรับคืน เป็นต้น สำหรับบริการที่นักศึกษามีความพึงพอใจระดับมาก ได้แก่ มนุษยสัมพันธ์ของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการและบริการที่นักศึกษามีความพึงพอใจระดับน้อย ได้แก่ จำนวนสิ่งพิมพ์และโสตทัศนวัสดุที่มีอยู่ และจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ห้องสมุดกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาพบว่า ความถี่ในการใช้ห้องสมุดและใช้บริการสื่อโสตทัศนประเภทหนังสือและวารสารที่อ่าน การยืมหนังสือและวารสารกลับไปอ่านที่พัก มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 บทบาทของห้องสมุดในการส่งเสริมการเรียนของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่าห้องสมุดมีบทบาทช่วยส่งเสริมการเรียน ในระดับปานกลางถึงมากที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 ความเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปรับปรุงห้องสมุดพบว่า สิ่งที่นักศึกษากลุ่มใหญ่ต้องการให้ห้องสมุดปรับปรุงได้แก่ จัดหาสิ่งพิมพ์ให้มีจำนวนมากพอเพียงในแต่ละสาขาวิชา ขยายห้องสมุดและเพิ่มจำนวนที่นั่งอ่านหนังสือ ขยายเวลาเปิด-ปิดห้องสมุด และโดยเฉพาะมารยาทของผู้ใช้ห้องสมุดส่วนใหญ่ที่ส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่น

สุรเดช เวียงสิมา (2541, บทคัดย่อ) ศึกษาการจัดมุมหนังสือของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผู้บริหารการประถมศึกษา ศึกษาวิเคราะห์ ผู้รับผิดชอบโครงการจัดมุมหนังสือและห้องสมุดโรงเรียน ผู้บริหาร

โรงเรียน และครูบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ โครงการจัดมุมหนังสือและห้องสมุดโรงเรียนทำให้โรงเรียนมีห้องสมุดสำหรับใช้ทำกิจกรรมการเรียนการสอน และใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือมีการประเมินผลและเสนอรายงานประเมินผลโครงการต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องทุกครั้งที่สภาพการจัดห้องสมุดตามมาตรฐานขั้นต่ำห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2535 โดยส่วนรวมพบว่า ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานทุกด้าน ด้านปัจจัยพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การจัดประเภทหนังสือสำหรับนักเรียนที่มีอยู่ในห้องสมุด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์มีเวลาปฏิบัติงานห้องสมุดต่อสัปดาห์ ด้านการดำเนินงานพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนมอบหมายงานให้นักเรียนช่วยงานห้องสมุด ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์จัดให้มีการสอนการใช้ห้องสมุดแก่นักเรียนอย่างเป็นทางการ ด้านผลที่ได้รับพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ จำนวนนักเรียนมาใช้ห้องสมุดโดยเฉลี่ยต่อ 1 วัน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ จำนวนครูที่ใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอนต่อสัปดาห์

หรรษา วงศ์ธรรมกุล (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจต่อเทคโนโลยีสารสนเทศระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในการใช้อินเทอร์เน็ตในระดับสูง ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูล ส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความบันเทิง เป็นต้น ส่วนปัญหาในการใช้คือ เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ให้บริการไม่ทันสมัยและมีจำนวนไม่เพียงพอ ช่วงเวลาที่ให้บริการไม่เพียงพอกับความต้องการ

นาวา วงษ์พรม (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ห้องสมุดของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดมุกดาหาร พบว่าครูมีการใช้บริการห้องสมุดทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะบริการจัดนิทรรศการประกอบการเรียนการสอนและประเภทของทรัพยากรสารสนเทศที่ใช้ ส่วนใหญ่เป็นประเภทสิ่งพิมพ์ และเห็นว่าสิ่งอำนวยความสะดวก และทรัพยากรสารสนเทศมีผลต่อการใช้ห้องสมุดของครู ครูส่วนใหญ่เข้าใช้ห้องสมุดเพื่อติดตามพัฒนาการสาขาวิชาที่สอนเพื่อใช้เป็นสถานที่สอนนักเรียนและเพื่อติดต่อบรรณารักษ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน

ทัศนีย์ เชิดสูงเนิน (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจในการใช้บริการฐานข้อมูลซีดีรอมของผู้ใช้ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่าผู้ใช้บริการจำนวนมากที่สุดเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำรายงานประกอบวิชาที่เรียน ใช้ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย ฐาน ABI/INFORM ฐาน DAO และฐาน ERIC ค้นหาวัดผลการตลาดได้ผลการค้นในรายการรูปแบบบรรณานุกรมพร้อมสาระสังเขป ผู้ใช้พึงพอใจในระดับปานกลางในเรื่องการให้คำแนะนำ และช่วยเหลือในการใช้ฐานข้อมูล การมีมนุษยสัมพันธ์ของผู้ให้บริการ และประสบปัญหาระดับปานกลางเรื่องไม่ทราบวิธีการค้น

ฐานข้อมูลซีดีรอมที่ใช้ ไม่ทราบรายชื่อฐานข้อมูลซีดีรอมที่มีในห้องสมุด และไม่ทราบขอบเขตเนื้อหาของฐานข้อมูลซีดีรอมที่ห้องสมุดมีให้บริการ

นิรมล ชุ่ม (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความเครียดจากการใช้บริการในสำนักหอสมุดกลาง ของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒพบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านิสิตมีความเครียดด้านทรัพยากรมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการบริการ ด้านบุคลากรที่ให้บริการ และด้านอาคารสถานที่ นิสิตที่มีเพศต่างกัน มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านิสิตที่มีเพศต่างกัน มีความเครียดในด้านบุคลากรที่ให้บริการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนิสิตเพศชายมีความเครียดมากกว่านิสิตเพศหญิง นิสิตที่ศึกษาอยู่ในคณะวิชาที่ต่างกัน มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้าน และในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน นิสิตที่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ต่างกัน มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านบุคลากรที่ให้บริการ นิสิตมีความเครียดแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนในด้านอาคารสถานที่ ด้านทรัพยากร และด้านการบริการ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ พบว่า ในด้านการบริการ นิสิตชั้นปีที่ 2 และ 3 มีความเครียด มากกว่านิสิตชั้นปีที่ 1 นิสิตที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้าน และในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน นิสิตที่มีความถี่ในการใช้บริการสำนักหอสมุดกลางต่างกัน มีความเครียดจากการใช้บริการรวมทุกด้าน และในแต่ละด้านไม่แตกต่างกัน

ปิยะวรรณ ประทุมรัตน์ (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการดำเนินงานห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีสภาพการดำเนินงานโดยรวมในระดับปานกลาง มีการดำเนินงานเป็นรายด้านอยู่ในระดับมาก คือด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มีปัญหาในระดับปานกลางทุกด้าน ผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดมีความต้องการในเรื่องการเพิ่มงบประมาณให้เพียงพอต่อการดำเนินงาน เพิ่มอัตรากำลังของบุคลากร จัดซื้ออุปกรณ์ทันสมัยมาดำเนินงาน จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในระบบยืม-คืนหนังสือ และจัดหาเครื่องมือช่วยค้นที่เป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ

พระวิเชียร มั่นแหล่ (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสังกัดกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการพบว่า สภาพของห้องสมุดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในอาคารเรียน มีพื้นที่ประมาณ 101-200 ตารางเมตร มีโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งอ่านหนังสือจำนวน 1-60 ที่นั่ง ครุภัณฑ์บางอย่างไม่มีเช่น ตู้เก็บจุลสาร รถเข็นหนังสือ เครื่องถ่ายเอกสารและโสตทัศนวัสดุ บรรณารักษ์ห้องสมุดแต่ละแห่งมี 1 คน เจ้าหน้าที่ห้องสมุด 1 คน ห้องสมุดได้รับงบประมาณปีละประมาณ 1-7 แสนบาท ทรัพยากรที่มีในห้องสมุดได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ หนังสืออ้างอิงส่วน

วัสดุตีพิมพ์ส่วนใหญ่ไม่มี ด้านบริการส่วนใหญ่เปิดให้บริการทุกวันมีบริการยืม-คืน บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า บริการหนังสืออ้างอิง ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดส่วนใหญ่ได้มาจากการจัดซื้อและการรับบริจาค ส่วนปัญหาที่สำคัญคือสถานที่ตั้ง และขนาดของห้องสมุดไม่เหมาะสม เนื้อหา หนังสือและวารสารที่มีให้บริการไม่ตรงตามหลักสูตรที่เปิดสอน จำนวนหนังสือที่มีให้บริการไม่เพียงพอ สภาพของวัสดุสารสนเทศที่มีให้บริการไม่เหมาะสม

ขนิษฐา พละการ (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาความต้องการสารสนเทศและปัญหาของผู้ใช้บริการในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา พบว่า สภาพการใช้บริการสารสนเทศของผู้ใช้บริการในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา ส่วนใหญ่ อาจารย์ นิสิตปริญญาตรี และนิสิตบัณฑิตศึกษาเข้าใช้สำนักหอสมุดมากที่สุดในช่วงวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 08.00-16.00 น. อาจารย์ใช้บริการยืม-คืนหนังสือมากที่สุด นิสิตปริญญาตรีใช้บริการอินเทอร์เน็ตมากที่สุด และนิสิตบัณฑิตศึกษาใช้บริการอ่านหนังสือมากที่สุด

วาณี ฐาปนวงศ์ตานติ (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยเปรียบเทียบกับมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย พ.ศ.2529 ที่ทบวงมหาวิทยาลัยประกาศใช้ ประชากรคือ ผู้บริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 23 แห่ง ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า มาตรฐานด้านงานบริการและความร่วมมือระหว่างห้องสมุดอยู่ในระดับมาก ส่วนมาตรฐานด้านการเงินและด้านบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง มาตรฐานงานบริหารของห้องสมุดทั้งหมด เฉลี่ยอยู่ในระดับมากและปานกลาง มาตรฐานเชิงปริมาณ ห้องสมุดมีจำนวนบุคลากรสูงกว่ามาตรฐานในตำแหน่งรองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ และบรรณารักษ์วิเคราะห์ทรัพยากร จำนวนทรัพยากรที่สูงกว่ามาตรฐาน ได้แก่ หนังสือและวารสารทั้งหมด และเนื้อที่เก็บหนังสือและวารสารเย็บเล่ม มีข้อเสนอแนะให้มีการพัฒนาความรู้ของบุคลากรและปรับปรุงงาน

สุภารัส พรหมเป็นสุข (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจในการใช้บริการห้องสมุดของนักศึกษาภาคปกติ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ พบว่า สภาพในการใช้บริการห้องสมุดของนักศึกษาภาคปกติสถาบันราชภัฏสุรินทร์ นักศึกษาจำนวนมากที่สุดเข้าใช้ห้องสมุดเป็นครั้งคราวส่วนใหญ่เข้าใช้มากกว่าสัปดาห์ละครั้งในวันธรรมดาตั้งแต่เวลา 13.00-16.30 น. บริการที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้มากที่สุดคือบริการวารสารและหนังสือพิมพ์และวิธีค้นหาหนังสือที่ต้องการในห้องสมุดที่นักศึกษาส่วนใหญ่ใช้ คือใช้บริการค้นคว้าด้วยคอมพิวเตอร์ และประเภทหนังสือที่ผู้ตอบแบบสอบถามต้องการใช้มากที่สุด คือตำราเรียน สำหรับความพึงพอใจในการใช้บริการห้องสมุดนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจในระดับมากในเรื่อง บทบาทของห้องสมุดในการส่งเสริมการเรียน เวลาเปิดและปิดบริการกฎระเบียบทางด้านการยืมและคืนหนังสือและบริการผู้อ่าน ความพึงพอใจในระดับปานกลางได้แก่ บริการโสตทัศนวัสดุ ด้านเนื้อหาของหนังสือ และด้านจำนวนคอมพิวเตอร์ช่วยค้นคว้า การเปรียบเทียบความแตกต่าง

ของความพึงพอใจในการใช้บริการห้องสมุด พบว่าเมื่อจำแนกตามเพศ และสาขาวิชาผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจในการใช้บริการห้องสมุดไม่แตกต่างกัน

สุลัดดา เสาวรส (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู พบว่าคณะกรรมการห้องสมุดโรงเรียนโดยส่วนรวมและจำแนกตามสถานภาพและขนาดของโรงเรียนเห็นว่า การดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู โดยส่วนรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง คณะกรรมการห้องสมุดของโรงเรียนที่มีขนาดต่างกันเห็นว่า มีการดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาโดยส่วนรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้านไม่แตกต่างกันแต่คณะกรรมการที่มีสถานภาพต่างกันเห็นว่า มีการดำเนินงานห้องสมุดโดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์เห็นว่ามีการดำเนินงานโดยส่วนรวมและด้านการดำเนินงานมากกว่ากรรมการสถานศึกษา และครูที่ทำหน้าที่บรรณารักษ์เห็นว่า มีการดำเนินงานด้านปัจจัยและด้านผลที่ได้รับมากกว่ากรรมการสถานศึกษา นอกจากนี้ ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพกับขนาดของโรงเรียนต่อการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้งโดยส่วนรวมและเป็นรายด้าน และสภาพการดำเนินงานห้องสมุดตามมาตรฐานขั้นต่ำห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2535 โดยส่วนรวมและเป็นรายด้านต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

อัญชลี อินตะนัย (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบห้องสมุดวิทยาลัยการอาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับมาตรฐานห้องสมุดสถานศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษา พ.ศ.2536 ผลการวิจัยสภาพห้องสมุดวิทยาลัยการอาชีพ พบว่า ด้านการบริหาร มีฐานะเป็นงานขึ้นตรงต่อผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการร้อยละ 43.75 มีหน้าที่รับผิดชอบการเสริมสร้างให้นักเรียน นักศึกษา และครูอาจารย์รู้จักค้นคว้า รักการอ่าน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ร้อยละ 52.08 ด้านการบริการและความร่วมมือระหว่างห้องสมุด มีบริการยืม-คืน ร้อยละ 97.92 และทุกแห่งมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินงานด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุดดำเนินงานเทคนิคส่วนใหญ่ไม่มีการแบ่งงานด้านเทคนิค งานเทคนิคที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นงานจัดชั้นหนังสือ และงานวิเคราะห์หมวดหมู่และทำรายการร้อยละ 75 ด้านวัสดุสารนิเทศ วัสดุตีพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นหนังสือ วัสดุไม่ตีพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นแผนที่ แผนภูมิ และรูปภาพ โดยจัดเก็บสิ่งพิมพ์ตามระบบดิวอี้ร้อยละ 83 และมีบัตรรายการเป็นเครื่องมือช่วยค้นร้อยละ 77.08 ด้านครุภัณฑ์มีจำนวนน้อยเกือบทุกรายการ โดยมีครุภัณฑ์คอมพิวเตอร์เฉลี่ยแห่งละเพียง 0.17 ชุด ด้านบุคลากร ห้องสมุดส่วนใหญ่มีบุคลากรจำนวน 2 คน ร้อยละ 41.67 บุคลากรที่เป็นหัวหน้างานห้องสมุดที่รับผิดชอบงานห้องสมุดอย่างเต็มตัวมีเท่ากันร้อยละ 43.75 และรับผิดชอบการสอนรายวิชาด้วย ด้านที่ตั้งของ

ห้องสมุดเป็นห้องที่อยู่ในอาคารอื่นร้อยละ 87.50 และด้านงบประมาณมาจากงบประมาณแผ่นดินร้อยละ 81.25 การเปรียบเทียบสภาพห้องสมุดกับมาตรฐานห้องสมุดสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา พ.ศ.2536 ซึ่งปริมาณพบว่า สภาพห้องสมุดวิทยาลัยการอาชีพทุกๆด้านต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน

จุมพจน์ วนิชกุล, อัญญาณี คล้ายสุบรรณ, และไพโรจน์ ชลารักษ์ (2547, บทคัดย่อ) เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันของสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ศึกษาปัญหาและความต้องการใช้บริการของผู้ใช้บริการทั้งภายนอกและภายในสถาบัน ผลการวิจัยพบว่าสภาพปัจจุบันของสำนักวิทยบริการในด้านการบริหารจัดการทั่วไปมีความสมบูรณ์ตามหลักการบริหารคือ มีโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาชัดเจน มีบุคลากรเพียงพอ และมีคุณสมบัติได้มาตรฐาน มีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง มีบริการหลากหลาย และเปิดให้บริการทุกวัน ในด้านทรัพยากรสารสนเทศมีความเพียงพอและเหมาะสม ในการศึกษาปัญหาและความต้องการใช้บริการของผู้ใช้บริการพบว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความพอเพียงของทรัพยากรสารสนเทศ ด้านบริการและกิจกรรม ด้านคุณภาพความสามารถของบุคลากรและด้านการบริหารจัดการ ส่วนที่ยังมีปัญหายังได้แก่ การช่วยเหลือค้นหาทรัพยากรให้สะดวกรวดเร็วขึ้น ความมีน้ำใจของบุคลากร และการประชาสัมพันธ์

นิรมล อัจฉริยะเสถียร, และคนอื่นๆ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี พบว่า มีการพัฒนาสื่อแนะนำสำนักวิทยบริการในเรื่องฐานะของหน่วยงาน อาคารสถานที่ บริการต่างๆ ที่จัดให้แก่ผู้ใช้ และแนะนำการสืบค้นข้อมูล แนะนำการใช้ห้องสมุดและนำชม ซึ่งนักศึกษาเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดีประทับใจ ได้รู้จักห้องสมุด ได้รับความรู้มากมายเกี่ยวกับการจัดระบบสารสนเทศต่างๆ วิธีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ การใช้เครื่องมือที่ห้องสมุดจัดทำขึ้น หลังจากได้รับคำแนะนำแล้ว จะเข้าใช้ห้องสมุดให้บ่อยขึ้น การจัดบรรยากาศห้องสมุด ผู้ใช้บริการมีความพอใจในระดับมาก ช่วยให้เกิดความผ่อนคลาย ความสะอาดทั่วไปดีมาก เกิดความสดชื่น ดึงดูดความสนใจ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้ห้องสมุดอย่างหลากหลายและศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการที่มีต่อโครงการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต สรุปว่าผู้บริการพอใจมากกับกิจกรรมที่จัดขึ้น และเห็นว่าควรดำเนินกิจกรรมต่อไป

พัชรา ทิพยมหิงษ์, และคนอื่นๆ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการและการให้บริการของสำนักวิทยบริการ ปัญหาและความต้องการในการใช้บริการของผู้ใช้บริการ เพื่อหารูปแบบในการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการซึ่งเป็นอาจารย์ บุคลากรและนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์ต้องการให้สำนักวิทยบริการพัฒนาคุณภาพงานบริการของบุคลากรห้องสมุด และการสร้างบรรยากาศภายในสำนักวิทยบริการ ส่วนกลุ่มประชากรในท้องถิ่นต้องการให้สำนักวิทยบริการจัดอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ และให้จัดบริการห้องสมุดนอกที่ตั้ง ด้านรูปแบบในการพัฒนาห้องสมุดมี

ชีวิต ผู้ใช้บริการต้องการให้สำนักวิทยบริการสร้างบรรยากาศ ภายในสำนักวิทยบริการโดย การ จัดมุมกาแฟ มุมบันเทิง มุมหนังสือใหม่ และจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ให้บริการเพิ่มมากขึ้น

อัคริมา สุ่มมาตย์ (2547, บทคัดย่อ) เปรียบเทียบห้องสมุดเพื่อการศึกษาของ กองทัพบกกับมาตรฐานห้องสมุดกองทัพบก พ.ศ.2533 พบว่า สภาพห้องสมุดเพื่อการศึกษา ของกองทัพบก ด้านภารกิจห้องสมุดทุกแห่งมีฐานะเป็นแผนก ห้องสมุดส่วนใหญ่มีขอบเขต ความรับผิดชอบเพื่อให้บริการทรัพยากรห้องสมุดแก่ข้าราชการและผู้เข้ารับการศึกษาดม หลักสูตรของสถาบันการศึกษาของกองทัพบกร้อยละ 81.8 และมีการแบ่งส่วนราชการใน ห้องสมุดร้อยละ 63.6 ด้านสถานที่ ห้องสมุดส่วนใหญ่ไม่มีอาคารเป็นเอกเทศร้อยละ 63.6 ด้าน ทรัพยากรห้องสมุด สิ่งพิมพ์ที่มีส่วนใหญ่เป็นหนังสือและโสตทัศนวัสดุเป็นแถบบันทึกเสียงและ วิดิทัศน์ ห้องสมุดจัดเก็บสิ่งพิมพ์ตามระบบทศนิยมดิวอี้ร้อยละ 72.7 ด้านเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ห้องสมุดส่วนใหญ่ มีคณะกรรมการบริหารห้องสมุดร้อยละ 54.5 และห้องสมุดทุกแห่งไม่มี นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ช่างเขียน ด้านงบประมาณ ห้องสมุดทุกแห่งได้รับงบประมาณจาก งบประมาณแผ่นดิน การเปรียบเทียบสภาพห้องสมุดกับมาตรฐานห้องสมุดกองทัพบก พ.ศ. 2533 เซึ่งปริมาณพบว่า ส่วนใหญ่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ด้านสถานที่อาคารห้องสมุดต่ำกว่า เกณฑ์มาตรฐาน ด้านทรัพยากรห้องสมุด จำนวนหนังสือสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ส่วนจำนวน วารสารต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ด้านเจ้าหน้าที่มีจำนวนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และด้าน งบประมาณห้องสมุด ห้องสมุดส่วนใหญ่มีงบประมาณสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้นห้องสมุด โรงเรียนเหล่าและสายวิทยาการ ข้อเสนอแนะสำหรับกองทัพบกคือ ควรมีการศึกษาปรับปรุง และกำหนดเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดกองทัพบกใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศในห้องสมุด ควรให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนห้องสมุดทุกแห่ง โดยเฉพาะห้องสมุดโรงเรียนเหล่าและวิทยาการ

วรพจน์ วีรพลิน (2550, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความต้องการรูปแบบห้องสมุดที่ พึ่งประสงค์ของบุคลากรและนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พ.ศ.2550 พบว่า บุคลากรเป็นเพศชายเท่ากับเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 30 ปี ระดับการศึกษาปริญญาโท เป็นส่วนใหญ่ บุคลากรส่วนใหญ่มีประสบการณ์การใช้ห้องสมุด โดยใช้สัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง เป็นส่วนมาก วัตถุประสงค์ที่ใช้ห้องสมุดนั้นเพื่อค้นคว้าหาความรู้เป็นส่วนใหญ่ ขอบห้องสมุด ในฝันประเภทห้องสมุดมีชีวิตสูงสุด ส่วนความคิดที่ปรารถนาที่จะให้ศูนย์วิทยบริการสวนสุนันทา มีห้องสมุดรูปแบบประเภทห้องสมุดมีชีวิตสูงสุด นักศึกษาส่วนมากเป็นเพศหญิง ประชากร จำนวนเท่ากันทั้ง 4 ชั้นปีมีอายุระหว่าง 17-21 ปีเป็นส่วนใหญ่ นักศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์ การเข้าใช้ห้องสมุด โดยใช้สัปดาห์ละ 1-2 ครั้งเป็นส่วนมาก วัตถุประสงค์ที่ใช้ห้องสมุดนั้นเพื่อ ค้นคว้าหาความรู้เป็นส่วนใหญ่ ขอบห้องสมุดในฝันประเภทห้องสมุดมีชีวิตสูงสุด ส่วนความคิดที่ ปรารถนาที่จะให้ศูนย์วิทยบริการสวนสุนันทามีห้องสมุดรูปแบบประเภทห้องสมุดมีชีวิตใกล้เคียง

กับศูนย์การเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าบุคลากรและนักศึกษามีความต้องการรูปแบบห้องสมุดที่ไม่แตกต่างกัน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

ฟลาเซอร์ (Fraser, 1997, unpage) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครู บรรณารักษ์ และครูประจำชั้น โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้จากการศึกษาได้มีการแบ่งประชากร ออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก ได้มีการจัดการเรียนการสอน แบบดั้งเดิม โดยครูและบรรณารักษ์ ทำงานปกติและกลุ่มที่ 2 ทำการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้และมีบรรณารักษ์จัดกิจกรรมอื่นๆ เสริมในการเรียนรู้ต่างๆ ผลของการศึกษาพบว่าครูบรรณารักษ์ มีส่วนสนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนครูเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ทำให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

อกินกู, และจอห์นสัน (Agingu, & Johnson, 1998, unpage) สำนวความพึงพอใจของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อห้องสมุดมิลเลอร์ เอฟ. ไวทาเกอร์ มหาวิทยาลัยเซาท์คาโรไลนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและประเมินประสิทธิภาพในการดำเนินงานห้องสมุดในด้านทรัพยากรและ การบริการ พบว่า นักศึกษาพอใจในการให้บริการของห้องสมุดแต่นักศึกษามีความต้องการอยากให้ห้องสมุดบริการทรัพยากรที่ทันสมัย ต้องการวารสารวิชาการชื่อเรื่องต่างๆ มากขึ้น และต้องการให้ห้องสมุดให้บริการคอมพิวเตอร์จำนวนเครื่องมากขึ้นเพื่อสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

คลอกเฮอร์รี่, และโฟรี่ (Clougherty, & Forys, 1998, unpage) ประเมินความต้องการของนักศึกษาปริญญาตรีของห้องสมุด มหาวิทยาลัยไอโอวา พบว่า นักศึกษาต้องการใช้บริการต่างๆ ของห้องสมุดมาก บรรณารักษ์ควรที่จะให้บริการแนะนำข้อมูลให้กับผู้ใช้ด้วยความเป็นกันเองควรมีการติดตามให้บริการข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับด้านการศึกษาเพิ่มขึ้นด้วย

เรอเทิน, และบอสเทน (Ruetten, & Bostain, 2000, p.570) ได้ศึกษาการนำมาตรฐานห้องสมุดวิทยาลัย ค.ศ.2000 ซึ่งเป็นมาตรฐานฉบับใหม่ของเอซีอาร์แอลสมาคมห้องสมุดอเมริกันไปใช้ในการประเมินห้องสมุดมหาวิทยาลัยโกเวอนอร์ (Governor State University) ในรัฐอิลลินอยส์ ในมาตรฐานฉบับใหม่มีความแตกต่างจากมาตรฐานฉบับที่แล้วมา คือ เปลี่ยนจากการมุ่งเน้นประเมินตัวป้อนมาสู่การเน้นผลที่ได้รับ โดยมีองค์ประกอบที่จะต้องประเมิน 12 ส่วนคือ 1) จุดสำหรับเปรียบเทียบ 2) การวางแผน 3) การประเมินและการประเมินผลลัพธ์ 4) การบริการ 5) การสอน 6) ทรัพยากร 7) การเข้าถึง 8) บุคลากร 9) สิ่งอำนวยความสะดวก 10) การสื่อสารและความร่วมมือ 11) การบริการ และ 12) งบประมาณ ผู้ประเมินในครั้งนี้คืออาจารย์ประจำห้องสมุด และผู้อำนวยการห้องสมุด 8 คน แต่ละคนรับผิดชอบประเมินตามมาตรฐาน 1 ส่วนหรือมากกว่า สำหรับมาตรฐานส่วนที่เกี่ยวกับจุดเปรียบเทียบและทรัพยากร ได้ศึกษาจากห้องสมุด 9 แห่งที่จัดโดยสำนักงานวิจัยสถาบันของมหาวิทยาลัยโกเวอนอร์ว่าเป็นกลุ่มมหาวิทยาลัยที่คล้ายกัน (peer institution) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยดังกล่าวจะได้รับการ

ติดต่อและขอข้อมูลสถิติจากระบบข้อมูลการศึกษาในระดับหลังมัธยมศึกษา (Integrated Postsecondary Education Data System: IPEDS) เพื่อใช้เปรียบเทียบสำหรับมาตรฐานส่วนอื่นๆ ศึกษาอย่างใกล้ชิดจากการดำเนินงานห้องสมุดในสภาพปัจจุบัน ตรวจสอบกระบวนการที่ผ่านมา สัมภาษณ์หัวหน้างาน และศึกษาจากรายงานประจำปี นอกจากนี้ยังได้ใช้แบบสอบถาม 2 ชุด ตรวจสอบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการสื่อสารภายในและสภาพการทำงานแบบสอบถามอีกชุดหนึ่งใช้สำหรับสำรวจความคิดเห็นของผู้ใช้ที่มีต่อบริการห้องสมุด บุคลากร และสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังได้ทบทวนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับบุคลากรการเข้าใช้ห้องสมุดและการเข้าถึงทรัพยากร ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ที่สามารถใช้ได้จากการเป็นภาคีสมาชิก ส่วนด้านบริหารและงบประมาณ บรรณารักษ์ผู้ที่เกี่ยวข้องคุ้นเคยจะเป็นผู้เขียน

รัสเซลล์ (Russell, 2000) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของความร่วมมือระหว่างครูบรรณารักษ์และครู ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ของความร่วมมือระหว่างครูบรรณารักษ์และครูในการจัดการเรียนการสอนมีผลให้คะแนนของนักเรียนสูงขึ้น แต่ทั้งนี้การจะเกิดความร่วมมือระหว่างครูบรรณารักษ์และครูนั้น เบื้องต้นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร โดยกำหนดให้ครูมีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ห้องสมุด ให้ครูบรรณารักษ์จัดทำตารางการใช้ห้องสมุด เพื่อการเรียนการสอน กำหนดให้ครูและครูบรรณารักษ์มีเวลาในการจัดการวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการเรียนการสอน ให้ครูบรรณารักษ์ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของห้องสมุดที่มีหน้าที่สนับสนุนการเรียนการสอนจัดหาหนังสือและทรัพยากรสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนครูบรรณารักษ์ต้องประชาสัมพันธ์ บทบาทของห้องสมุดในส่วนสนับสนุนการเรียนการสอน ซึ่งจากผลการวิจัยที่ทำเช่นนี้แล้วพบว่าผลการเรียนของนักเรียนมีระดับที่สูงขึ้น

มาร์เคิล, และจอห์นสัน (Markle, & Johnson, 2005, p. 47) ได้ทำการประเมินโครงการอบรมผู้บริหารโรงเรียนในเขตเมือง พบว่า ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะความคิดในทางบวก ความตั้งใจ การพัฒนาตนเอง ทักษะการให้คำแนะนำ และการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงบวก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งเน้นกระบวนการ และมุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้ วิธีการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองรวมทั้งมีนิสัยรักการอ่าน ความสามารถของนักเรียนในการเรียนรู้ด้วยตนเองดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคลในชาติมีความพร้อมที่จะพัฒนาและสามารถพัฒนาตนเองตลอดจนสังคมเจริญก้าวหน้าทันกับอารยประเทศ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 จึงเห็นความสำคัญและกำหนดให้โครงการห้องสมุดมีชีวิตเป็นนโยบายที่สถานศึกษาต้องจัดกิจกรรมตามโครงการ และสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งเมื่อดำเนินงานเสร็จสิ้นในแต่ละปีการศึกษา ต้องมีการประเมินโครงการเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศมาพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการประเมินต่างๆ แล้ว

พบว่า การประเมินโครงการที่ใช้แบบจำลองการประเมินซีโโป มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่ดำเนินโครงการ มีการประเมินอย่างเป็นระบบครบวงจร และมีความสอดคล้องกับบริบทของโครงการ โดยได้ทำการประเมินใน 3 ส่วนคือ ปัจจัยพื้นฐานด้านสถานะแวดล้อมของโครงการ กระบวนการปฏิบัติระหว่างการดำเนินโครงการ และผลผลิตของโครงการ ดังนั้น การประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 นี้ จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายสูงสุดต่อไป